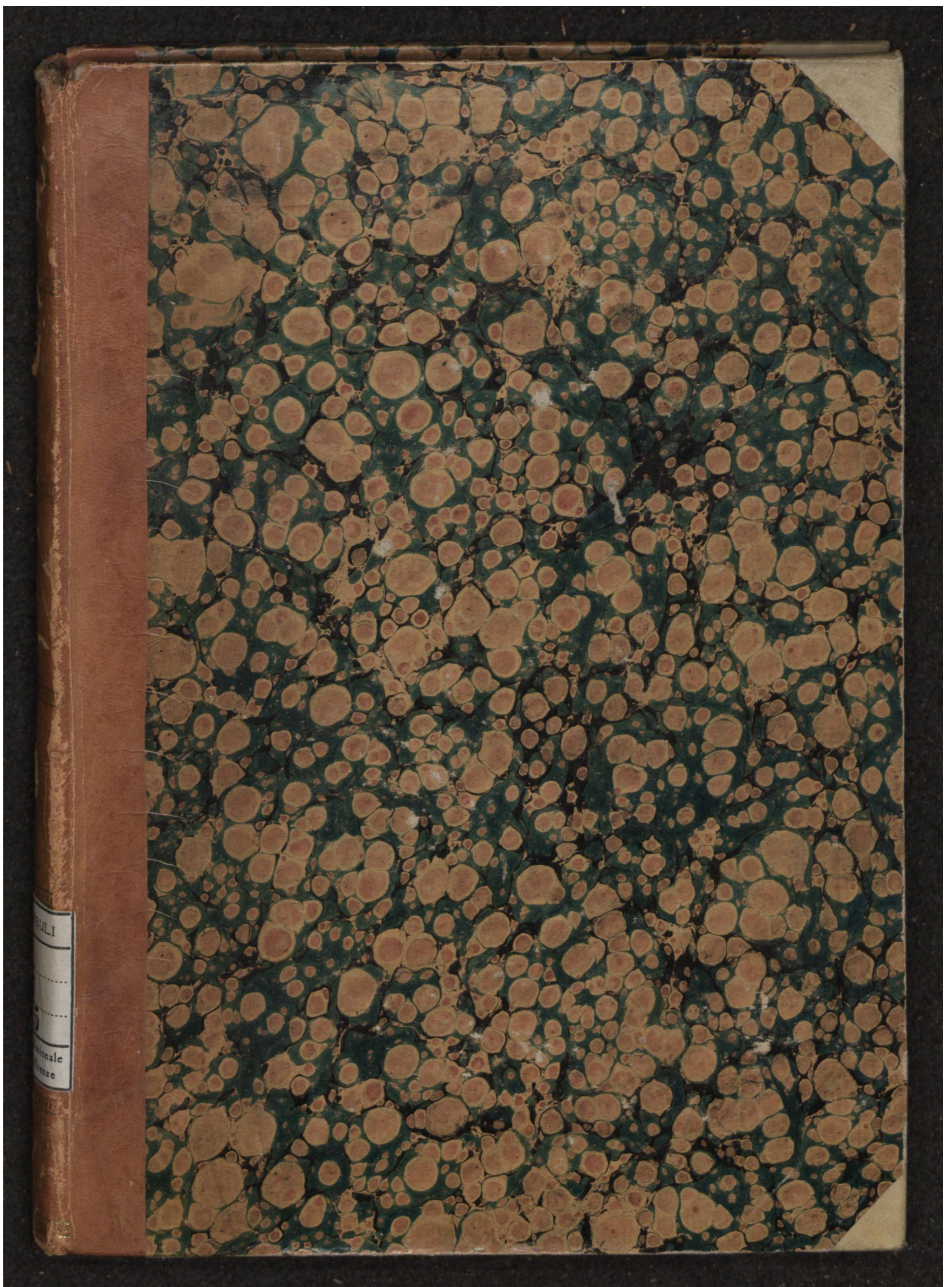
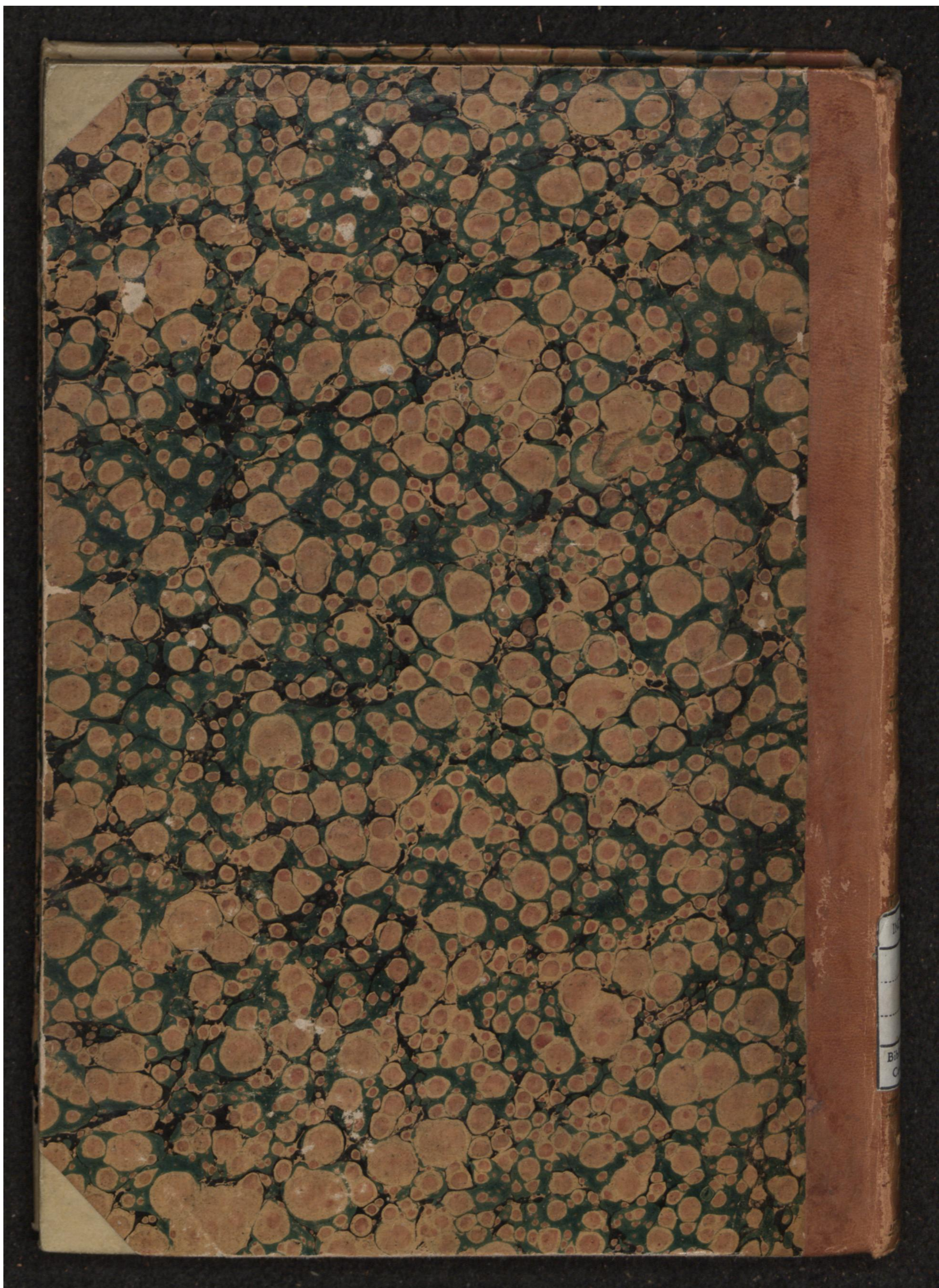

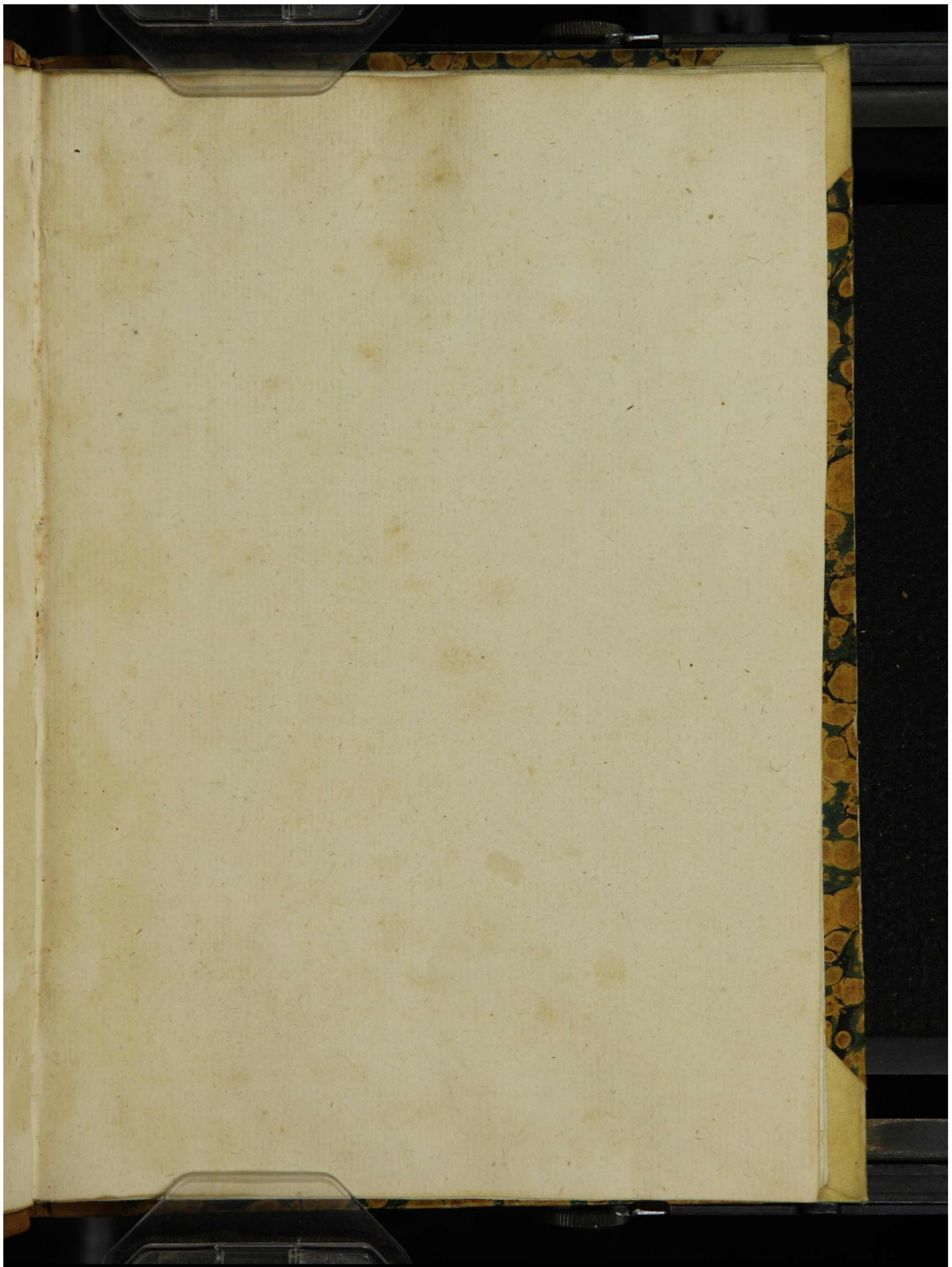

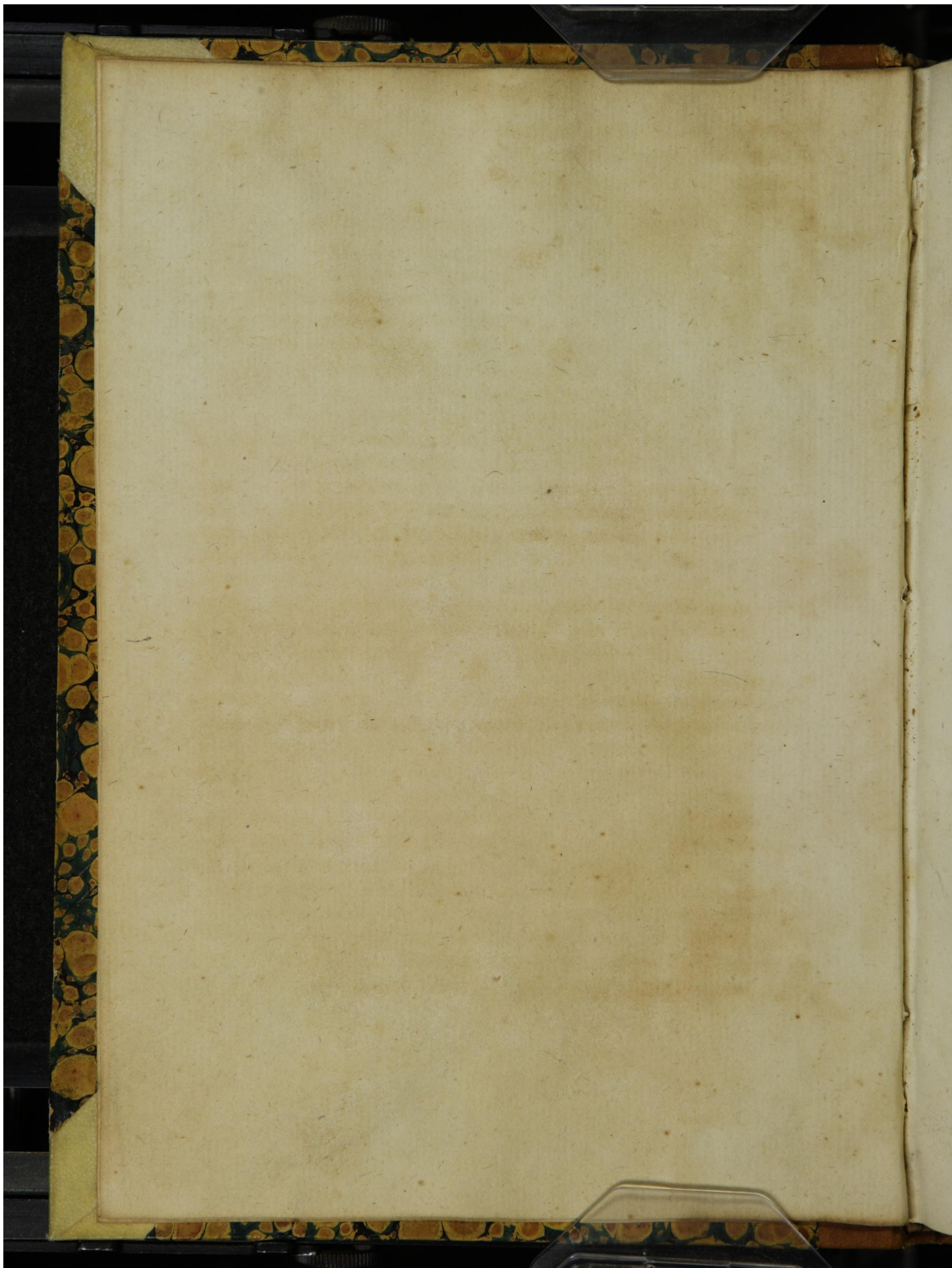

Illustrissimi philosophi & theologi: domini Alberti magni cōpendiosum: īsigne: ac perutile opus Philosophie naturalis: feliciter īcipit.

De acceptione hoꝝ nominū: natura & naturale. Cap. I.

Hilosophia diuiditur in tres partes. Videlicet in logicā: Etichā: Phisicam Siue in rationalē: moralē: & naturalem. Aliis duabus obmissis: ad p̄sens de sola phisica siue naturali intendimus. Prenotātes ꝙ natura dicit̄ multis modis. Dicitur enim natura naturalis intelligētia: secūdū ꝙ dicit Aꝛ. in posterioribus. ꝙ uniuersalia magis sunt nota in natura q̄ particularia. s. in natura ītellectiua uel naturali intelligētia. Dicitu retiā natura materia. Dicitur natura forma. Et magis proprie dicitur natura forma: quia seruat res naturales in esse. Dicitur etiā natura uia in naturā: sicut generatio. Dicit̄ etiā natura principiū motus & quietis eius in quo est: primo: & p se: & nō secūdū accidēs. Vnde Auicēna distiguit duplicē naturā. s. uniuersalē: & particularē. Vniuersalē appellat uirturē diffusam in substantiā cæloꝝ. Particularē uero illā q̄ est in rebus singularibus: siue in indiuiduis: ut illa q̄ est in hac plāta: siue in hoc grano: secūdū qđ dicit̄ ꝙ natura est uis insita rebus: ex similibus similia ꝑcreās. hos. iiii. ultimos modos ponit Aꝛ. in secūdo phisicorū. Naturale etiā dicit̄ multipliciter. Vno modo dicitur naturale alicui: quod inest ei a sua creatiōe: secūdū ꝙ scire & addiscere: naturale est hōi: quia utrūq; inest ei a sua recreatiōe. Dicitur etiā naturale quod fit secūdū cursum nature: secūdū ꝙ dicit̄ naturale est qđ ex hoīe fiat hō: & ex equo equus. Vnde scđm hæc tria distinguunt̄: opa: & tria agentia. s. Opus naturæ: opus artificis: & opus creationis: Opus nature: est cuius principiū agēs: ē natura. Opus artificis ē cuius principiū agēs ē uolūtas. Opus creatiōis: ē cuius pricipiū agēs est creator Dicit̄ ēt naturale illud qđ cōsiderat sciētia naturalis.

Cum ergo subiectū naturalis philosophie sit corpus mobile. Prīa nostra speculatio erit de corpe mobili simpliciter: siue secūdū se. Secūda de celo. Tertia de elemētis. Quarta de elemētatis. Quīta d. . nima.

De pricipiis naturalibus: & Primo de corpore mobili. Cap. ii.

120

c Orpus sic diffinitur ab antiquis.Corpus est omne id quod habet trinã dimensionẽ.s.Longũ:latũ.& ꝓfundũ. Vel sic & melius secũdũ algazelẽ:& Auicenã.Corpus ẽ in quo ẽ aptitudo ĩtelligẽdi duas lineas ĩtersecãtes se ad angulos rectos: & tertiã lineã ĩtersecãtẽ ambas illas ad angulos rectos.Et aũt corpoꝶ Aliud mobile aliud ĩmobile.Et dico corpus ĩmobile:corpus stãs qđ nõ mouetᷣ:neqꝫ ad sitũ:neqꝫ ad formã:ut hoc qđ dicitᷣ celum emphyreum.Corpus aũt mobile est quod subiacet motui:& quieti: quod ẽ ẽt unum de prĩcipiis sciẽtie naturalis:teste Aris.in prĩcipio primi physicoꝶ.teste ãt eodẽ Aris.tria sunt prĩcipia nature.s.subiectũ siue materia:& duo cõtraria.s.priuatio & forma.Quod sic patere põt:in omni eo qđ fit secundum naturã oportet aliqd subiici quod ad id quod fit in potẽtia.Per hoc quod dico aliqd subiici:tango materiã:siue subiectum.Per hoc quod dico quod fit.tango formã.Per hoc quod dico fit in potẽtia:tango priuationem:uerbi gratia.Ex homĩe ĩ musico:fit homo musicus.Ex semine nõ hoĩe fit hõ.ergo materia ẽ unũ prĩcipiũ numero:& est ut duo rõne priuatiõis priuatio.n.accidit materie.Nõ enim ẽ idẽ homini:& ĩmusico eẽ.Quia ut dicit Aris.duo sunt prĩcipia prima.ut est dicere numero.Neqꝫ tñ penitus duo:pp id qđ alteꝶ esse est ipis:sed tertia.Quod aũt materia & forma sint principia cuiuslibet corpis:patet ꝑ resolutionẽ:abstractis.n.oĩbus formis accidẽtalibus: tãdẽ uenitᷣ ad formã substãtialẽ:qua adhuc abstracta ꝑ ĩtellectũ:remanet quoddã ualde occultũ:qđ ẽ prĩa materia.Quod ãt hac materia sit aliqd:patet ꝑ hoc ꝙ elemẽta miscentᷣ ad ĩuicẽ:& nõ secundũ cõtrarias qualitates:siue formas secũdum.n.illas repugnãt:ergo secundũ aliqd oĩbus illis aliqd ẽ cõe.quod ẽ materia prĩa:ergo materia prima est aliquid.Et si obiicitᷣ ꝙ omne eẽ ẽ a forma:ergo si hec materia ẽ aliqd habet formã:& sic nõ est materia prima. Dicendum ꝙ eẽ actuale est a forma:sed nõ potẽtiale:& tale eẽ habet materia prima. Vel põt dici ꝙ aptitudo recipiẽdi oẽm formam:ẽ ei ꝓ forma. Dicit enim Aris.in primo physicoꝶ.Tunc opinamur unũquodqꝫ cognoscere: cũ causas eius cognoscimus primas:& principia prima:usqꝫ ad elemẽta. De his ergo principiis dicẽdum ẽ singillatim:& primo de materia.

De materia. Capitulum. iii.

m Ateria ut dicit Aris.in fine primi physicoꝶ:est primum subiectũ unicuiqꝫ ex quo fit aliquid cũ insit:nõ secũdũ accidẽs. Cum insit dicit:quia in omni eo quod fit secundũ naturam

necesse est inesse materiã. Nõ secũdũ accidẽs dicitur ꝑpter priuationẽ que nõ inest per se sed ꝑ accidens. Et hec est diffinitio prime materie. De qua dicit Ari. ibidem ꝙ ẽ ingenita: & incorruptibilis. Si enim generaretur: esset anteq̃ generaret. Similiter si corrumperet esset corrupta: anteq̃ corrumperetur. Vnde Dionysius in lib. de diuinis nominibus. ca. iiii. dicit sic. Neq3 corrũpitur aliquid existentium: secundum quod ẽ substantia uel natura. sed defectu ordinationis: que est secũdũ naturam armonie: & cõmensurationis ratio infirmat materie similiter inherens. Et nota ꝙ materia dicitur materia inquantum ẽ apta nata recipere formã. Substãtia uero dicit siue subiectum inquantum substat forme. Vnde accidẽtia siue forma nõ habet esse suum nisi ĩ materia. Dicit aũt yle: secundum ꝙ nõ habet cõparationem ad aliquam formã: & nuda ẽ ab omni forma. Origo ãt dicit: scđm quod ẽ principiũ oĩum reꝝ naturaliũ. Materia sic diuiditur. Quoniam quedam est corporalis. Et q̃dam est spũalis. Spiritualis est illa: q̃ ẽ in creaturis: que nõ habẽt situm: uel locum: sicut sunt angeli: & anime qbus similis creat materia cũ ipsis. Corporalis est illa que est in rebus: q̃ habent sitũ: & locũ. Et illarum q̃dam ẽ naturalis. Quedã ẽ artificialis. Artificialis ẽ illa que est in rebus artificiatis: quarum principium est uoluntas creata. Naturalis est illa: que est in rebus naturalibus: quaꝝ principium ẽ natura. Et illaꝝ. Quedam est uniuersalis siue prima. Quedam ẽ particularis. siue secũda. Vniuersalis est: q̃ nõ habet respectũ ad aliquã formã specialẽ: sed ad omnem formã: Est enim qdam appetitus naturalis in materia ad omnẽ formã: & hoc est per omnimodã imperfectionẽ sui a forma. Vnũqđq3 enim in quo magis deficit: id magis appetit. Vnde aris. in fine primi physicorũ dicit. Quod materia appetit formã sicut femina masculũ & turpe bonum & pulcrum. Particularis uero est illa que facta ẽ hoc aliquid: & coartatur a forma substãtiali: & formis accidentalibus. Et nota ꝙ in materia artificiali est tantum potẽtia passiua: sicut in ere respectu statue. In materia uero naturali particulari. Non solũ ẽ potẽtia passiua: sed etiã actiua. ut patet in grano: & hec a theologis uocatur ratio seminalis: q̃ etiã ẽ aliqd forme. Item particulariũ q̃dam ẽ in generabilis: & ĩcorruptibilis: sicut in celo: & in corporibus superioribus in quibus ẽ uirtus actiua tantum respectu inferioꝝ. Quedam uero generabilis & corruptibilis sicut in elemẽtis: & elementatis in qbus est uirtus actiua & passiua. Ex his q̃ dicta sunt: põt colligi ꝙ qncuplex ẽ materia. s.

Spiritualis: corporalis uniuersalis. Corporalis pticularis igenerabilis. Corporalis pticularis generabilis: & artificialis. hec aut sic se habet adinuice: ꝙ sicut generabilis: simplicior e artificiali: ita igenerabilis: simplicior e generabili: & sicut uniuersalis simplicior e ingenerabili: ita spūalis simplicior uniuersali. imo ut uerius dicā in infinitū plus qm̄ ad ipsam nullā habet ꝑportionē. Quoniam omne qđ ē ꝑportioābile alicui: aliquotiēs sumptū reddit illud. sed materia corporalis ifinities sumpta: nō facit spiritualē. De priuatione. Capi. iiii.

Icto de materia dicēdum ē de priuatiōe. q sic notificari pōt priuatio est absentia forme cū aptitudine materie ad formā dico rem aptitudine materie ad formā pp igenerabilia corpora in quoꝝ materia nō est priuatio: qm̄ ad nullā aliā formam ē in potētia. Contingere enim ab eē nō differūt in ppetuis. Vt dicit Aris. in secūdo physicoꝝ. Et nota ꝙ cū priuatio accidēs sit materie: sicut distinguit duplex priuatio. s. naturalis & artificialis.

De forma. Capitulum. v.

Equit de forma: de qua p̄notandum ē: ꝙ est q̄dam forma abstracta oīo a materia: & a cōditionibus materie: sicut motus: situs. & locus: & hāc cōsiderat Metaphisicus. Est etiā forma abstracta a materia: sed non a cōditionibus materie: & hanc cōsiderat Mathematicus. Est etiā forma inabstracta a materia & conditionibus materie: & hāc considerat Physicus: que est unū principiorum naturalis philosophie. Que forma ut dicit Aris. in fine primi physicorū. Est quoddam diuinū: & optimū: & appetibile. Diuinum dicit: quia forma dat esse: in quo omne quod ē: deo assimilat. optimum dicit: quia nullum triū principioꝝ melius. Appetibile dicit qa ipsa appetit a materia: sed nō appetit: nec materiā: nec priuationē. Vt dicit Aris. ibidem. Et nota ꝙ forma dicit multipliciter. Dicit. n. forma. i. perfectio: & secūdum hoc substantia pōt dici forma: sicut aīa est perfectio corporis physici organici: cuius ē aīa. Dicit ēt forma informans seu inherēs. & talis forma diffinit in libro sex pricipioꝝ. ꝙ forma ē compositioni cōtingens: simplici & inuariabili essentia cōsistēs. Simplici dicit: quia oīs forma q̄tum ē in se: ē simplex. Preterea ē inuariabilis essentie: qa si eēt uariabilis: posset recipere aliam formā supra se: & sic eēt subiectū & nō forma: uel dicit simplex ad differētiā cōpositi. Inuariabilis dicit ad differētiam materie. Dicit ēt forma q̄si foris manēs: & secūdum hoc dicit forma padigma. i. exemplar. Forma di-

uidit ut materia.primo in spũalem:& corporalem. Spũalis ē illa q̃ facit spũm:uel q̃ ē in re spũali:uel ēt corporali:ita ꝙ tota sit in toto.Corporalis ē illa q̃ facit corpus:siue q̃ ē in re corporali:ita ꝙ ĩ maiori parte sit maior & in minori minor. Et illaꝝ:q̃dam ē naturalis q̃dam artificialis.Naturalis ē illa que ē in rebus naturalibus:siue cuius principium ē natura.Artificialis ē illa que ē ĩ rebus artificialibus: siue cuius principiũ ē ars. Item formaꝝ:q̃dam ē uniuersalis:q̃dam particularis.Vniuersalis ē illa q̃ totaliter cõsideratᷣ in sua essentia:ita ꝙ nõ ē alicui impressa materie.ut albedo.Particularis uero ē illa que ē singillati signata in hoc subiecto:ut hec albedo.Itē particulariũ:q̃dam ē ĩcorruptibilis:ut forma celi.Quedã corruptibilis ut forma elemētoꝝ & elementatoꝝ. Itē formaꝝ.Alia substãtialis:alia accidẽtalis.Substãtialis ē illa que adiũctione sui ad materiã:facit qd.i.eē essentiale:ut igneitas. Accidẽtalis ē illa que adiũctione sui ad materiã:facit quale non qd:ut albedo.Item formaꝝ.Alia posita ē ĩmediate in materia.Alia mediate. Immediate posita ē forma substãtialis formaꝝ uero positaꝝ mediate in materia.Quedam ponitᷣ mediãte sup̄ficie q̃.s.secũdum extẽsionem sup̄ficiei extenditᷣ:& habet sitũ.s.unã partem hic.Aliã alibi:ut albedo uel color.Vnde primũ subiectũ coloris ē sup̄ficies:& sup̄ficiei corpus Corporis aũt materia prima & ulterius nõ resoluitᷣ. Quedã uero nõ mediãte sup̄ficie.s.qñ nõ hñt situm ut paternitas & filiatio & huiusmodi.Et nota ꝙ sicut dicit Auerroys triplex fuit opinio antiquorum philosophoꝝ de formis naturalibus.Quidã.n.opinati sunt formas eē ab extrinseco.s.a datore formaꝝ:& ante dationē eē extra materiã separatas positas in corporibus stellis:ut platonici.Alii aũt opinati sũt formas eē ĩtra materiã actu:sed latere:& eē insensibiles nobis:ut Anaxagoras.Vnde dicebat oē in oĩ misceri.Tertia opinio ē Aris.q ponit formas eē in materia potẽtia nõ actu & ab extrinseco agẽte educũtᷣ de potentia ad actũ.Vnde dicit in secũdo de generatione & corruptione:ꝙ latio.i.accessio solis:facit generationem.Et in secũdo physicoꝝ dicit ꝙ hõ generat hoĩem ex materia:& sol.Itē nota ꝙ forma dicitᷣ forma: spẽs rõ endelechia siue actus.Forma dicitᷣ inquãtũ dat eē materie: siue in cõparatiõe ad materiã.Spẽs dicitᷣ ĩquãtũ ē pricipiũ cognitiõis: uel inq̃tũ cõsideratᷣ in se.Ratio aũt dicitᷣ inq̃tũ ē finis nature.uel inq̃tũ ē p̄portiõabilis materie.Endelechia siue actus dicitᷣ ĩq̃tũ oppõitᷣ p̄uatiõi. Itē no.ꝙ sicut diĉ Aris.ĩ scđo de gñatiõe & corruptiõe.Materie ē pati & moueri.mouere & facere:ē alterius potẽtie.s.forme.Vñ ꝙ oĩo caret

materia: oĩnõ caret põssibilitate: uel passibilitate: sicut primũ ens. In aliis aũt secũdum diuersitatem materie diuersificãt passiones. Et hec de principiis naturalis philosophie ad p̃sens dicta sufficiãt.

De causis reꝝ naturaliũ q̃ & quot sunt. Capi. vi.

C Onsequẽter cõsiderãdum est de causis: q̃ & quot sunt numero. Prenotandũ differẽtiam ĩter pricipium: & cãm. pricipiũ igit̃ ẽ cã intrinseca: & essentialis rei. Causa uero extendit̃ ad cãm ĩtrinsecam: & extrinsecam: ut post patebit: uno igit̃ mõ secũdũ Aris. secũdo physicoꝝ. Causa dicit̃ ex quo fit aliqd cũ insit sicut es statue: cũ insit dicit̃ ad differẽtiam priuatiõis & hec ẽ cã materialis. Nota tñ ꝙ ẽ materia ex qua: ut es statue: & materia in q̃: ut subiectum accidẽtiũ: & ẽ materia circa quã: ut obm potẽtie. Alio mõ dicit̃ cã: forma: spẽs: paradigma: actus siue pfectio: & ratio ipsius qđ aliqd erat: eẽ: ut igneitas ignis: & hoc ẽ cã formalis: uel ratio diffinitiua. Et nota ꝙ in simplicibus: ut in angelis: & in aĩa idem ẽ forma que ẽ actus materie: & que ẽ actus cõpositionis. In cõpositis uero nõ ẽ idem ut in hoĩe: aĩa enim ẽ actus materie: homo uero ẽ actus cõpositionis. tertio modo dicit̃ cã ut ẽ principium mutationis: aut quietis: ut deliberans ꝓpositi: pater filii: & omne faciens facti: & hec ẽ causa efficiens. Et nota ꝙ duplex ẽ efficiens secũdũ naturã. s. intrinsecũ: & extrinsecũ. Intrinsecum: ut uirtus actiua seminis in materia q̃ a theologis uocat̃ ratio seminalis. Extrinsecũ ẽ uirtus celi secũdum Aris. quia latio solis facit generationem. Et nota ꝙ media que sunt ad finẽ reducuntur ad causam efficientem: sicut ad sanitatẽ sunt macies: purgatio organa. Omnia. n. hec finis gratia sunt. Quarto modo dicitur causa cuius gratia aliquid fit ut sanitas ambulandi: & hec est causa finalis de qua dicit Aris. que ẽ cuius causa sit potissima est & finis aliaꝝ esse. Circa causas nota: quod causa finalis mouet efficiẽtem: efficiens uero mouet materiã. Materia mota introducitur forma: sicut patet de artifice. Et propter hoc causa finalis est potissima aliaꝝ. Item nota ꝙ q̃dam adinuicẽ sibi cause sunt sed nõ eodẽ modo: ut laborare est causa efficiens sanitatis sed nõ sanitas ẽ causa effitiens laboris. Item idẽ cõtingit eẽ cãm oppositorum ut nauta cuius p̃sentia ẽ causa salutis nauis eius uero absentia causa periculi: siue euersionis. Item nota ꝙ cause dicunt̃ multipliciter. Aliqd est causa alicuius per prius & aliquid ꝑ posterius: ut medicus est causa sanitatis per prius: & artifex per posterius. Item aliquid est causa alicuius per se: & aliquid per accidẽs: ut statuã fatiens est causa statue per

se:polidetus uero p accidens. Accidit enim statuã facienti polidetum esse. Item aliquid ẽ causa alicuius in potentia: & aliqd in actu: ut edificator edificãdi domũ. & nota ꝙ sicut ẽ in causis: ita & in causatis.

De forma & casu. Capi. vii.

p Ost hec dicendum ẽ de forma & casu: quid sint. Et que ipsorum differentia. Multa enim a casu & fortuna contingunt. Quid enim sit casus: & fortuna: sic secundum Aris. inuestigari põt: eorum que fiunt. Quedam fiunt proter hoc idest quia intenta sunt. & quedam non propter hoc: idest quia non sunt intenta: ut aliquem inuenire thesaurum cum fodit sepulchrum. Non enĩ propter hoc fodit sepulchrum: ut ĩueniat thesaurum. Item eorum que fiunt propter hoc. Quedam fiunt ex proposito idest ab usu liberi arbitrii: siue rationis. Quedam autem a natura. Illa fiũt a natura: ut dicit Aris. in secundo physicorum. Quecũqꝫ a quodam in seipsis principio cõtinue mota accedunt ad aliquem finem. Item eorum: q̃ sunt a natura quedam fiunt: semper: ut solem moueri in circulo obliquo. & quedam frequenter ut pluuiam generari ex uapore. Horum autẽ que fiunt a ꝓposito propter hoc causa per se est propositum. Et eorũ q̃ fiunt a natura propter hoc causa per se est natura. Sed eorum que fiunt non propter hoc causa per accidens est fortuna: & casus. Casus per accidens dico: quia fortuna: & casus accidũt causis per se: ꝙ patet sic. Aliquis iuit ad forum ut emeret carnes: & dum iret inuenit thesaurum casu: qui casus accidit cause p se. s. uenire ad forum. Oportet aũt fortuita & casualia fieri raro. Si enim frequenter fiunt nõ dicuntur fortuita uel casualia. ut si aliquem euntem ad forũ contingat frequenter balneari. Differt aũt fortuna a casu: quoniã fortuna tantum est in agentibus secundum ꝓpositum. qbus inest bene contingere uel male. Vnde neqꝫ inanimatum: neqꝫ infans: neqꝫ brutũ aliquid facit a fortũa: quoniã nõ habent ꝓpositum: & neqꝫ eufortuniũ: neqꝫ ĩfortuniũ est ĩ his nisi secũdum similitudinẽ sicut dicit Plutarchus eufortunatos esse lapides: ex qbus fiũt a se. Sed casus est in nõ habẽtibus ꝓpositum ut in brutis: & inanimatis: ut equus casu uenit ad domũ & saluatus ẽ a lupis. Non enim ꝓpter salutem uenit domũ: sed ut cibũ quereret & tripoda cecidit: & casu sedes facta est. Non enim ꝓpter hoc cecidit: ut sedes fieret: sed ut quiesceret in medio: sicut omne ponderosum tẽdit ad centrũ: sic ergo patet ꝙ omnis fortuna ẽ casus. sed non cõuertitur. Et nota ꝙ in his q̃ fiunt ꝓpter hoc: siue fiant a proposito: siue a natu-

ra cōntingit fieri errōrem in fiendo: plus: uel minus indebite. Ab errō re qui fit ī his: que fiunt a proposito: causat peccatum propositi: ut si grāmaticus erret in scribēdo peccat. Similiter si medicus erret ī potiō nandō. Ab errore uero q fit in his q̄ fiūt a natura causat peccatum nature. Vnde Aristoteles ī secūdo physicoꝝ. Monstra fiunt per peccatū illius: qđ ꝓpter aliqd est. sicut propter errorem nature contingit fieri in animalibus bouiginas & uiperinas & in plantis uitiginas & oliuiperas. Sic igit ad p̄sens determinatum sit de causis que & quot sunt Quattuor enim sunt numero. s. materialis formalis. Efficiēs & finalis de quibus dicit Aris. in secūdo physicorum. Quod eueniunt tres in unam multotiēs: q̄ q dem aliqd ē: & que ē cuius causa fit una ē: q̄ uero unde motus ē a principium specie eadem in his.

De motu opiniones.

q Voniam aūt ut dicit Aris. Natura ē prīcipium motus & status & mutationis. Dicto breuiter de principiis & causis naturalis philosophie cōsequens ē ut dicamus de motu & qete tpe & loco. Primo ergo notādum ꝙ de motu inter philosophos diuerse fuerūt opiniones. Quidam enim ponebant motū esse q dam uero nō. Et eorum qui ponebant motum nō esse. Quidam ponebant motum nō esse ꝓpter hoc: quia impossibile ē duo corpora eē in eodem locō: ut parmenides & mellisus. Dicebant. n. sic: aut aliquid mouet: aut nihil: si nihil habeo ꝓpositum: si aliquid aut ergo p uacuū aut per plenum. Si per uacuum ergo qua ratione esset alicubi uacuum eadem rōne ubiq; ergo totum uacuum: ergò totum nihil esset. Si p plenum ergo iam unū corpus esset in alio: ergo duo corpora essent in eodem loco: ꝙ ē impossibile. Vnde dicebāt ꝙ tātum eēt unum ens cōtinuum & immobile. Aris. aūt dicit ꝙ tales nō sunt physici: quia physici supponūt motum. Alii aūt dicebāt motum nō eē ꝓpter īfinitatē spacii sicut Zeno dicebat enim sic. Si possibile ē motum esse ponat anteq̄ ergo aliquod corpus moueat de loco ad locum. oportet ꝙ ptranseat: partē spacii primo anteq̄ ptranseat totū spaciū: & iteꝝ partem partis: & sic ī īfinitū: qa īfinite sunt partes spacii sed īfinitum nō pōt ptransiri: ergo nō ē motus. Sed Aris. soluit hoc. vi. physico. & dicit ꝙ dupliciter pōt spaciū cōsiderari. s. quo ad actū: siue quo ad extremitates: uel quo ad potētiam: siue quo ad diuisionē: & sic dicit īfinitum pp īfinitatem partiū. Inter eos aūt q dicebāt motū eē. Quidam dicebāt motū fieri p uacuū. Quidā p plenū: p uacuum dicebāt Democritus: & Eleu

tipus: & sequaces eorum qui ponebant principia rerum corpora indiuisibilia que sunt athomi: ab a quod est sine: & thomos diuisio: & dicebant quod non cotingebat uidere: nec agere: nec aliquem esse motum nisi per uacuum. Unde dicebant: si totum esset uacuum contingeret muscam uideri in celo. Aris. autem dicit quod nec etiam bouem: & dicit quod si totum esset uacuum nullus esset motus. Non enim contingit motum fieri per uacuum: & hoc demonstrat in .iiii. physicorum sic. Velocitas & tarditas motus causatur a grauitate: & leuitate eius quod mouetur: & a subtilitate & grossitate medii per quod est motus. Ponatur ergo quod corpus leuissimum moueatur per medium subtilissimum: constat quod iste motus est uelocissimus & motus uelocissimus mensuratur minimo tempore. Velox enim est: ut dicit Aris. quod in pauco tempore multum mouetur. tardum autem quod in nullo tempore: parum mouetur: ergo si esset motus per uacuum: cum uacuum in infinitum excedat etiam medium subtilissimum. Est enim uacuum locus carens corpore constat quod iste motus esset uelocior uelocissimo: & per consequens mensuraretur tempore minori minimo: sed hoc est impossibile. Nullus est enim motus uelocior uelocissimo: nec aliquod tempus est minus minimo: ergo per uacuum non contingit motum esse. Et hec demonstratio ualet ad intelligendum quomodo angelus mouetur de loco ad locum: non tamen per medium. Motus enim eius est uelocior in infinitum omni motu corporis. Motus enim angeli non mensuratur tempore: sed nunc. Et si obiicitur quod inter duo nunc: est tempus medium. Et si sit motus angeli mensuratur nunc: & nunc ergo & tempore. Dicendum quod est nunc fluens: & inter talia duo nunc: est tempus medium. Et est nunc uicissitudinatum: & inter talia duo nunc: non est tempus medium: & tali nunc mensuratur motus angeli. Dicit ergo Aris. motum fieri per plenum actu: & per uacuum in potentia. Sicut est uidere quando aliquis per aerem mouetur uel per aquam.

De diffinitionibus motus. Capitulum. viii.

d E motu igitur uidendum est quid sit: & de ipsius diuisione. Motus sic diffinitur ab Aris. iii. physicorum motus est endelechia existentis: uel entis in potentia: secundum quod huiusmodi est: ut alterabilis inquantum alterabile alteratio. Item in eodem motus est actus imperfectus. Item Auicena sic diffinit motum. Motus est exitus de potentia ad actum continue & non subito. Item sic diffinitur motus. Motus est prima perfectio eius quod est in potentia. Que diffinitiones ut manifeste fiant. Sciendum quod rerum quedam sunt in potentia ut eliciatur actus earum subito: & talium non est motus. Quedam autem sunt in po

tentia ut eliciat̃ actus nõ subito: & taliũ ẽ motus. hoc aũt quod sic ẽ in potentia duplicem habet potẽtiam: unam respectu motus. & aliam respectu eius quod acquirit̃ p motũ: & sic patet qualiter motus sit prima perfectio respectu sequentis. Est enim motus actus quo existente adhuc aliquid eius remanet. Forma aũt que acquiritur per motum est perfectio qua existente: nihil remanet ipsius supple acquirẽdum.

Et nota ꝙ motus non mensuratur proprie nisi tempore tanq̃ propria passione. Vnde cum tempus sit continuũ: & motus sit cõtinuus. Continuum aũt ẽ cuius partes ad unum terminum communem copulantur: ergo motus partẽ: & partem habet & medium. & ex hoc ẽ: ꝙ quicquid mouetur ꝑprie mouebatur: & mouebit̃. ẽ enim partim in termino aquo: & partim in termino ad quem: & partim ĩ medio. talis enim motus nõ ẽ nisi corporũ q̃ partem & partem habẽt: & medium.

Et nota differẽtiam inter cõtinua: & cõsequentia. Continua sunt que copulãtur ad unum terminũ cõmunẽ: ut partes linee: ad pũctum & partes superficiei: ad lineã: & partes corporis ad sup̃ficiem. Contigua uero sunt quorum termini sunt simul idest nõ distãt: ut pẽna & pergamenũ. Consequentia uerò sunt que nõ habẽt inter se medium sui generis. Aliud autem nihil prohibet eẽ medium: & sumitur genus large: Vt duo asini sunt eiusdem generis: & due domus & similia.

Item nota ꝙ ad unum motum numero: ut dicit Aris. quinto phycorum. Tria exiguntur. s. ut id quod mouetur sit unũ numero: & tempus mensurans motum sit unum numero & continuum: ita non ĩtercidat quies. Vnde ut dicit ibidem Aris. Multi & non unus motus est: quorum quies medium ẽ. Quare si aliquis uel unus motus statu occupetur: neq̧ unus neq̧ cõtinuus. & hoc ualet ad cognoscendũ quando sint unum peccatum: & quando plura. dicũt enim quidam ꝙ uno actu contingit cõmitti duo peccata: ut si quis occidat uirginẽ opprimendo eam: uel si fornicando coram aliquo prestet ei occasionẽ ruine. Dicẽdum ꝙ nõ ẽ unus motus: quia non ẽ ad unam formam uel finem: sic enim fornicatur. & scandalizat. Item nota ꝙ aliquid mouetur per se: & aliquid mouetur per accidẽs: per se mouetur subiectum per accidens mouet̃ aliquid dupliciter: uno modo sicut forma in subiecto: ut albedo mouetur motu subiecti: secundum ꝙ dicitur. Mouẽtibus nobis: mouentur omnia: que sunt in nobis. Alio modo sicut ps in toto sicut clauis mouetur motu nauis.

De diuisionibus motus. Capi. ix.

n Vnc uidendum est de diuisione motus. Motus uno modo sic diuiditur. Motuū. Alius naturalis: alius uiolentus: alius animalis. Naturalis est ille cuius pricipium: intra est ipsa natura. Violentus est ille cuius principiū est extra inferēte uim passio. Animalis est ille cuius principium intra est anima. Et hec diuisio sumitur ex eo ꝙ dicit Aris. in septimo physicorū. Quod omne qd mouetur. Aut a seipso mouet̄: aut ab altero. Et nota ꝙ motus naturalis in principio est remissus: in fine intensus. Animalis aūt in principio & in fine est remissus: in medio intensus. Violētus in principio ē intēsus & in fine remissus. Motū uiolētū: diuidit Aris. in septio physicoꝝ In q̄ttuor spēs: in pulsionē: tractionē: uectionē & uertiginē. Pulsionis sunt due spēs. s. impulsio & expulsio: impulsio ē quādo mouens ei qd mouetur non deficit. Expulsio aūt est quando expellens deficit tractio est: cū ad ipm uel ad alterum uelocior seu uehementior est motus trahentis non separatus ab eo quod trahitur. Et ad hunc reducunt̄ inspiratio: & expiratio: & speculatio: & radiatio q̄ sunt similes tractioni. Vectio est quando aliquid non secundum se: sed secundū accidens mouetur. Et hoc contingit in tribus motibus scilicet: in pulsione: tractione: & uertigine. Vertigo ē motus compositus ex tractione & pulsione. Alio modo diuidit Aristoteles motum in postpredicamentis: per sex species scilicet generationem: corruptionem: augmentationē: diminutionem: alterationem. Et secundum locum mutationē. Cuius sex sunt differentie scilicet ante: retro: sursum: deorsum: dextrorsum: sinistrorsum. Sed ipse corrigit se in physicis dicēs: ꝙ generatio & corruptio: non sunt motus: sed mutationes. Vnde dicit in qnto physicorum. Hec autem mutationes quidem sunt. Motus autem non sunt motus enim est de subiecto ad subiectum: idest de ente: ad ens: Generatio uero est de non ente: ad ens. Corruptio autem de ente ad nō ens. Item motus non est nisi in re existente: & fixa & ī tempore. Generatio uero & corruptio non sunt in re fixa: nec in tempore: sed in īstāti. Ergo generatio & corruptio: nō sunt motus: sed mutationes. Omnis āt motus est mutatio: sed nō conuertit̄. De his aūt speciebus plenius dicendū est in tractatu de elementis. Item nota ꝙ aliqd mouet̄ per locū & tempus: ut corpora. Quedam per locum sed nō per tempus: secundum quosdam: ut lux ab oriente in occidens in instanti. Alii dicūt ꝙ ille motus ē in tpe imperceptibili. Quedam per tempus: sed nō per locum: ut angelus. Aliquid nec mouet̄ per tempus: nec ꝑ locum ut

deus qui stabilis manens dat cuncta moueri.

De quiete. Capitulum. x.

d Icto de motu dicendum est de quiete. Opposita enim iuxta se posita: magis elucescunt. Quies sic diffinitur. Quies est id quod est in re: de cuius aptitudine est ut moueatur non tamen est mota. Ex hoc patet ꝙ sicut motus est ĩ tempore. ita quies in tempore. Non autem intendimus hic de quiete: secũdum qđ est in deo uel in angelis: Item secundum Auicenam: quies est priuatio motus in illo de cuius aptitudine est: ut moueaťnõ tñ est motum. Ex hoc patet ut supra sicut motus diuiditur in motũ naturalẽ uiolẽtum & animalem. Ita & quies. Quies naturalis: est quando corpus est ĩ loco suo ꝓprio & determinato sibi a natura: sicut terra ĩ cẽtro: & ignis in alto. Quies animalis: est quãdo aĩa cessat a motu: siue coniũgatur suo appetibili siue nõ. Quies uiolẽta: est quãdo corpus ẽ in loco sibi accidentali: sicut si terra esset in alto: & ignis in centro.

De loco. Capitulum. xi.

s Equitur de loco. Locus sic diffinitur a Dam. Locus est corporalis finis eius qđ continet secũdum quod cõtinet: id qđ continetur: ut puta aer continet corpus: corpus aũt continetur. Est aũt duplex locus. s. intelligibilis & sensibilis. Intelligibilis: est locus spũalium creaturaꝝ. ut angeli: & anime exute: q̃ licet sint ĩ loco corporali nõ tñ corporaliter: sed ĩtelligibiliter. ut dicit Damascenus. Est aũt locus intelligibilis. ubi intelligitur: & est intellectualis & incorporea natura ubi nimirũ est & operať. Locus corporalis est locus corporum: qui diffinitus est supra. Et nota ꝙ tripliciter dicitur aliquid eẽ in loco. s. circũscriptiue: diffinitiue: & repletiue.

Circũscriptiue aũt dicitur aliquid eẽ in loco: cui põt assignari principium: medium & finis in loco: uel cuius partes mensurantur partibus loci: & sic est in loco corpus. Diffinitiue autem dicitur esse ĩ loco ꝙ sic est hic ꝙ nõ est alibi: & sic angeli sunt in loco: Angelus enim ibi est ubi operatur: ut dicit Dama. & anime exute. Exute dico: quia anime unite corpori in eodem loco sunt cum suo corpore. Repletiue diciť aliqd eẽ in loco: quod replet locum: sic deus ẽ in omni loco: qa deus replet omnem locum. Item q̃dam sunt ĩ loco per se sicut subiectum. Quedam p accidens: sicut ea que sunt in subiecto. Item nota ꝙ est locus cõis: & locus ꝓprius. Locus cõis est sicut celum de quo dicit Dama. Quod celum est cõtinentia uisibilium & inuisibiliũ creatu-

earum. Et domus est locus cōis oībus q̄ sunt in dōmō. Locus ꝓprius est circūscriptio corporis includens rē: nec maior: nec minor corpore quod includit̄: & secūdum hoc ē quantitas.

De tempore. Capitulum. xii.

Sequitur de tpe: de quō. Primo dicēdum ē qd sit. Secundo quid sit esse in tempore. tertio de differētiis temporis. Quarto de distinctione tpis. tp̄s sic diffinit̄ ab Aris. quarto physicorum. tp̄s ē numerus motus: secūdum prius & posterius. Item sic. tempus ē mensura motus secundum prius & posterius. Que diffinitiones manifestius intelligunt̄ ex comparatione tpis ad motum localem: cuius primo & p se ꝓpria passio est tempus. Motus igitur localis ē sup magnitudinem que habet partem ante: & partē post: & ille due ꝑtes dicūt̄ respectu alicuius medie ꝑtis. Mobile aūt qđ mouetur sup ipsam ē etiam diuisibile: & ē in potētia ad renouationē ubi & loci: & situs. Et hec potentia diuisibilis: ē secundū ꝑtes magnitudinis: & ubi: & loci: & situs. Et cū ip̄a potētia sit diuisibilis: & omnis diuisibilis sit mensura aliqua illius potētie in exitu ad actū erit mensura aliqua. ip̄m aūt quod fertur uel mouetur in suo motu: ē unū & idem ens. habēs tñ cōparationē ad partes magnitudinis: respectu termini a quo: & respectu termini ad quē ē motus cōtinue. Cū igit̄ motus sit mediū inter magnitudinē & mēsurā ipsius motus. Mensura potentie exeuntis in actū continue ī motu: habebit tria causata ab ip̄a potētia cōtinue in actū ꝓcedente. s. prius & posterius: causata a priori & posteriori ī motu: & mediū cōtinuās illa: correspōdet ei quod fert̄ uel mouetur cōtinue a termino a quō: & in termino ad quem: & ita patet ꝙ motus ē cōtinuus ex cōtinuitate magnitudinis: siue spatii sup quod ē motus. Et in motu ē prius: & posterius: & medium: sed istud mediū nō ē mouēs idem: sicut nec in magnitudine: uel ī ubi: & situ: nō ē idē mediū semp inter quācūꝗ partē acceptā ante & acceptam post in tota magnitudine. Sicut: idē ē quod mouet̄ uel fert̄ cōtinue in tota magnitudine secūdum substātiā quod adiacet ei quod fert̄: & tñ non habet: idē eē secūdum ꝙ fluit a priori ī posterius: quē fluxū habet ex continuo ꝓcessu mobilis: ex ꝑte priori ī ꝑtē ulteriorē magnitudinis: cū tñ idē maneat ī substātia motū cōtinue. Et sic patet ꝙ nūc ē substātia tpis quia tp̄s nihil aliud ē: q̄ nūc fluxu suō suscipiēs eē cōtinuū. Nihil enim est accipe de tpe: nisi nūc. Quod enim ꝑteriit nō ē: similiter qđ futurū est nūdū ē. his uisis: sciēdū ē ꝙ duplex ē numerus. s. numerus numerās

& numerus numeratus. Numerus numerãs: ẽ numerus pmanẽs quo possunt multa numerari: ut denarius. octonarius & huiusmodi quo numerant octo asini: & decem homines. Numerus aũt numeratus est res numerata: ut canes: asini: & oues. Numerus iterum numeratus diuidit. s. secũdũ potẽtiã: & secũdũ actũ. Secundũ potẽtiã ꝓprie dicitur numerabile. Secũdũ actũ res numerate ĩ actu. Itẽ numerus numeratus duobus modis numerat. s. a cã numeri. s. a cã q̃ facit esse numerum: & sic tp̃s numerat a motu: quia prius & posterius in tpe: & nõ habet idẽ eẽ secũdũ ꝙ ẽ hic & ibi. i. añ & post: ita idẽ ẽ nũc secũdũ substãtiã causant. uel cõnumerant a priori & posteriori ĩ motu. Aliter numerat numerus numeratus a suis ꝑtibus: & a substantia sua: si habet eã & secũdum hoc numerat duplex tp̃s. s. a priori & posteriori in tpe: ut ꝑtibus & a nũc iterato secũdũ eẽ eodẽ tñ manẽte secũdũ substantiã numerat. ut a substantia sua. Sic ergo apparet qũo tp̃s ẽ numerus motus: secundum prius & posterius. Item alio modo cõsideratur numerus: qui est tp̃s. s. ut est mensura reddens q̃titatem motus: & sic tp̃s ẽ numerus numerãs motum. Certificat enim primo quãtitas tpis quod fit ex motu ut ex sua causa: & ex numero suarum partium & sue substantie: & hec certificata: certificat quantitatem motus. Et hoc est quod dicit Aris. Quod tp̃s est minimus numerus. Minimus autẽ numerus ẽ duo Minimus numerus dico numeri numerati. Minimus enim numerus numeri numerãtis est binarius siue dualitas. Vnde tẽpus numerat motum uel mensurat eo modo. quo duo accepta multotiens explicãt partes alicuius quanti diuisas: per parem numerum. Vnde tempus non multiplicat numerũ ultra duo. s. prius & posterius: sed illa multotiẽs accipiuntur: secundum partes ipsius motus. s. in tota quãtitate motus Et sic patet quomodo tempus est numerus motus: siue mensura: secũdum prius & posterius. Et ex hoc patet etiam ꝙ motus non põt eẽ numerus temporis secundum se. sed per accidens licet sit causa temporis: quia non est causa intranea: sed est causa efficiens. Preterea in motu non ẽ idem iteratum manens in substantia: nec manens in esse eodẽ quia id quod est accipere de motu: nõ est idẽ ꝑmanens: tñ id quod est accipere de tpe est permanens idẽ in substantia: & est loco unitatis iterate in numero. Et sic patet quod est tempus: quia est ꝓpria passio motus. Et quomodo mensura motum. Sed notãdum ꝙ nunc duobus modis accipitur. ut dicit Auicena. s. pro nunc quod est substantia tpis de quo dictum est. Et pro nunc signato: & illa acceptio perpẽditur ad

similitudinem puncti. Ponamus enim per impossibile ꝙ sit punctus fluens per lineam: pũctus ille fluxu suo cõtinue facit lineã successiuam que ꝑ materiam nõ habet ĩ partibus que inquam linea nõ habeat substantiam aliquam nisi substãtiam pũcti: sed esse habet alteꝝ secũdum ꝙ punctus est hic & ibi in longitudine ante & post: & cum illo pũcto similitudinẽ habet nunc quod est substãtia tpis: & hic nõ accipitur ut terminus Sed iterum in mathematica longitudine est punctus terminans: & cum illo habet similitudinem nũc secũdum quod ẽ terminus tpis. sed nõ ẽ terminans actu sed per cõparationem ad ĩtellectum: uel ad aliquem motum. Et si quis uellet distinguere secundum Auicenam diceret. Quod nũc quod ẽ substantia tpis dicitur proprie instãs: quasi nõ stans. Nunc aũt quod ẽ terminus tpis retinet proprie nomẽ ipsius nunc. Et notandum ꝙ punctus ad lineam: & nunc ad tp̃s in qbusdam similiter se habent. In quibusdam uero dissimiliter. in terminando. n. & continuando: similiter se habent quodãmodo sed in essentiãdo ut ita dicam: siue in substantiando: non habent se similiter: quia punctus non facit lineam: neq; fluens neq; non fluens: sed nunc fluxu suo facit tp̃s ut dictum ẽ. & ideo pũctus non ẽ substantia linee. Dixit autẽ ꝙ nũc & pũctus terminãdo & continuando quodãmõ similiter se hñt: quia in linea ẽ accipe duo terminãtia actu. Sed Auicẽna ꝓbat ꝙ nunc nõ est terminãs actu ĩ tpe eò ꝙ nõ ẽ ĩterruptio tpis secũdũ naturã suã sed secũdũ ĩtellectũ tm̃: uel secũdũ cõparationẽ ad motũ aliquem determinatũ. Similiter pũctus continuãs ẽ principiũ & finis: & ideò q utit̃ pũcto continuãte bis utit̃ eodem: & iõ quiescere accidit: hoc est si motus sit supra lineã: ita ꝙ mobile utat̃ pũcto cõtinuãte: utet̃ ipso in rõne finis ad ꝑcedentem magnitudinẽ: & ita utet̃ eo in motũ esse qa moueri siue motus nõ est in fine alicuius magnitudinis. Vt ꝓbat̃ ĩ sexto phisicoꝝ. Si aũt utit̃ ipso in rõne principii: tunc ipso utet̃ ut primo post quod est motus in sequẽti magnitudine. Sed qñcũq; utitur pũcto utit̃ eo: ut nũc: sed bis utit̃ pũcto: ergo utit̃ eo in duobus nunc: & inter quecũq; duo nũc ẽ tp̃s mediũ: ergo inter nũc in quo utit̃ puncto ut fine: & inter nũc in quo utit̃ eodẽ pũcto ut principio ẽ tp̃s medium & in illo ẽ quies. Et hoc est quod dicit philosophus in. iiii. phisicoꝝ. Quod qñ mobile uno pũcto ut duobus utit̃ quiescere accidit. Est ergo dissimilitudo ꝙ pũctus cõtinuãs q est in linea: bñ accipit̃ ut prĩcipium & finis: ita ꝙ nihil erit mediũ: sed nũc nunq̃ põt accipi ut prĩcipium & ut finis nisi cadat tp̃s mediũ. Et notãdum ꝙ substãtia dicit̃. Vno mõ aliqd eẽ qđ erat: & sic nũc nõ ẽ substãtia tpis & indiui

sibile: nō est substātia diuisibilis. Alio mō dicit̄ substantia id quod est res: & sic bn̄ pōt accipi indiuisibile esse substātia diuisibilis. sed tn̄ eē diuisibile ē ab alio: & sic nūc est substātia tpis: cuius tn̄ eē erit a fluxu ipsius nūc de p̄terito in futurꝝ. Nota ꝙ nō pōt cōsiderari dupliciter: uel ut est fluens: & sic est tp̄s: & pōt esse pars tpis. Vel ut est diuidens: & sic nō est tempus: nec pars temporis.

Quot modis aliquid sit in tpe. Cap. xiiii.

Estat nunc dicere qd sit eē in tpe. Et ad hoc sciēdū ē ꝙ aliqd dicit̄ q̄ttuor modis eē in tpe. Primo aliqd ē in tpe ut in subiecto: & sic passiones tpis sunt in tpe sicut longum & breue multum & paucū. Secūdo mō dicit̄ aliqd eēt in tpe: sicut id qđ ē substantia ipsius: & sic nūc ē in tpe: quia ē substantia ipsius. Tertio mō dicit̄ aliqd eē in tpe: sicut terminus in terminato: & sic nūc signatū ē in tpe. Quarto mō dicit̄ aliqd eē in tpe: sicut ī numero: & hoc ē tpe uel parte tpis mēsurari. Et hoc cōtingit duobus modis. s. absolute & p cōparationē. Absolute adhuc duobus modis. s. p prius & posterius p prius ē in tpe motus & mobile: secūdū ꝙ ē in motu. Et p posterius quies & quiescēs secūdum ꝙ referunt̄ ad motū. Et p prius esse in tpe: adhuc duobus modis. s. toto tpe mensurari: & pte tpis mēsurari. toto tpe: sicut motus celi. Parte tpis: sicut alii motus. Per cōparationē uero eē in tpe. dicit̄ tribus modis. Aut. n. id qđ cōparat̄: ē imobile scđm eē: posse & agere. Sed cōparat̄ ad rem mutabilē uel mobilem: scđm durationē excelētem: in an̄ & post: & cōcomitatē. Et sic dicitur deus fuit deus ē deus erit. Sensus. n. ē ut dicit Hiero. Deus fuit. i. nunq̄ defuit. Deus ē. i. semp ē. Deus erit. i. nūq̄ deerit. Aut id ꝙ cōparat̄: secūdum eē qdem ē imobile: sed secūdum posse qđ ē coniunctū motui: est mobile: scđm uicissitudinē. Et sic angelus ē ī tpe: scđm oēs differētias tpis: qa potētia angeli uicissitudinat̄ p actus: intelligēdo diuersa & uolendo. Et hoc q̄tum ad cognitionem uespertinā. Et secundū hoc dicit Augu. & deus mouet spūalem creaturā p tp̄s. Creaturā uero corporalem p locū ꝙ tp̄s. Aut ita ē: ꝙ eē qdem rei ē totū simul: sed hēt potētiā ad motū cōtinuū: qđ dicit̄ ad differētiā motus angeli. Et hoc cōtingit duobus modis: scđm duplicem modū potētie. Est. n. potentia ad ubi tm̄: & ad ubi: & ad formā. Et primo mō celum ē in tpe. Secūdo mō generabilia & corruptibilia sunt in tpe. tempus diuidit̄ p tres differētias. s. p̄n̄s p̄teritum & futurꝝ. Preteritū ē quod fuit & nō ē. Presens ē initium quidem futuri & finis p̄teriti cōtinuata ad instans. Futurū est quod nō ē: sed erit. Iam uero ē pars futuri ꝑpe p̄n̄s nūc. Olim. n. est

quod procul e a psenti. Repente uero e insensibili tpe ppter paruitatem. Subito aut ut dicit beatus Diony. in mistica theologia: e qd est ppter spe: & ex no apparenre ad manifestum eductu. Vlterius notandum q tps multipliciter accipit. Aliter enim dicit tps secudum q adiacet motui naturali. Et aliter secudum q adiacet cuilibet mutationi: siue illa sit naturalis: siue supra natura: & siue sit in formis corporalibus: siue i formis spualibus. tps enim qd adiacet motui naturali e proprietas motus cui adiacet. Et ideo natura ipsius & principia: depedet a principiis motus. Motus aut pprietas e mobilis: secudum q mobile. Et idcirco pricipiat ab ipso. Vnde cu mobile in natura sit diuisibile: & sit partim in termino a quo: & partim in termino ad quem scdm et q medium p qd mouet habet ronem finis & principii. Ideo motus ipsius e iperfectus actus: & habet quod sit impfectus a termio ad que q aut sit actus habet a termino a quo. Et similiter tps quod adiacet ei e cu priori & posteriori quorum unu habet terminu a quo. s. prius. Alterum a termino ad que. s. posterius. Et quod de ipso e accipere est nunc fluens coiunctum priori & posteriori. Et istud e tps in quo no cotingunt se nunc: nec consequunt se nec adinuicem. Et hoc tpe mensurat motus primi mobilis: & per cosequens oes motus. qui sunt sub motu celi. Omnes enim motus sicut dicit philosophus mensurant p motum celi: taq per simplicissimu sui generis. & similiter mensurantur p numerum motus celi. taq p extrinsecu adiaces: quod no e in eode genere: quia ee i tpe est ee i nuero sicut dicit philosophus: & in eode nuero numerate possunt esse plura numerata. Plures enim res possunt referri ad unum numerum. Est & aliud tps quod adiacet mutationi supra naturam: sicut creationi: que licet non dicat mutationem in creatore tn mutatione quada dicit i creatura. Que mutatio creature nihil aliud est: q existetia creature post nihil. & in hac mutatioe non e accipere subiectam materia: supra qua fit mutatio. Neq. n. e accipere priuatione ut terminu a quo: nisi scdm ronem: & no scdm esse. Cum enim dicit hoc fit ex nihil. Nihil no ponit natura siue materia: sed tm nominatur ordo secundum ronem entis ad pure non ens: secudum rem enim no est ordo entis ad no ens: & istud est tps indiuisibile: sicut ipsa trasmutatio: no enim e in ipsa accipere ronem perfecti & imperfecti: secundu quid sicut in alio motu. Est & tertium tps quod adiacet motui anime cuius motus est: ut dicit Auerroys actus perfectus. & hoc maxime est quado mouet ad gratiam: in quo motu nihil est de interceptione medii a quo causat fluxus tpis. Anima. n. semp e sub gratia. uel sub pecca

to:& nūq̄ ē scđm qđ sub gratia:& scđm quid sub peccato:sicut est in alteratione de albo ad nigrū:ubi ē īterceptio medii coloris. Et simi liter hoc tp̄s adiacet motui angeli:secundum ꝙ dicimus ꝙ angeli mo uentur in tp̄e:& intelligunt in tp̄e: secundum discursum intelligentie angelice sup res intelligibiles in cognitione uespertina. Dico aūt ī co gnitione uespertina:quia secundum cognitionem matutinam attin gunt eternitatem.& istū motū tam anime q̄ angeli:mensurat nunc ui cissitudinatū secundum ꝙ aīa uel angelus mouet̄ de uno intellecto ad aliud.& quilibet actus eius ē perfectus.& hoc ē qđ dicit Augu. Quod deus mouet creaturam corporalem per tp̄s & locum. Creaturam autē spiritualem per tp̄s tm̄. In hoc enim tp̄e non ē inconueniens ꝙ non sit consequens ad nunc sine medio. Et notandum ꝙ tp̄s ē plus cā cor ruptionis q̄ generationis ꝑpter mutationem quam mensurat: q̄ facit distare a principio:quod enim antiquat̄ & senescit prope interitum ē. & hec de tempore sufficiant.

De eternitate. Capitulum. xv.

q Via dictum ē de tp̄e:quod ē mensura rerum temporalium. Dicendum ē de eternitate q̄ ē mēsura eternoꝝ.& de euo q̄ ē mensura euiternoꝝ. Quedā.n.sunt ut dicit̄ in lib.de causis quoꝝ substātia & actio sunt in tp̄e:sicut natura infirma.s. cuius eē ē p generationem. Quedam aūt sunt quoꝝ substātia & actio sunt supra tp̄s:sicut natura suprema.s.deus pater filius & spiritussan. Quedam uero sunt quoꝝ substātia supra tp̄s ē :sed actio in tp̄e: sicut natura media cuius esse ē per creationem. Quartum membrum sta re nō pōt:sic enim actio alicuius eēt prius q̄ substātia ipsius qđ ē ipos sibile. Itē iste tres mēsure accipiunt̄ in cōparatiōe ad durationē. Est.n. q̄dam duratio hn̄s pricipiū & finē:sicut tp̄s.& ē q̄dā nō hn̄s pricipiū neq̧ finē:sicut eternitas.& ē q̄dā hn̄s pricipiū nō hn̄s finē:sicut euum Quartū mēbrū iteꝝ stare nō pōt. Omne enim qđ hēt finē:hēt princi piū. Eternitatē sic diffinit Boetius ī lib.de cōso.circa finē. Eternitas ē in terminabilis uite tota simul & ꝑfecta possessio: q̄ diffinitio sic pōt explanari possessio cōis ē oī mēsure. Oīs.n.mēsura possidet̄ ab eo cu ius ē mēsura p se tāq̄ ꝓpria passio ipsius:p hoc qđ dicit: īterminabilis uite tāgit subiectū ipsius eternitatis.s.deū eternū:nō hn̄tem principiū neq̧ finē qđ tn̄ subiectum nō ē aliud ab eternitate nisi secūdū rōnem. Et potius dicit uite q̄ eē p hoc īuēs differētiā ad ea q̄ sunt ī eternitate q̄ ē ī penis q̄ sunt nō habētia uitā beatā neq̧ iocūdā:uita.n.licet sūmat̄ absolute ꝓ quacūq̧ uita:tn̄ hic p appropriationē summit̄ ꝓ uita io

cunda atq beata. tota simul dicit ad differētiā tpis q̄d nō ē totū simul sed pars pteriit: parsq futura ē. Et nō ponit ibi simul p simultate ptiū sed dicit simul id ē nō distās: pfectā dicit ad differētiā eui: q̄d nō oio simplex ē sicut nec id cuius mēsura ē: pfectū.n. ibi p simplici ponit. Et nota q eternitas anologice: siue p prius & posterius dicit de creatore & creaturis. Ttes.n. sunt cōditioēs eternitatis ppie dicte.s. simplex ī uariabile: & ītermīnabile: scd̄m q̄d ītermīnabile dicit nō solū priuatio nem finis: sed ēt principii: & sic soli creatori cōuenit. Ille enim uere so lus simplex ē: & inuariabilis: & ītermīnabilis. Sed creature q̄dam par ticipāt nomen ītermīnabilitatis suo mō. Sicut angeli & aīe beate: & ēt corpora post resurectionē participāt nomen ītermīnabilitatis ppter finis carentiā: sed nō principii. Et ob hoc angeli aīeq beate & corpora post resurectionem dnr eterna: & ī eternitate. Eterna dnr ppter inter minabilitatem. In eternitate ppter inuariationem uel īuarietatē. Item q̄dam creature participāt eternitatē rōne ītermīnabilitatis ppter carē tiam finis: sicut pene dnr eterne: sed nō dnr in eternitate qa nō partici pāt rōnem īuarietatis. Inuarietas.n. uel inuariabilitas dicit bene esse. Sed hec cōditio q̄ ē simplicitatis in nulla creatura simpliciter īuenitur Item eternitas dicit mensurā excellentē q̄tum ad utrūq terminum. Et sic q̄dam creature ut generabilia & corruptibilia claudunt ab eternita te: sed neq sunt eterna: neq in eternitate. Quedam igit sunt eterna & in eternitate proprie. Quedā uero nō proprie. & istorum quedā sunt eterna & in eternitate per participationem: quedam eterna per partici pationē: sed non in eternitate. Quedā neq eterna nec in eternitate: sed claudunt ab eternitate. Quartum mēbrum stare non pōt.s. q aliqua sint in eternitate per participationem: sed non eterna. Omne enim in uariabile ceret sine. sed non conuertitur.

De nunc eternitatis. Capi. xvi.

[S]Equit de nūc eternitatis: de quo dicit Boetius in lib. de tri nitate q̄d nunc stans & nō mouēs se: semper eternitatē facit Quod melius intelligit facta comparatione ad nūc tempo ris. Imaginemur itaq lineam. a. c. & sit. b. pūctus & moueat in ista linea ab a in c distinguens prius a posteriore. Primam aūt partē dicimus pertransitam: posteriorem uero pertranseundam. Similiter intellige per a c totum tempus: per b aūt intellige ipsum nunc tempo ris: quod continue mouetur ab a in c & quod pertransitū est dicimus preteritum: quod uero pertrāseundum est dicimus futurum. Et sicut in linea ipsum b mouens se semp subtrahit a superiori & addit priori:

sic enim nunc semp subtrahit a futuro: & addit pterito. Et ẽt si b punctus staret in a: & non moueret᷑: non eẽt prius neq₃ posterius: sic nunc tpis si stetisset in principio tpis nõ fuisset neq₃ pteritum: neq₃ futurũ. Cum hoc aũt nũc tẽporis imaginemur nunc aliquod quod stetisset ab eterno. Iam oĩo in ista eternitate nõ eẽt pteritum uel futurum: sed totum psens: & totum simul. Ita ꝙ ẽ in eternitate: sed nõ in tpe. Tota.n. eternitas ẽ quoddam nũc indiuisibile. Sed iam uidet᷑ quoddam mirabile ꝙ ipsum nũc eternitatis: cum sit quoddam indiuisibile: extẽdit se p totum tps capiẽs ẽt infinitum tps. Itẽ totum tps capit: & tamẽ totum stat cum quolibet instãti tpis. Exẽplũ ãt huius ẽ bonũ ꝙ aĩa est tota in toto: & tota ĩ qualibet parte corporis. Itẽ licet aĩa simplex sit nõ habẽs partẽ & partẽ sicut corpus: tñ p totum corpus se extẽdit.

Adhuc aũt ẽ hic quoddã mirabile: ꝙ in nunc eternitatis: quod ẽ indiuisibile: cõtinet᷑ tps qđ diuisibile ẽ in ĩfinitum: & habet partes priores & posteriores. Exẽplum ad hoc intelligẽdum: tale ẽ. Dicit Augustinus. Quod in eodem instãti tpis ẽ radius solis in oriẽt:: & occidẽte: subito totum nostrũ emisperium illuminãs. Hic igit᷑ contingit reperiri ꝙ in uno nũc tpis: ẽ prius & posterius in infinitũ: qm̃ naturaliter: & si nõ scđm tps: primo illuminat᷑ siue ĩmutat᷑ pars ppinquior.i. propinquissima aeris q̃ illa q̃ remotior ẽ. Et prius illa remotior: q̃ illa que adhuc ẽ magis remota: & sic contingit partes in infinitum inueniri. Ex predictis patet quid sit dicere deus ẽ: deus fuit deus erit. Est enĩ sensus deus erit. Est enim sensus deus ẽ in nũc eternitatis: cui coexistit tẽpus psens pteritum & futurum. Patet ẽt solutio cuiusdam articuli quo probat᷑: ꝙ deus quicquid scit: nũq̃ sciet eius cõtradictorie oppositum. In eodẽ enim nunc tpis impossibile ẽ scire aliqua contradictorie opposita sicut sortẽ sedere: & non sedere. Sed nunc eternitatis in ĩfinitum simplicius ẽ: nunc tẽporis: ergo cum deus sciat in nunc eternitatis. qcquid scit nunq̃ sciet duo contradictorie opposita qđ falsum ẽ. scit enim me eẽ dum sum: & scit me non eẽ: dum non sum: patet solutio: qm̃ nunc ẽ cum qualibet parte tẽporis.

De euo & euiternis. Capi. xvi.

Equit᷑ de euo qđ sic diffiniri põt. Euum ẽ mẽsura habẽtium principium: & non finẽ. Et notandum ẽ qđ quidam dicunt ꝙ sicut tps in uno. s. in motu primi mobilis: quo motu mẽsurãtur oẽs motus ĩferiores: tãq̃ sui generis minimo & simplicissimo: & p consequẽs ẽ mẽsura motus primi mobilis: sic euum ẽ in uno euiterno & simplicissimo: quo oĩa alia euiterna mẽsurant᷑. Alii

aūt dicunt ꝙ nō: sed quodlibet euiternū: suū hēt euum. Nullum. n. eui ternum cā ē alioꝝ: sicut motus primi mobilis cā ē alioꝝ motuum. Ex supradictis colligi pōt: ꝙ angelus q̄tum ad substātiam ē in euo: q̄tum ad agere simpliciter: sicut ē incognitione uesptina ē in tpe. Quantū uero ad bene & beate agere: sicut ē cōtēplari & frui ē in eternitate. & hec de parte prima dicta sufficiant.

Incipit secunda pars de celo & mūdo. Capi. .i.

Quia dictum est de corpore mobili secundum se in librō physicoꝝ. Dicēdum ē cōsequēter de corpore mobili contracto Et primo de ingenerabili & incorruptibili quod est celum: ut enim dicit Ari. in principio physicoꝝ. Ex uniuersalibus ī singulari oportet puenire. Vnde pueri appellāt oēs uiros patres: & feminas matres. Posterius aūt determinant horum unūquodq;. Primo ergo ostēdēdum ē ꝙ unus ē mundus corporalis. & non plures. Secūdo ꝙ celum ē finitum. Tertio ꝙ oīa corporalia sunt ī celo. Quarto ꝙ

celū nō ē elementū nec elemētatū. Quinto dicendū ē de nobilitate celi respectu rerū corporalium inferiorū. Sexto de motu.

Quod unus est mundus. Capi. ii.

q Vod tm̄ unus mundus corporalis sit & non plures, Aris. sic ꝓbat. Ponamus ꝙ duo sint mundi. Aut ille alius mūdus erit huic similis in rebus: aut in noīe tm̄. Si erit similis ī rebus ista terra: erit similis illi terre & econtrario. Et illa aq̄ similis isti aque: & sic de aliis. Sed que sunt eiusdē nature tēdūt ad eūdē locū: ergo ista terra & illa tendūt ad eundē locū. & ista aqua: & sic de aliis. Sed q̄cūq; tēdunt ad eundē locū sunt eiusdē mūdi: ergo oēs res sunt unius mūdi: ergo tm̄ ē unus mūdus corporalis & nō alius. Si dicatur ꝙ ille alius mūdus ē similis huic in noīe tm̄ ergo cū nō sint alie res q̄ res huius mūdi: nō erit ille mundus realis uel corporalis: sed tm̄ ītellectualis: siue architippus de quo nō est dubium quin sit.

Quod celum est finitum. Capi. iii.

a Nteq̄ ꝓbemus celū eē finitum. Primo notandum ē ꝙ sicut dicit Ari. in. iii. physicorū. Infinitū multis modis dicitur. Vno mō dicitur īfinitū qd̄ īpossibile ē trāsire ex eo ꝙ nō ē aptū natum trāsiri: ut ē uox īuisibilis: & sic dicitur īfinitum negatiue q̄si nō finitū siue nō terminatū: & sic deus dicitur īfinitus. Alio mō dicitur īfinitū trāsitū hn̄s: sed imꝑfectū: q̄uis. n. sit aptū hēre trāsitū: nō tm̄ hēt: sicut qn̄ aliqs trāsit aliqd̄ spaciū: sed nō ꝑuenit ad finē: & sic dicitur īfinitū priuatiue & his duobus modis aliqd ē īfinitū actu. Tertio mō dicitur īfinitū scd̄m appositionē sicut ī q̄titate discreta. Quarto mō dicitur īfinitū scd̄m diuisionē sicut ī q̄tate cōtinua. Quīto mō dicitur utroq; mō sicut tp̄s. Et his tribus modis nō dicitur īfinitū actu: sed tm̄ potētia & scd̄m hoc diffinitur īfinitū: sic ī eodē. Infinitū ē cuius q̄titatē accipientibus semꝑ ē aliqd accipe extra. Restat ꝓbare ꝙ celū nō ē īfinitū actu. Et prio ꝓbatur gn̄aliter ꝙ nullū corpus ē īfinitū actu sic. Oē corpus hēt ſupficiē: & oīs ſupficies ē terminus: ergo oē corpus est terminatū: sed oē termīatū ē finitū. ergo oē corpus ē finitū: & exīde pōt īferri: sic sed celū ē corpus: ergo celū ē finitū. Itē spāliter ꝓbemus celum eē finitū. Supponamus igitur. qd̄ īferius ꝓbatur ꝙ oē corpus ē ī celo & nullū extra inde sic: īter oīa corpora nobilius ē celū. Est. n. ingenerabile: & īcorruptibile uirtutē habēs actiuā respectu īferiorū. Omne āt agēs nobilius ē patiente sicut dicit philosophus: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior: sed forma ſpica nobilior ē oībus aliis formis siue figuris corporalibus ꝓpter sui capacitatem & interminabilitatem. quia nō habet

principiū: neq₃ finē: & nō una sūpficie cōtēta. Est enī spera figura plana unica sūpficie cōtēta: ergo sperica forma debet celo: ergo celum ē spericū siue rotūdū. Preterea nos uidemus ꝙ qñ luna ē semiplena est arcualis. Illa aūt figura nō ē nisi in circulo uel a circulo. Circulus enim solūmodo ē in corpore rotūdo: ergo luna ē rotunda. Eadem rōne sol & oīa alia corpora celestia sunt rotūda: ergo celum ē rotūdum. Exīde ꝓcedat ulterius sic. Sed corpus spericū ē in cuius medio ītelligit punctus a quo oēs linee ducte ad circūferētiam sunt equales: ergo celū habet medium: & omne mediū habet extrema: sed qđ habet extrema est terminatum siue finitū: ergo celum ē finitum. Item celū ꝓbat eē finitum in comparatiōe ad motū: & mēsurā ipsius motus q̄ ē tp̄s. Omne enim qđ mouet totaliter ī tpe certo siue finito ē finitū: sed celū mouetur totaliter in tpe certo siue finito: qa in uno die naturali: ergo celum est finitum. Quod aūt motus infinitus non possit mēsurari tpe finito: sic demonstrat. Sit illud tp̄s a b & diuidat p quattuor ptes. Vna pars tpis mēsurabit unā ptem motus: & alia aliā: & sic de reliquis. Motus aūt cū sit infinitus nōdum totaliter mensuratus ē a tpe finito: ergo motus infinitus nō mensurat tpe finito. Eodem mō demonstratur ꝙ motus finitus nō mensurat tpe īfinito diuidēdo motū p quattuor ptes. Proportionabilia enim debent eē motus & tp̄s: sicut subiectum & ꝓpria passio ipsius: ita ꝙ neutrū excedat reliquū. & sic si tp̄s mensurās motum ē finitū: & motus ē finitus. & si motus ē finitus: & corpus qđ mouet est finitum. Restat ergo ꝙ celum est finitum.

Quod omnia sunt in celo & nihil extra.

m Odo ergo ꝓbare debemus ꝙ oīa corpora sunt ī celo & nullum extra. Et primo ꝓbabimus ꝙ nullum corpus est extra celum naturaliter. Secūdo nec accidentaliter nec uiolēter.

Quod nullum corpus sit extra celum naturaliter: sic ꝓbat. Tria sunt genera corporum. s. celum elementum: & elementatū. Quod celū nō sit extra celū: patet qa nihil ē extra seipsum: ergo celū nō ē extra celū. Similiter ꝙ extra celū non sit elementum: patet quia inter omnia elementa terra est inferior supra quam aqua supra quam aer: ergo eadem proportione ignis est super aera. Cum ergo omnia elementa sint sub igne & ignis sub celo: consequens est ꝙ nullum elementum est naturaliter extra celum. Item grauia naturaliter tendūt deorsum ad centrum. Leuia sursum ad circūferentiam quod est celum nō ultra: ergo nullum elementum est extra naturaliter. Similiter patet ꝙ nullū elementatum est extra celū. Omne enim elementatū constat ex elemen

tis: sed nullum elementum est extra celum: ut supra probatum ē: ergo nullum elementatum est extra celum: & sic patet ꝙ nullum corpus ē extra celum naturaliter. Eodem modo patet ꝙ nullum corpus ē extra celum accidentaliter siue uiolenter. In quocũqꝫ enim loco ē aliquod corpus naturaliter in eodem possibile est eē aliquod corpus accidentaliter siue uiolenter: ut terra naturaliter est deorsum ignis uiolēter. Similiter ignis naturaliter est sursum terra uiolēter: sed extra celum nullum corpus est naturaliter ut probatum est: ergo nullum corpus est ibi uiolenter. Et sic patet ꝙ nullum corpus ē extra celum. Et hoc est qđ dicit Damascenus. Quod celum est continentia uisibilium & inuisibilium creaturarum.

Quod celũ nō ē elemētum nec elemētatum. Capi. iiii.

Iam debemus ostēdere: ꝙ celum nō ē elemētum nec elemētatum. Quod non sit elementum patet: qm̄ de proprietate omnis elemēti ē habere in se cōtrarietatem: & agere in suum contrarium: si cōiungit̃ ei corrumpendo ipsum si uincit: & generãdo in materia speciē suã. Si ergo celũ esset elementum: cum omnia elemēta se habeãt ad celũ sicut pũctus ad totam terrã: iam oīa dudum corrupisset. & oīa essent celum quod nō uidemus. Eodem modo patet ꝙ celum nō ē elementatum. Omne enim elementatum minus est elementis ex quibus componit̃: sed celum maius est omnibus elemētis: ergo nō ē elementatum. Item simul patet ꝙ celum nō est elemētatum: nec elemētum. Omne enim tale habet motum rectũ hoc est deorsum in medium: uel sursum a medio. Sed celum nō habet motum rectum sed circularem. Ergo non est elementatum nec elementum. Si dicatur ꝙ motus rectus est ei naturalis: sed circularis est accidentalis. Contra motus accidentalis intendit̃ & remittit̃. Si ergo motus circularis esset ei accidētalis: intēderet̃ & remitteret̃. Hoc autē non uidemus esse in celo: quia motus celi semper est uniformis. Ex predictis iam patet ꝙ celum non est generatum. Omne enim quod generat̃: generat̃ a principio cōtrario: uel a principiis contrariis. Vt dicit Aris. in primo de celo & mũdo. Plato tamē dicit in Thimeo quod est generatum: sed intellexit ꝙ est generatum. i. quo ad habens principium uel causam sui. Ex predictis etiam patet ꝙ celum nec calescit: nec frigescit: qa non ē elementum nec elementatum. Iste autem sunt proprie qualitates elementorum. s. calidum & frigidum: humidum & siccum. & cũ nō recipiat huiusmodi impressiones: cōstat ꝙ non ē magis uetus ꝗ fuerit a principio sue creatiōis. & ēt patet ꝙ ꝗuis ex aggre

gatione luminis quod a sole ꝓuenit. nos sentiamus calorē: tñ corpora celestia nō sunt calida: sed tñ dicunt᷑ calida: ut sol: uel frigida ut Saturnus: uel humida ut luna ꝑ effectum. Agunt enim corpora superiora in inferioribus: & nō econtrario: ut patet. Videmus enim ꝙ qñ luna hēt plenitudinē sui luminis: mare crescit: & in decremēto lune: mare decrescit. Vnde patet ꝙ luna ē cā & mater humiditatis: propterea dicit Ari. in lib. de ꝓprietatibus elemētoꝝ: ꝙ qñ oēs planete fuerūt adunati ī signo piscium: factum ē diluuiū. Quādo aūt adunati fuerūt in signo geminoꝝ: facta ē magna mortalitas. tñ semꝑ ītelligas ibi iudiciū dei ordinante hoc diuina uolūtat𝔢. Item patet ex predictis ꝙ celū nō ē coloratū: quia color causat᷑ ex qualitatibus elemētorum.

De nobilitate celestium corporum. Capi. v.

n Obilitas celi siue corporum superioꝝ manifesta ē ex eleuatione sui suꝑ oīa corpora inferiora. Quanto enim corpus ē nobilius: tāto debet᷑ ei altior locus. Item nobilitas corporum superiorum patet ex figura siue forma ipsorum. Que ē rotunditas. Rotunditas enim nobilior ē omnibus aliis figuris: sicut dicit Aris. in lib. de celo & mundo: ꝙ patet ex eo quod omnes alie figure habent terminos. Rotūda autem figura habet formā circularem & circulus nō habet pricipium: neq̧ finē: sed ī se terminatus ē. Quod aūt oīa corpora supiora, sint rotunda ostēsum ē supra. Et ob hoc quia celum ē rotūdum: oīa corpora inferiora sunt rotūda: & ob hoc finita Omne enim rotūdum habet medium: & omne mediū habet extrema & qđ habet extremū finitum ē. Quod aūt oīa corpora inferiora rotunda sint manifestū ē. Ignis enim cum cōtineat᷑ a celo qđ ē rotūdum habet formā rotūdā: sicut dicit Ari. in lib. celi & mundi: & ob hoc finitus ē: & sic de aliis. Nota tñ ꝙ terra discorporata ē: qa deus uoluit homines habitare in ea. Itē nobilitas corporum supiorum patet ex impassibilitate eoꝝ: sunt. n. ingenerabilia & impassibilia: & incorruptibilia: uirtutē tñ actiuam respectu inferiorum habētia.

De motu celi. Capi. vi.

e T quia celum ē nobilius oībus inferioribus corporibus ꝓpter hoc debetur ei motus nobilior. s. circularis secundū naturam ꝑpetuus: ab omni pena & fatigatione alienus. Quod autē motus celi sit perpetuus: manifestum ē ex eo ꝙ principium mouens ipsum: non pōt separari ab eo. Illud enim principium: aut ē intra: aut extra. Si extra tunc motus celi esset accidentalis siue uiolentus: sed omne uiolētum: siue accidētale faciliter transit sicut di-

cit Aris.i li. de celo & mundo. Si ergo motus celi eēt uiolētus: iam du dum trāsisset. Restat ergo ꝙ illud principiū ē intra: sed oē qđ est intra aliud nō pōt ab eo separi siue remoueri nisi p passionē uel aliquā con trarietatem: sed celū ē ipassibile nō habēs cētrarietatē aliquā: ergo illđ pricipium nō remouet ab ipso: ergo motus celi ē ppetuus. Item ꝙ motus circularis siue celestis sit ppetuus scđm naturam: patet ex eo ꝙ nō hēt aliquā itensionē uel remissionē: sed semp ē uniformis: nec ma gis tēdit ad acqrendū istud ubi: q̄ illud. Preterea motus celi nō tēdit ad aliquē finē acqrēdū: ergo ppetuus ē scđm naturā. Ex pdictis patet ꝙ motus celi: nec ē naturalis: nec uiolētus: nec aīalis. Quod motus celi nō sit naturalis: nec uiolētus: patet ex eo ꝙ oīs talis motus est mo tus rectus. Ponamus ergo qđ aliqđ corpus: siue naturaliter siue accidē taliter uel uiolēter moueat p aliq̄ lineā siue spaciū finitū oē.n. spaciū fi nitū ē. Illud ergo corpus ptrāsit aliqñ spaciū illud cū sit finitū aut ergo stabit ibi: aut nō. Si stabit ergo qescit i pñti: ergo motus ille nō ē ppe tuus. Si nō stabit. ergo redibit: qa nō ē ultra ꝓcedere: aut ergo redibit in eodē tpe: aut i alio. Si i eodē: ergo similis in eodē tpe ibit & redibit ergo iam duo opposita erūt i eodē: qđ ē ipossibile. Si i alio ergo qes fuit i medio illoꝝ tēporū ergo cessauerat ille motus: ergo nō fuit ppe tuus. Sed ꝓbatū ē ꝙ motus celi sit ppetuus scđm naturā: ergo nō ē na turalis nec uiolētus. Itē motus naturalis itendit uel remittit: motus celi nō: ergo nō ē naturalis. Itē Auicena ꝓbat ꝙ motus celi nō ē natu ralis. qa motus naturalis ē ab aliquo i aliqd: & semp tēdit aliqd acqre re: quo acqsito qescit illđ mobile. Motus āt celi nō acqrit aliqd i quo qescat: ergo nō ē naturalis. Itē hoc idē ꝓbat alia rōne: qa ea q̄ mouent naturaliter. & sūt eiusdē spēi: & nāe mouēt uersus eādē partē sicut oīa grauia descēdūt ad centrū: & oīa leuia supius: ergo cū celū sit eiusdem spēi & nāe: si eius motus eēt nālis moueret uersus eādem ptē: & nul la eēt ibi diuersificatio sicut ꝓbatū ē i astronomia: & Aris. dicit i li. de celo & mūdo ꝙ octaua spa mouet ab oriēte i occidēs. Et alie septē spe mouent cōtra icessum primi mobilis: ergo nō mouet uersus eādē ptē ergo motus celi nō ē nālis. Idem ꝓbat sic: motus celi ē pricipium nāe & reꝝ nāliū qa mediāte illo motu oēs ille res nāles generāt & corrum punt & alterāt. Illud āt qđ est cā alicuius fortius & nobilius ē eo cuius est cū. Et ita cū motus ille sit pricipiū nāliū nō ē subiectus nāe: ergo nō est nālis sed supnālis. Quod āt motus celi nō sit uiolentus: ꝓbatū est supra. Oē.n. uiolētū uelociter trāsit. Similiter ostendit ꝙ nō sit aīalis qa dicit Ari. ꝙ motus aīalis nō ē sine pēa & labore: nec sine terminatōe

motus aūt celi ē sine pœna & labore: & sine terminatiōe: ergō motus nō ē aīalis. Itē motus aīalis ītendit̄ ī medio: motus celi nō ītendit̄: ergo nō ē aīalis. Preter hos ergo motus oportet pōere aliū motū celi. s. cercularē ut dicit Ari. ī li. de celo & mūdo de quo dicit similiter Auicena ꝙ nō ē simpliciter aīalis: sed ꝑ similitudinē: qa sicut aīa hūana mouet corpus humanū & corpus obedit ei. Ita angeli ex eo ꝙ cognoscūt & uidēt suū creatorē leticia & desiderio mouēt illas speras. ita ꝙ pria spera q̄ ē maxima speraꝝ: ex tali desiderio mouet̄ a primo ordie. Vñ appellat semp illū motū: motū desiderii siue desiderium. Et scđa spera mouet̄ a secūdo ordine: & sic de singulis ꝑ ordinē. Vñ ıp̄e dicit ꝙ angeli sunt q̄si aīe: nō tñ sunt simpliciter aīe. & ideo ille motus celestis dicitur quasi aīalis: nō tamē dicit̄ simpliciter aīalis.

De numero celorum. Capi. vi.

Et nota ꝙ octo distinguūt̄ spere celestes. Quaꝝ prima ē in q̄ stelle fixe sunt q̄ sunt īnumerabiles sicut dicit Ari. Scđa spa ē Saturni in q̄ solūmodo ē saturnus. tertia Iouis. quarta Martis. qnta Solis. sexta Veneris. septima Mercurii. octaua Lune Vnde uersus. Octo sunt spere: quas sic poteris retinere. Celū stellatum Saturnus: Iuppiter: & Mars: Sol: Venus: has sequit̄ Mercurius ultima Lune. Sub luna uero nō sunt nisi res corruptibiles: sicut Ignis & Aqua & alia corruptibilia: sicut dicit Macrobius. Tholomeus aūt assignat aliam speram sup istas: in qua sunt angeli & res sp̄uales & īcorruptibiles: & illa ē immobilis. theologi aūt distinguūt septem celos. s. Aereū: Ethereū: Igneū: sydereum: Cristallinū: Empyreum: Celum trinitatis: Quoꝝ numerus sic pōt accipi. Quia celum uel nominat rem creatam uel increatā. si īcreatam: sic ē celum trinitatis. Si creatā uel nominat rē corruptibilē: uel īcorruptibilē. Si corruptibilē: uel q̄tū ad extrema uel q̄tū ad mediū. Si q̄tū ad extrema: sic ē celū Aereū & Igneū: si q̄tum ad mediū: sic ē celū Ethereū. Si uero noīat rē creatā īcorruptibilē. tūc iterum uel q̄tū ad extrema: uel q̄tū ad mediū. Si q̄tū ad extrema: sic ē celū sydereum & celū empyreū. Si q̄tum ad mediū: sic ē celū cristallinū. Et nota ꝙ motus octaue sp̄e dicit̄ uniformis. Motus āt planetaꝝ & aliaꝝ speraꝝ īferioꝝ dicit̄ eē duplex sicut motus solis ē duplex. s. tropicus siue diurnus & reuolutio īmobilis ī cōtrariū primi mobilis: siue motus ꝓprius. Motus tropicus dicit̄ cōuersiuus uel cōsensiuus. Vnde oēs planete ī astronomia dñr tropici: qa retrogradāt̄ a motu primi mobilis. Qui motus cū tāto đsiderio ē: ꝙ oēs alias speras secū reuoluit. Motus āt q dicit̄ reuolutio īmobilis: ē ꝓprius & naturalis plāetaꝝ. Quare

aũt spe planetaꝝ moueãt̃ ut dictũ ẽ cõtra icesum primi mobilis: diuer se a diuersis assignant̃ rõnes. Quidã.n.dicũt ꝙ hoc fit ad retardãdum motũ primi mobilis. Nisi.n.ut dicũt: motus ille retardaret̃: pp nimiã uelocitatẽ sui totũ frãgeret̃: uel iã diu fcm eẽt. Alii ãt dicũt ꝙ hoc ẽ pp hoĩes: & alia q̃ sunt sup terrã. Quia si motus primi mobilis q ẽ cũ tãto desiderio nõ haberet aliquã retardationem· nũq̃ aliqd posset crescere sup terrã neq3 hoĩes possent uiuere. Et hec de celo dicta sufficiãt.

Incipit tertia pars.s.de elementis.

p Ostq̃ dictũ ẽ corpore mobili ingenerabili & incorruptibili. Dicẽdum ẽ de corpore mobili generabili & corruptibili. Et primo de simplici. Postea de cõposito. Corpora ãt generabilia: & corruptibilia simplicia sunt elementa. Vnde nunc de elemẽtis dicẽdum ẽ: que distincta sunt sub celo in suis sitibus. Ita ꝙ illud qđ ẽ subtilius aliis propinquus est celo: sicut ignis quia subtilior ẽ aere: ꝓpinquior ẽ celo q̃ aer: & aer q̃ aqua: & aqua q̃ terra. Primo ergo ponamus opiniones philosophoꝝ antiquoꝝ de elementis. Secundo dicemus de primis qualitatibus elementoꝝ. Tertio de generatione & corruptione elementorum adinuicem. Gratia cuius ẽt dicemus de alteratione: & aliis spẽbus motus ipsorum. Anteq̃ ponamus opiniones de elemẽtis. Notãdum ꝙ multum multis modis dicit̃. Dicitur.n.uno modo principium artis cõplexum ut illud. Omne totum est maius sua pte. Et illud de quolibet dicit̃ affirmatio uel negatio & de nullo ambo simul & similia: Vnde dicit Aris.in lib.physico. Dispositio ueritatis & sciẽtie: ẽ in his oĩbus q̃ sunt pricipia: uel elemẽta: ubi appellat elemẽta pricipia. Dicit̃ ẽt elemẽtum: ut dicit philosophus ĩ.v. methaphisice. Cõe oĩbus rebus: qđ ẽ pricipiũ cuiuslibet: & ĩ quolibet primũ sicut littere dñr elemẽta uocis significatiue ad placitũ: & similiter in aliis. Dicit̃ ẽt elemẽtum scđm specialiorem ĩtellectum: cuiuslibet corporis sensibilis mixti pricipium: & scđm hoc diffinit̃ elemẽtum in .v. methaphi. Elemẽtum ẽ illud ex quo cõponit̃ res primo: & ẽ ĩ eo: & nõ diuidit̃ scđm formam.i.spẽm ĩ aliam forma: uerbi gratia. In mixto est aqua cuius q̃libet pars ẽ aqua: & similiter in aliis elemẽtis. & secundum hoc distinguunt̃ quattuor elementa.s.Ignis: Aer: Aqua: Terra: q̃ oĩa in materia cõicant: sed non scđm formas.s.Calidum: Frigidũ: Humidum: & siccum. Et ideo dñr cõtraria rõe suaꝝ formaꝝ: unde subiecte nihil ẽ cõtrarium secũdum materiam: sed secũdum formam substãtie aliquid est cõtrarium.

Opiniones antiquorum De elementis.

De elementis diuersorum diuerse sunt opiniones. Quidam.n.
d ponebāt plura eē elemēta. Quidam unum. & inter eos q ponebant plura elemēta: adhuc fuit diuersitas. Empedocles: & Aris. ponebāt quattuor esse elementa q̄ dicta sunt: Attamen empedocles nihil dicit certum de hoc ponebat.n. quattuor elementa esse principia materialia oīum corporum: & ponebat duo formalia principia.s. litem: & amicitiā. Et dicebat ꝙ q̄n qualitates ille: siue differentie.s. calidū: frigidū: humidū: & siccū separabāt ab eis cōglutinabant ī unā massam pp amicitiā. Postea illis differētiis siue qualitatibus adueniētibus: separabant pp litē: & hoc cōtigebat post magnū annū.i. post decē milia ānorum. Ex dicto ergo empedoclis nesciebat utrum illa elementa eēnt pricipia illius masse uel massa eēt pricipiū elemētorum. Democritus & leutipus ponebāt corpora īdiuisibilia: eē principium oīum corporū. Vnde & ea athomos appellabāt: q̄ & īfinita dicebāt: & suā positionē sic ꝓbabāt. Possibile ē corpus diuidi ī īfinitū: ponat ergo aliqd corpus diuidi in īfinitum. aut ergo remanet aliquid: aut nihil. Si nihil ergo aliqd corpus cōstaret ex nihilo. qd ē īpossibile. Si aliqd remāet: aut ē corpus: aut nō corpus. Si nō corpus: ergo aliqd cōstaret ex non corpore. hoc iterum ē īpossibile. Si āt ē corpus: aut ē diuisibile: aut īdiuisibile. Si ē diuisibile: hoc ē cōtra positum. Positum.n. est qd diuideret in īfinitū: & usq3 dū diuidi nō posset. Si āt īdiuisibile habeo ꝓpositū.s. ꝙ corpora īdiuisibilia sunt pricipia oīum corporum: huic aūt ꝓbationi Ari. respōdēs dicit ꝙ corpus ē diuisibile in īfinitū potētia nō tamē actu. Ipsi aūt ītellexerūt corpus eē diuisibile in infinitum actu.i. diuisibile usq3 ad ultimū: ut ulterius diuidi nō posset. Anaxagoras aūt īfinita ponebat elemēta: & dicebat cōtrariū Ari. & empedoclis. Dicebat eni ꝙ illa quattuor elemēta: ignis: aer: aq̄: terra eēnt elemētata: & oīa alia eēnt elementa.s. lignū: lapis: caro &c. Et ꝙ ita eēt: ꝓbabat ꝑ hunc modū. Tu dicis ꝙ illa sunt q̄ttuor elemēta & ex illis cōstat caro & cōsimilia. Aut igitur illa caro q̄ cōstat ex eis ē ī eis: aut nō. Si nō ē in eis: ergo ex nō entibus cōstaret ens: qd falsum ē. Si uero ī eis ē caro: ergo eadem rōne & ossa & medulla &c. ergo illa q̄ sunt intus sunt elemēta & illa quattuor.s. ignis: aer: aqua: terra: sunt elementata. Itē Anaxagoras dicebat ꝙ quodlibet eēt ī quolibet. Dixit.n. ꝙ ī carne erat os: & iterum ī illo osse caro. & iterum in illa carne nerui. & iterum aliqd aliud ī neruis: & ita usq3 ad īfinita Ari. aūt improbat eius opinionem ī principio physicorum dicēs. Aliqua caro ē minima caro: ita ꝙ si diuideret illa caro: iam nō eēt caro ut dicis. In illa ergo carne minima ē os: & ī illo osse alia ca-

rō: ergo illa caro q̄ ē in ōsse ē minor caro alia: qa oē quod cōtinet̄ ē minus eo qđ cōtinet: ergo illa caro ē minor minima: ergo aliqd ē minus minimo qđ ē īpossibile. Relinquit̄ ergo opinionē eē falsam. s. Anaxagore. Eoꝝ uero q dicebāt unum eē elemētum. Quidā dicebant illud eē mobile. Quidā ꝙ eēt īmobile sicut Parmenides & mellissus: q dicebāt unū tm̄ eē prīcipiū. s. unū ens continuū & īmobile. Et ꝓbāt ī hūc modū ꝙ eēt īmobile dicētes. Aut aliquid mouet̄: aut nō &c. ut supra in pria parte de motu ē dictū. Eraclitus āt dicebat ꝙ eēt unū solum elemētatū materiale & mobile. s. ignis. Et ꝙ essent duo principia formalia. s. raꝝ & dēpsum. & ꝓbabat ī hunc modū. Omne corpus ē mobile & oīs motus ē ab igne: qa nullū ē corpus adeo mobile: ergo ignis ē elemētatū oium corpoꝝ īferioꝝ. & scđm qđ cōdēpsat̄ fit aer: & qñ plus cōdēpsat̄ fit aqua: & qñ iteꝝ fit magis spissum uocat̄ terra: q̄re solum mō ignis ē elemētum.

De primis qualitatibus.

Estat nunc dicere de primis q̄litatibus cōtrariis elementoꝝ q̄ sunt calidū: & frigidū: humidū: & siccū: qbus determinata sunt elemēta. Ignis. n. ē calidus & siccus: aer humidus & calidus. Aqua frigida & humida. Terra sicca: & frigida. Quattuor enim qualitates ꝑdicte. Sex faciūt cōbinatiōes. Quaꝝ quattuor ꝑdicte sunt possibiles: due uero īpossibiles. s. calidū & frigidum. Humidū & siccū: quare illis duabus cōbinatiōibus nullū elemētū determinatū ē. Cōtraria. n. simul ī eodē eē: ē īpossibile. Dicunt̄ āt iste quattuor qualitates prime: qa nō fluunt ab aliis: sed oēs alie qualitates siue cōtrarietates ꝓueniunt ex istis. Vnde caliditas nō ꝓuenit nec depēdet a siccitate: nec ecōuerso: & sic de aliis. & ꝙ hoc sit ueꝝ: sic ꝓbatur. Quia si caliditas depēderet ex siccitate: ergo qcqd eēt summe calidum eēt summe siccū. Et sic ignis q ē summe calidus: eēt sūme siccus qđ falsum ē: sicut ꝓbabit̄: īferius ꝑ diffinitionē siccitatis: qa terra ē sūme sicca. Eadē rō ē ī aliis: & sic patet ꝙ una cōtrarietas nō depēdet a reliqua quare ut ꝑdictū ē qualitates prime dn̄r. Secūdarie aūt sunt q̄ causant̄ ab istis. s. duꝝ & molle: dulce & amarū: albū & nigrū: & consimilia. Reuertamur ergo ad ꝓprietates & diffinitiones istaꝝ qualitatū. s. calidum: frigidū: humidū: & siccū. Calidū sic diffinit̄ ab Ari. in lib. de generatione & corruptione. Calidum ē congregatiuū homogeneoꝝ: & disgregatiuū etherogenoꝝ. Aggregat. n. aurū cū auro & argentum cū argēto. Et separat auꝝ a ferro: & plūbū ab argēto. & dn̄r homogenea ab homos qđ ē unū & genus. Inde hōgenea dn̄r q̄ sunt eiusdē generis uel spēi. Etherogena dn̄r ab etheros qđ ē diuersum: & genus. Inde ethe

rogena dñr q̄ sunt diuersoꝝ generꝝ uel spērum. Obiicit tñ cōtra diffinitionē pdictā: qa uidemus ꝙ aduenīete calore solis: congregat paleā cū luto: q̄ sūt etherogena nō ergo disgregat illa. Ad qd̄ rñdet: ꝙ prīcipalis actus calidi ē calefacere. Secūdarii sunt cōdēpsare disgregare subtiliare: & huius. Et isti actus secūdarii ñ sunt diuersi ex diuersitate agētis: sed ex diuersitate materieꝝ. In qbusdam.n.materiis hēt subtiliare sicut in cera: & qbusdā cōdēpsare: sicut ī luto. Diffinitio ergo pdicta data ē in corporatiōe ad actū secūdariū: quo ad q̄dā materiā: nō quo ad oēm. Frigidū āt ē cōgregatiuū hōgeneoꝝ: & etherogenoꝝ. Vnde cōgregat auꝝ cū auro & auꝝ cū argēto: qd̄ nō facit calidū. imo uidemus in estate: ꝙ caro rarefit: & aperiunt pori & humiditas naturalis exit & sudor. In hyeme aūt cōstringit caro: ita ꝙ humiditas naturalis nō exit: & inde ē ꝙ celebratior ē digestio in hyeme: q̄ in estate. Nota tñ ꝙ principalis actus frigidi: ē in frigefacere. Secūdarii aūt sunt congregare homogenea & etherogena: & alii q̄ plures unius.n.rei unus ē actus principalis: sicut dicit Auicena: plures uero secūdarii. Vnde Ari. viii. physicoꝝ dicit qd̄ calidum pōt frigefacere: & frigidū calefacere: uerbi gratia: Aduenīete calore aperiūt pori: & humores naturales exalant. ita ꝙ corpus interius frigescit. Similiter frigus cōstringit corpus & retinet humores intus: ita ꝙ corpus efficit calidum. Isti aūt effectus sunt p accidēs. Humidum ē quod ē male terminabile termino ꝓprio. Bene aūt terminabile termino alieno. Vnde patet ꝙ aer humidior ē q̄ aqua qa magis ē fluxibilis q̄ aqua. Ex hoc aūt patet error eorū q dicūt ꝙ omne corpus ē porosum. quia si aer eēt porosus haberet foramina & cōcauitates ad quas terminaret: & sic eēt bene terminabilis termīo ꝓprio qd̄ falsum ē. Siccū āt ē qd̄ ē bene terminabile termīo ꝓprio male aūt termino alieno. sicut ē terra lapis & similia. Et nota ꝙ sicut dicit Ari. humiditas est cā grossiciei qa īducit grossitudinem humoꝝ. Siccitas aūt ē cā subtilitatis: quia ex siccitate ꝓuenit subtilitas. Itē nota ꝙ ut dicit Aris. pdictaꝝ qualitatū due sunt actiue. s. calidum & frigidum. Et due sunt passiue. s. humidū & siccū. Que due dñr passiue quia non sunt adeo uehemētis actionis: sicut alie due: alioquin nō contingeret ex terra generari aquā: nec econuerso. Illa.n.elemēta cōueniunt in frigiditate: nisi ergo inter siccū terre & humidū aque eēt passio & actio nō contingeret ipsa generari adinuicē. Generatio.n.non fit nisi in habētibus cōtrarietatē actionis & passionis. Eodē mō ītelligēdum ē de aere & igne. Similiter & alie due. s. calidum & frigidū: dñr actiue: non ꝙ oīno nō sint passiue: sed quia minus sunt passiue q̄ humidū & siccū

Alioquin ex aqua nō fieret aer: quia conueniunt in humido: nec ex terra ignis: quia conueniunt in sicco.

De generatione elementorum.

Et quia oīa elemēta generant̄ adinuicē: ex unō.n. pugillo terre fiunt decē aque: & ex uno aque: decē aeris. Et ex uno aeris decem ignis. Dicēdum ē nunc de generatione ipsoꝝ pscrutādo prīo an fuerīt generata uel creata. Sup quo Ari. in lib. de celo & mundo ponit opinionē: que dicit̄ fuisse Ptholomei: quod elementa primo fuerūt facta p motū celi: contra ꝙ sic obiicit̄ aut ille motus fuit in aliquod corpus: aut in materiam nudam. Si in materiā nudam: hoc ē impossibile quia materia nunꝗ ē nuda: quod sic ostendit̄ Sit ita ꝙ aer agat in ignē corrūpēdo ipsum. Aut igit̄ materia erit nuda aut nō si nō habeo ꝓpositū. Si sic ergo nō appropriata alicui loco: qa si eēt in loco: esset sub corporeitate: ergo non est ratio quare ignis uel igneitas det̄ ei in loco illo: magisꝗ in alio. Sed nos uidemus ꝙ ubi est actio illa: ibi ē positio igneitatis ergo iam appropriatur alicui loco & sic est sub corporeitate: ergo materia nunꝗ ē nuda. Si uero agat in corpus aliud preter elemētum: ergo illud corpus fuit ante elementa: ergo elemēta non fuerūt prima: & sic nō essent elemēta qđ falsum ē. Relinquit̄ ergo ꝙ elemēta non sunt generata: sed creata qđ concordat cum Augu. q dicit ꝙ oīa. i. oēs maiores partes mūdi: simul creata sunt ī materia & forma. Post hoc sciēdū ē ꝙ duplex ē gñatio. s. gñatio simplex & gñatio ꝗdam nō simplex: gñatio simplex est gñatio substantialis. Generatio ꝗdam nō simplex ē quelibet trāsmutatio siue alteratio. Vñ generari simpliciter pōt sic diffiniri. Generari ē expoliari materiam a forma substātiali & īduere aliā formā substantialē. Cū ergo omnis expoliatio sit a contrario: oportet gñationem & corruptionem fieri mediantibus ꝓprietatibus primaꝝ qualitatum. Vnde ēt patet ꝙ materia prima ē īgenita & īcorruptibilis: qa si eēt generata hoc eēt ex alia materia: ergo materia hēret aliā materiā: & sic eēt ꝓcedere in infinitū hoc aūt ē īpossibile. ergo pma materia nō ē gñata sed creata. Et nota differētiā īter gñare: creare & facere gñare ē facere siue ꝓducere aliquid ex aliquo. Creare ē ex nihilo aliqd facere. Facere uero ē cōe ad utrūqꝫ. Ex pdictis patet ꝙ illa elemēta facilius trāsmutant̄ adinuicē: ꝗ conueniūt in aliꝗ qualitate ꝗ illa ꝗ in nulla cōueniunt. Facilius ē.n. uincere unam cōtrarietatē ꝗ duas. Vnde terra facilius trāsmutat̄ in aquā ꝗ ī aerē. Cōuenit.n. cū aꝗ in una ꝗlitate: cū aere uero ī nulla: & sic de aliis. Et hoc ē qđ dicit Aris. in prīo de gñatione & corruptiōe: qđ ꝗcūqꝫ hn̄t simbo-

lum.i. couenietiā adinuicē: uelox ē eorum trāsmutatio.q̄cū q̄ aūt nō habēt: tarda qa facilius ē unū q̄ multa transmutare. Et nota q̄ generatio unius elemēti ē corruptio alterius: & ecōuerso. Vn̄ qdā dicūt q̄ generatio & corruptio sunt idē ī subō uel subā diuersificant̄ tn̄ scd̄m terminos: sicut eadē ē uia de thebis ad athenas: & ecōuerso dicunt̄ tn̄ scd̄m terminos. Alii dicūt q̄ nō sunt idē: & p̄dictū uerbū glosant sic. gn̄atio unius ē corruptio alterius: & ecōuerso.i.ad gn̄ationē unius elemēti sequit̄ corruptio alterius: & econuerso.

Da motibus elementorum.s.

Equit̄ de alteratione. Alteratio ē motus de una qualitate ad aliā qualitatē. Et p hoc qd̄ dico qualitatē tāgo qualitatē accidētalē sicut sūt sanitas: & egritudo rotōditas: & angularitas dulcedo. & amaritudo calidū & frigidū: & similia. Differt aūt alteratio a gn̄atione qm̄ alteratio ē mutatio de qualitate accidentali: ad qualitatē accidētalem. In gn̄atione uero ē mutatio de forma substātiali: ad formam substātialē. Itē ī alteratiōe necesse ē manere idē subiectū sensibile in gn̄atione uero nō sed scd̄m totū fit trāsmutatio. subiectū sensibile: dico pp̄ primā materiā: q̄ licet maneat eadē in gn̄atione: tn̄ scd̄m qd̄ talis ē nō est sensibile. Sequit̄ de augmēto & diminutiōe: Augmentū sic solet diffiniri augmētū est motus de minori q̄titate ad maiorem q̄titatē & ecōuerso: diminutionē motus de maiori q̄titate ad minorem. Et nota q̄ augmentās & augmentatum necesse est esse similia & diuersa. Similia qdem in materia diuersa uero siue contraria in formis. Cuius ratio est: qm̄ agentia & patientia necesse est esse similia: & diuersa. Augmentās aūt & augmētatum adinuicē agūt & patiunt̄. Quod aūt augmentum sit motus manifestum est. Oportet enim alimentum siue cibus transmutet̄ & subintret formam carnis.s. carneitatem uel ossis.s. osseitatem & p̄pter illam subintrationē dilatatur caro: siue os elongat̄ siue imspissat̄. & tales actus.s. dilatatio & ceteri: sunt motus quare patet q̄ augmentum ē motus. & econuerso patet diminutionem motum eē. Differunt aūt augmētum & diminutio ab alteratione. Quoniam alteratio attendit̄ in qualitate. Augmentum uero & diminutio in quantitate.

De loci mutatione.

Equitur de loci mutatione. Mutatio loci est motus ab uno loco ad alium. Et talis motus est triplex.s. naturalis' uiolētus & aīalis: de quibus quia' dictum est supra transeundum ē ad dicendum de mixtione. & quia mixtionem p̄cedit cōtactus Ideo primo uidendū est de cōtactu. tāgere siue cōtactus sicut diffinit

Aris. de generatione & corruptione dicitur multipliciter. Uno. n. modo dicitur contactus quando aliquid tangit aliud sine medio: sicut in contiguis quorum ultima sunt simul: sicut superficies tangit superficiem: & secundum hoc: quicquid tangit tangitur. Secundo modo dicitur tactus per similitudinem: secundum quod dicimus quod res tristabilis tangit nos: sed nos non tangimus eam & secundum hoc non quicquid tangit tangitur. Tertio modo dicitur tactus in continuis: quorum partes copulantur ad unum terminum commune: sicut partes linee tangunt se in puncto continuante secundum quod dicit Aris. in physicis quod in puncto ut tangat: tactus primo modo qui est applicatio duarum superficierum sine medio: necessarius est ad actionem & passionem. Unde oportet ut quecumque agunt & patiuntur: tangant se: sicut ignis agat in aerem: & calefacit ipsum: & aer calefacit digitum & agit in ipsum: & hoc modo est per contactum. Unde dicitur quod contactus est causa materialis adaptans actiones & passiones: sicut luciditas est causa materialis adaptans immutationes coloris.

De mixtione.

f

Equitur de mixtione. De qua primo notandum est quod duplex est mixtio. Quedam enim est ad sensum: sicut quando ponitur ordeum cum frumento: & ista quidem uidetur esse mixtio: & non est. Est & alia secundum ueritatem. Et illam sic diffinit Aris. in primo de generatio. & cor. Mixtio est miscibilium alteratorum unio. Et nota quod omnia que sunt mixtibilia: oportet quod sint agentia & patientia. Agentia in eo quod diuidunt: patientia in eo quod diuiduntur. Unde patet quod illa que non habent contrarietatem: non sunt mixtibilia: patet etiam quod elementa possunt misceri & facere ex se unum aliquid. Quoniam quodlibet elementum est contrarium alteri. Diuiduntur autem elementa in mixto non usque ad indiuisibilia. Omne. n. corpus est diuisibile: sed usque ad quasdam partes minutas uel particulas minimas a natura determinatas. i. usque ad minima secundum speciem. Item nota quod proprietas mixti est quod quelibet pars mixti debet esse homogenea. i. eiusdem speciei cum suo toto. Et si aliter esset: tunc mixtio secundum ueritatem non esset. Et nota differentiam inter compositionem: confusionem: & mixtionem. Compositio est quando utrumque compositorum manet in sua uirtute: & ponitur pars iuxta partem: sicut quando componitur ordeum cum frumento. Confusio uero est quando non proportionantur uirtutes partium: nec trahuntur ad speciem. Mixtio. n. est quando proportionantur uirtutes & trahuntur ad speciem. & hec de elementis ad presens dicta sufficiant.

Incipit liber methaurorum.

d

Icto de corpore mobili generabili simplici. Dicendum nunc est de corpore generabili composito siue de elementatis. De quibus primo notandum est. Quod quedam elementata sunt prime compositionis: sicut uapor resolutus & ex aqua & terra a calore solis:

siue maneat clausus in uisceribus terre: siue eleuet i aerē: scd̄m plus & minus iuxta triplex intersticiū aeris: scd̄m ēt ꝙ causant de ipo diuerse passiones: siue impressiones aeris. Qui. n. eleuat sup terrā est principiū eorum q fiūt in aere. scd̄m diuersa i terstitia. Sicut sūt Comete. Assub. Anaysel. i. impressio gn̄alis tonitrua fulgura corruscatiões nubes pluuia grando nix pruina ros. Qui uero manet in uisceribus terre ipse calefacit fontes in hieme. Ipse ē ēt pricipiū terremotus. & ex eo gn̄antur corpora mineralia: sicut sulfur: ex cuius cōbustione calefiunt terme. i. balnea. Lapis: argentū uiuum: quod ē principiū oīum metallorum. Que sunt septē. s. Plūbum: Stagnū: Es. Auricalcū: Cuprū: Argentū: Aurum Electrū āt nō ē simplex metallū. Quod qdē fit ab arte & a natura. Sed qd̄ a natura melius. & ista sunt quattuor elemētata secūde cōpositiōis Sunt q̄dam elemētata media q̄ nec sunt sup terrā: nec sub terra. & horum q̄dam sunt infixa terre: sicut terre nascentia ut plāte arborum: & herbarum. & quedam non sicut aīalia. Ponūt tn̄ qdam media eē inter animalia & plantas: ut spongia marina: que radicibus nutritur ut plante & tactu sentit ut animalia. Sed horum principium uapores sunt uel per se cūgenerāt. Primo ut plāte ex seminibus: uel mediāte pluuia siue nutrimento. Nutriunt enim terre nascētia ex mixtura terre & aque. & ista sunt tertie compositionis in qua compositione iam est aliquo modo confracta cōtrarietas que prohibebat elemēta prime compositionis & secunde habere animam. Vnde plante habent animam uegetabilem. & quia uapores sunt principia terre nascentium & ex terre nascentibus generantur humores alituum: ex qbus composita animalia nutriunt: & semen uel oua formantur de quibus animalia generant. Manifestum est ꝙ uapores sunt pricipia animalium irrationabilium que sunt quarte compositionis: & rationabilium. i. hoīum que sunt qnte compositionis. Et quia i animalibus irrationabilibus magis cōfracta est contrarietas q̄ in terre nascētibus. Ideo recipiunt nobiliorē aīam. s. sensibilem. In hoīe aūt quia maior ē temperantia: & minus de contrarietate secūdum actum. Ideo dispositionem habet corpus humanum ad nobiliorē & digniorē aīam q̄ alia: & ideo recipit animam nobilissimam. s. rationalē. & inter hoīes Xp̄s habuit nobiliorē: & digniorē qui ab instanti conceptionis sue habuit omnes thesauros sapiētie & scientie dei: non ad mēsuram sed ad plenitudinē: de cuius plenitudine nos oēs accepimus. Quia igitur homo inter alias creaturas sumā tēperantiam tenet: & ob hoc recipit aīam nobiliorē. Recte dicitur homo finis oīum creaturarū. Vn̄ Aris. in secūdo physicorū. Sumus. n. & nos

quodammodo finis oium hoium aut oium finis e Xps. Et quia homo est finis oium aliarum creaturarum. Xps at finis oium hoium. Recte dicit in psalmis. Xps finis ois cosumatiois. In unione.n. diuine & humane nature: ordo uniuersitatis copletus e. Fuit aut ab eterno unio triu psonaru in una natura.s.patris: & filii & spusancti. Et i pricipio creatiois angelice nature: fuit una natura in una psona: ut patet i angelo. Postea duarum naturarum in una psona: ut in hoie e uidere: & ut principiu rndeat ultimo oportuit de rone copletiois uniuersi: ut sicut primo fuit unio triu psonarum in una natura. Ita ultimo eet triu naturarum i una psona: qd copletu e i xpo. Et cu ipe sit unitus diuinitati: unit nos deo p fidem & caritate: ut sic reducat hoiem ad pricipiu a quo factus e. Et sicut diuia natura e ubiq essentialiter: q appropriat essentie diuie patris. Sic & i sanctis p gratia: q appropriat spuisancto. Et i hoie xpo p unione q appropriat filio. Est.n. unita diuia natura humane p filiu. Sic natura xpi in celo localiter existes corrndet ei qd e esse ubiq. & in pluribus altaribus sacrametaliter: corrndet ei qd e ee in scis p gratia: & i diuina natura eentialiter: corrndet. tertio mo p unione. Nec tn dicedu e q xps sit sexte copositiois sicut puri hoies sunt qnte compositionis. Quia talis unio no dat ei aliqua noua copositione: q opponat simplicitati. & qa ex duabus naturis no fit una natura. No ideo e ibi mixtio: nec cofusio nec copositio: sed unio: & ut supra dictu e. Compositio e qn ex pluribus fit unu remanetibus ptibus pricipalibus & secudariis: ut ex pariete tecto: & fundameto fit domus. Cofusio e qn ex pluribus fit unu remanetibus ptibus secudariis: & no pricipalibus: ut ex modio frumeti & ordei fit unu. Mixtio uero qn ex pluribus fit unu n remanetibus ptibus pricipalibus nec secudariis: ut ex aq & melle fit mixtio: & uocat ydromel. Vnio e qn plura i sua natura coueniut i aliquo: sic oes hoies uniut ad faciedu una spem huana: uel plures hoies uniunt i tractioe nauis. Et due nature i una psona: sic copositio elemetorum qda sut prie copositiois: ut uapor q uirtute solis resoluit &c. ut supra dictu e. Et no. q hec qncuplex diuisio elementorum: pot reduci ad bimebre diuisione sic. Quonia elemtorum qda sunt inaiata: & qda sunt aiata. Ite inaiatorum qda sunt cata imediate ab elemetis: sicut uapores. & qda mediate sicut corpora mineralia &c. Ite aiatorum qda non mutat locu motu dico pgressiuo: sicut plate arborum & herbarum: & qda mutat. & illorum. Queda agunt a natura: sicut irronabilia. Queda uero uolutate mouent sicut rationabilia. De elemetis ergo inaiatis prius dicedum est.

Incipit de uapore causa materialis. Capi. ii.

Edeamus igit̃ ad uaporẽ ex quo cãnt̃ elemẽtata: tã gñata in
r sublimi: q̃ in uiscerib9 terre. Sciẽdum igit̃ oẽm uaporẽ eẽ
ab aqua uel a terra. Aer.n.uaporabilis nõ ẽ. Aut enim rarifi-
cat̃ ultra id qd̃ ẽ sue nature: & tũc stati ẽ ignis. Aut inspissat̃
amplius: & tũc non ẽ uapor: qa uapor gñat̃ p subtiliationẽ & rarefa-
ctionẽ: sed aer tũc efficit̃ aq̃ uel terra. Hic igit̃ duplex uapor: ẽ cã mate
rialis oĩum eorum q̃ i alto uel i imo gñant̃. Loca aũt gñtiõis sunt quattu
or.s. Supior regio q̃ ex uicinitate ad ignem ꝓprio noĩe a philosophis
estus appellat̃. Et media zona siue regio q̃ uocat̃ locus frigoris. & ĩfe-
rior ps aeris: q̃ est sup terrã hñs aliqd caloris & aliqd frigoris: q̃ uẽter
terre uocat̃. Supior aũt ps aeris pura & rara pp uicinũ ignẽ calida ẽ uc
hemẽter. Et pp radios stellarum atq3 lumẽ ipsarum: que sibi sunt uiciniora
est luminosa & magis trãquilla & subtilis habet aũt uicinum lumẽ nõ
ab igne uicino: sed a uicinitate stellarum. & quia umbra terre ita contra-
hit̃ minorat̃: pp ꝙ radii solis diutius cõmorant̃ in eo: & iõ illa pars ẽ
locus inflãmationis p se. Inferior.n.cum sit circa terram & sup eã hñs
frigus ex se pp aquam & terrã. Calidũ aũt ex repcussione siue reflexiõe
aut ẽt refractione radiorum ad solidum planũ terre & aque: efficit̃ illa
pars nõ inflãmans: sed quasi spirans uaporẽ sui: natura qdẽ ꝓhibẽs: ne
comburat̃ uel ĩcendat̃: ex reflexione aũt radiorum euocata expirãs ex se
uaporẽ. Vltima siue inferior pars que ẽ circa nos tangit elemẽtum so-
lidum quod ẽ circa politũ planũ & supficiem: sicut aqua: & iõ fit hec
reflexio radiorum magna: Vnde etiam maior lux generatur. Regio autẽ
aeris per equidistantiam ab his quidem duabus sumpta: frigida ẽ ual-
de pp cãm oppositam. Quia nec habet calorẽ ex uicino igne: nec ex ra
diorum reflexione: eo ꝙ radii non reflectunt̃ ad transparẽs: siue puiũ
uel diaphanum: sed ad solidum tm̃ & planum: & plus si fuerit tersum:
sicut aque superficies: uel speculum uel aliquid aliud politũ & planũ.
Et hec regio ẽ magis tenebrosa & obscura: qa caret cã utriusq3 illumi-
nationis: & iõ ẽ tẽpestuosa: & ibi generant̃: tempestates: niues & gran
dines. Et hec ẽ habitatio demonum & aerearum potestatũ: qbus ille lo-
cus caliginosus deputatus ẽ. Vnde dicũt sancti ꝙ cõmouẽt uẽtos & to
nitrua & huiusmodi: ad terrẽdos hoĩes: Regio aũt que media ẽ inter
istã q̃ dicta ẽ: & locũ habitatiouis.i.terre: q̃tum ẽ de se tẽperate ẽ frigi-
da & calida: suscipiẽs ab utroq3 distinctionẽ: p accidens tñ est ĩtẽpate
calida: quia uicinat̃ uel uincitur ab ĩferiori regione ĩ qbusdã tpibus. &
intẽperate frigida scd̃m ꝙ uicinat̃ supiori ĩ qbusdam aliis tpibus. Sic
igit̃ determinatum sit de materia in cõi uaporum: & de loco ipsorũ.

Causa aũt efficiẽs impſſionũ in ſpeciali ẽ multiplex: ſed in cõi nõ niſi duplex. ſ. calor & frigus. Calidũ aũt duplex eſt. ſ. ſolis eleuando omnẽ uaporẽ. & calidũ loci diſgredando uel inflammando eleuatũ. Calidũ aũt ſolis prout ſufficit ad pſens: ẽ duplex. ſ. adurẽs: & eleuans. Adurẽs aũt eſt duabus de cauſis: una ẽ directa ſuppoſitio. Alia fere directa ſole exiſtẽte in ſignis eſtiuis precipue circa tropicum eſtiuale ut ſunt Gemini Cancer Leo Virgo. Tunc enim radii ſolis indirecte ſuppoſitis regionibus incidunt in terram: ad modum perpendiculi cadentes de centro ſolis: & refranguntur in ſeipſos & efficiuntur infiniti: & cõcludunt in terram calorem adurentem. Et ideo tunc nihil expirat in illis locis de terra: ſed totum aduritur anteq̃ eleuetur. In locis aũt uicinis q̃ per latitudinem magis accedunt ad aquilonem: quanto plus recedunt a uia ſolis: tanto plus oblique reſpiciuntur & anguli radiorum magis ampliãtur: & minor pro inde fit calor: ꝙ minus adurẽs: & magis euocans ſpiramen euaporationis. & ſic ſecundum latitudinem climatum a uia ſolis facile ẽ accipere proportionem caloris: plus uel minus adurentis. Frigus etiam determinatur duplex: eſt enim frigus conſtringẽs & plus potẽs conſtringere q̃ ſol eleuare uel euocare. Et huiuſmodi impedit omnem uaporationem conſtringendo poros terre & ſuperficiẽ aque: ne radius incidens in ea poſſit attrahere. Eſt etiam frigus temperatum continens quidem ſolem ne incendat: ſed non prohibẽs ne euocet. & huiuſmodi in terra cauſa ẽ latitudo regionum a uia ſolis: ſecundum latitudinem ab equinoctiali in meridionalẽ plagam. Tunc enim ſol exiſtente circa tropicum hyemalem ſiue in Sagittario Capricorno Aquario: ualde remouetur a climatibus ſeptẽtrionalibus: & ideo radii ſolis non niſi ualde oblique reſpiciũt habitationem illorum climatum: quapropter uincit in illis frigus & abſcinditur euaporatio excõtractione ſuperficierum terre & aque. Hoc igitur iterum dictum ſic, pportionabiliter intelligẽdum in locis de cauſis efficiẽtibus uapores. Ex iſtis diuiſiõnibus uaporum: locorum & cauſarum determinatur oẽ quod in alto uel in imo hẽt gñari. Facta tñ prius tali diuiſione. Omne enim quod in imo uel in alto gñatur. Aut gñatur ex uapore ſicco tantum aut humido tm̃: aut ex utroq3: ſi ex ſicco tantũ. Tunc materia oĩs talis impſſionis erit uapor terre. Cum aũt terra ſit elemẽtum ſolidum frigidum p naturam ſiccum: ingreſſum in ſe calorẽ continet fortius. Quia ſolidum & incẽditur facilius: quia ſiccum efficitur acutius penetratiuũ: qa ſiccũ non retundit de facili: & iõ iſto uapore diuiſo p tria loca. ſecũdum calidius & minus calidum: cauſantur ex eo impreſſio-

nes ad minus undecim apparentes in aere. & de aliis si que alie apparebunt: erit simile iudicium.

De generatis a uapore sicco tantum. Capi. iii.

Si enim est uehemēter calidus & siccus: ptransit p duas regiones aeris. s. inferiorē. & mediā eo ꝙ frigus illarum nō pōt conuertere ipsum: & transilit ad illam regionē q̄ dicit̃ estus: & ibi facit regiones quinq;. Aut igit̃ in oībus suis partibus eq̄liter ē subtilis siue tenuis: aptus inflāmationi ex calore loci: aut ī equaliter. Si ineq̄liter: aut hēt īferius multas partes terrestres dilatabiles aut non sed paucas. Si multa habet terrestria inferius: tunc ibi de necessitate dilatabitur. Terrestre aūt habundans repugnat eleuationi ad equalitatē aliarum partiū. & calidum iterum igneum rarificādo dilatat: & partes plus calide cōtinue plus intēdunt in accumē: & efficit̃ ipsum sicut colūna piramidalis. Et ppter longinquitatē uidebit̃ de supiori eē diuisum: sicut ppendiculum qđ inferius habet massam: & continue in sublime cordam. Hoc igit̃ sic incēsum ab estu loci & ignis: dicit̃ a philosophis ignis ppēdicularis. Si aūt inequaliter subtilis ē & calidus. sed subitus nō habēs multa terrestria q̄ dilatari queāt p causam p̄dictā: tunc totū iterum eadē de cā iflāmabit̃: & uocat̃ lancea pp longum subtile qđ ptenditur in figura & stat erectum: acumē habēs supra: sicut ignis ppendicularis. Si aūt ē equaliter subtilis bene tenuis equaliter aptus inflāmationi. Tunc ēt equaliter accēditur in oībus partibus. Aut igitur est equaliter disgregabilis a calore in oēm partē dimēsionis: & sic efficitur latum quasi rotondum natans in superficie aeris. Et illud ē quod a uulgo uocatur candela accensa. Licet enim latum sit in supficie: tamē uidetur rotundum & spericum propter longinquitatem nostri uisus. Aut ē equaliter subtilis: sed nō ē equaliter extēsibilis nisi in partē unā propter materie paruitatē: sicut cornu quod cum extēditur ad partē unam contrahit̃ ad partē aliam: ꝙ tūc uapor ille succensus: dicit̃ assub ascēdēs. Aut ē equaliter quasi subtilis: sed nō bn̄ continuus nec adherens sibi: sed una pars eius aliquātulum distās ab alia: & uidetur assub ascendēs post assub: sicut si euolarēt scintille de fornace. Et he quinq; impressiones cōueniūt ī hoc: ꝙ oīa sursum euolāt in ignē: & nihil eorum descēdit deorsum. Si aūt uapor nō ē uehemēter calidus & siccus: tūc non pōt penetrare mediam regionē aeris: q̄ frigidissima ē. & tunc iterum causant̃ quinq; impressiones de illo uapore. Aut. n. uapor ille ē calidus & siccus & bn̄ cōtinuus: cuius partes fortiter coniacēt. Aut ē disgregatus. Si disgregatus tūc pp calorē quē habet: qn̄ in aere īferiori

occurrit ei frigida nubes. Frigiditas aũt cõfricat ptẽ ad partẽ: & ex cõ fricatiõe inflãmat. Et quia disgregate sunt partes uidet ignis diuisus. Et quia fugit nubẽ frigidã tangentem. Ideo uidet disgregatim egredi sicut si stupa accẽsa sufflaret de cãna. Si uero ẽ uapor bñ continuus & expellit a frigida nube tangẽte: tunc aut ẽ cõpactus uapor & cõglobatus & fortis: aut ẽ modicus nõ multũ cõpactus. Si non multũ cõpactus nec multus: tũc cadit cõtinue: sed nõ diuidit propter continuum casum: uidet sicut stella cadẽs longa que reliquit uestigium casus post se & uocat a philosophis candela accẽdens aliã cãdelam continue per descẽsum. Si uero ẽ multa materia cõglobata: tũc accipit tres diuersitates a diuersis q̃ sibi occurrũt in aere. Si.n.nihil tũc obuiat accenditur confricatiõe sui ipsius & stabit aliquãdiu in aere. & hoc ẽ quod dicũt discurrẽtes in nocte esse lumen precedẽs eos. Si aũt occurrerit ei aliquid in aere: aut hoc ẽ desuper expellens ipsum inferius. Et hoc uocat a uulgo stella cadens: a philosophis assub descẽdẽs. Aut frigida nubes ẽ ad latus unum & calida ad aliud: & tunc ꝓpter conueniẽtiam ad calidũ: attrahit ad illud & ibi incẽdit: post primã aũt partem fumat anteq̃ incẽdat: & dilatat in medio & incuruat ꝓpter incensionem partis unius & alterius excessionẽ uersus humidum & frigidum. Et hoc efficit uelut draco uolans: quia anterior pars accẽsa uidet spiramen draconis. Media aũt incuruata: pp hoc quod attrahit a prima incuruat se ut serpẽs: & uolat semp ad illud latus ubi circũstat ipm latus calidũ: eo ꝙ simile attrahit simile & cõtrariũ expellit cõtrariũ. Si ẽt est uapor siccus: tenuis inflãmabilis medio modo: tũc pertingit ad regionẽ mediã: & non penetrat ipsam & tũc generat tertius assub. Quia tñ ille ex frigore loci expellit: quia multe nubes sub eo sunt. Ideo incidẽs in nubẽ occultat: & penetrãs nubẽ apparet iterũ. & uocat illud a philosophis assub quãdoq; apparẽs: qñq; nõ. & hec sint dicta de generatione uaporum: siccorum: habẽtium impressiones ĩ tribus locis sublimibus. Sic igit patet numerus. xi. impressionum aeris: que oẽs in sublimi generantur a uapore sicco.

De generatis a uapore humido tantum. Capi. iiii.

Nunc aũt transeũdum ẽ ad eas q̃ generant a uapore humido tm̃ sicut ros pruina: nix pluuia: grando. Stille seu gutte magne q̃ cadũt qñq; ĩ estate. Sciẽdum aũt ꝙ uapor humidus cum sit aqueus non ẽ inflãmabilis ꝓpter hoc ꝙ in duabus qualitatibus igni contrariat. s. in frigida potẽtia & humida potentia. Licet actu sit calidus & siccus tẽperate. Ad huiusmodi igit scientiam

preexigit᷒ ut sciat᷒ qd ē conuertēs: & cōuertere potēs uaporē in aquā. Et qd constringēs & qd constringere potēs uaporem in glaciē. Cō uertere igit᷒ uaporem: ē ipm īspissando ad naturam aque redigere. Cū aūt frigoris sit inspissare: sic calidi disgregare: patet ꝙ oīs cōuersio ua poris fit ꝑ frigus. Congelatio aūt fit ꝑ idē frigus in angulis conforta tum: & cōstringēs aquam q̄ cōuersa ē. Item nota ꝙ aliqua nubes ē cō uersa in partibus suis q̄.s.ē aqua facta: & aliqua ē in uia cōuersiōis q̄.s. est in aquā fieri. Dicēdum ergo ꝙ nihil eorum q̄ generant᷒ ex uapore humido ē inflāmabile. Item qa aqua ē elemētum magis tenue q̄ terra pp hoc calor solis attrahens tales uapores nō multum retinet᷒ ab ipsis uaporibus: sed ē exalabilis ꝑ frigus constringēs ipm uaporē. & iō nul lus talium uaporum pertingit ꝑ regionem frigoris ad regionē estus: sed eleuat᷒ plus & plus ī regionē frigoris excellētis uel tēperati: secūdū ꝙ sunt calidiores & minus calidi. Si igitur sit uapor humidus calidus ualde erit uapor ille ualde rarus ascēdens usq͡ʒ ad regionem frigoris. Cum aūt sit rarus: frigus circūstans in illo loco penetrabit in ꝓfundū: eius undiq͡ʒ eo ꝙ rarum in oībus partibus dat īgressum frigori. Cum ergo īgredit᷒ frigus & simul egredit᷒ calor. Frigus īcipit cōuertere co artare & īspissare cōuersas ꝑtes uaporis. Et qa forte est frigus: īcipit ue lociter pars fluere ad partem. & quia frigus est ualde dominās cōstrin git aquam conuersam: & generat inde grandinem magnā uel paruam secūdum ꝙ ē frigus magis uel minus potēs super ipm uaporem. huius modi signa sunt duo. Quorum unum ē ꝙ grando non cadit nisi ī tem poribus calidis & ꝓcipue in uere & tempore fructuum. i. in autumno & rarius q̄ in uere: qa tūc īcipit calor adurēs & adurās: & exsiccās mul tum accēdēs uaporem & alte eleuans ipm ī mediū frigus: & ex hoc ua por rarus undiq͡ʒ circūsceptus frigore: dat īgressum frigori: & fortissi me costringit᷒. Sicut aqua calefacta exposita sub diuo in hyeme plus cōgelat᷒ q̄ frigida in eodē loco posita eo ꝙ aqua calida magis rara: ma gis dat ingressum frigori. Aliud signū est ꝙ grādo nō est directe ro tunda siue sperica sed quasi in forma lentis circūposita uel circunsepta guttis cōgelatis. hoc enim accidit quia cum uapor esset expansus in la tum: frigus contrahens magis contraxit de materia a lateribus: q̄ a su periori uel inferiori parte. Et cū esset magnum: congelauit partē anteq̄ flueret alia ad ipsam: & ideo alia conuersa confluens ad ipsam adhesit ei: sicut gutta cōgellata. Si aūt qn̄q͡ʒ grando inuenit᷒ rotūda: hoc est per accidens. Et eadem de causa etiā semꝑ est liquescens & non sicca. s. quia cadens a regione frigoris transit per inferiorē aerem: qui ex reuer

berationе radiorum a terra & aqua & pmixtione ē temperate calidus: & ideo ex motu: & istius aeris caliditate liquescit extrinsecus: & inuenit̃ cadēs liquida. Nix aūt quo ad tps econtrario se habet grandini. Et in quibusdm quo ad materiā conueniēter se habet. Generat̃ enim ex uapore calido nō tñ sicut grando. & huius signum ē pnosticatio rusticorum: qui in hyeme qñ remittit̃ frigus expectāt niuē: nisi sint nubes obscure. Aliud signum uerius ē: q uapor niuis future: lucidus ē: & pallens & uidet̃ multis. & hoc ē signum raritatis ipsius. Item stat diu in aere qñq; p octo dies: & hoc ē signum caloris: sed nō eleuatur nisi tpe hyemis. & hoc quia sol tunc debilis ē: & iō adiutorio lune uel alterius stelle uel plurium: tunc sufficit eleuare & nō sufficit adeo ītēdere & calefacere: sicut in estate fit. Hic ergo accidit q uapor niuis non ptingit usq; ad regionē frigoris: sed remanet circa in regione tēperate frigida frigide tñ regioni magis uicina q̃ terre. & iō quia frigus nō ē adeo forte sup ipm: nec adeo rarus ē uapor ut det undiq; īgressum frigori: cōtingit q uapor niuis simul cōuertit̃ & cōgelat̃: & nō ante conuertit̃ & postea cōgelat̃. & in cōuersiōe ē diffusus uaporabiliter: sicut lana carminata. Ideo nix cadit lata & rara: sicut si eēnt ptes lane sparse. Quia uero frigus nō fuit forte sup ipm: iō in ipso egressu caloris ex ipso cōgelatur qa ipse calor egrediēs aliquātulum resoluit id qđ debiliter cōgelatum ē. Ideo nix cadit mollis facile comprehēsibilis: quod non eēt si eēt oīno glacies sicut grādo. Hoc aūt locus inferior ideo in estatē facere nō pōt: quia reflexu radiorum nimis calidus ē cōgelationi: sed nix sufficit cōuersioni sicut accidit in pluuiis: ut postea dicet̃. Ex his duabus causis concludit̃ causa granulorum q̃ cadere consueuerunt in martio & aprili in nostris climatibus. s. in sexta & septima & ultra in parte accidentali: que plus distant a uia solis q̃ alia. Videmus igit̃ granula rotunda: rara & frequēter habētia formam ciceris. & hec generātur ex causa mixta ex utroq; istorum. s. ex uapore magis calido: & magis eleuato q̃ nix: sed minus q̃ grando: & quasi in termino duorum locorum nominatorum. & ideo ista interius habēt raritatē niuis sed non molliciē: eo q frigus magis uincit sup ea. Exterius aūt tēdunt in grādinis cōparationem. Cum aūt cōuertit̃ uapor ille aliq̃tulū ex grauitate subitus dilatat̃: & supius attrahit de magis calido subtili: & ideo ibi efficit̃ actum. Et huius signū ē q ut frequēter hec in mediis temporibus generant̃. s. in uere. & in principio ueris: magis q̃ post mediū ipsius sole existente in piscibus & in principio arietis. Item uapor aqueus ut frequēter nō ē rarus subtilis: & calidus sed potius spissus frigidus humidus & gros-

sus. Et ideo alte nō ascendit ad regionē magni frigoris: sed remanet in iferiori: cuius frigus sufficit cōuersioni: sed nō cōgelationi nisi p accidens. Et iō talis uapor reddit aquā pluens. Dico aūt p accidens qa ex frigore accidētali existēte i aere ipse gutte pluuie anteq̄ ueniāt ad terrā cōgelant: & cadūt glaties. De pluuiis dicit Isidorus in lib. ethimologiarum pluuie dicte sunt: eo q fluūt q̄si fluuie. Nascūt .n. de terre & maris alitu: q̄ cum altius eleuate fuerint aut solis calore resolute: aut ui uētorum depresse stilant in terris. Nimbus ē depressitas nubis i tempestate obscura: & inde a nube nimbus. In estate uero qa tūc calor fortior ē ipetuose eleuat uaporē spissum nō cōglutinatū: q diuisus i ptes grossas eleuat partes. Sed partes frigide iuente i aere diuidūt a calore diuisim eleuāte uaporem: siue ptes uaporis spissi. Stante aūt nube aliqua aliqd frigoris ē ibi: & aliqd alibi. & iō frigus illud sic fugiēs tāgit partes uaporis grossi stātis in aere: & subito cōuertit eas: & iō fiūt gutte magne cadentes i estate sine uento. Et uident p lumē solis trāsire: sicut parue candele & sunt calide multū humectātes. Quod aūt hec sit generatio pluuie & guttarum signū ē: qa in aquis pluuialibus eo q calidū uaporatū nō ē ab eis remotū i toto māet uis cōstipatiua uētris. Aqua enim pluuialis cōstipat uētrē: & ualet dissenteriis. Cōsequēter dicēdum est de rore q habet aliqd simile cum pluuia. & de pruina q̄ habet aliquid simile cum niue. Generatio .n. roris est ex uapore grossiori q̄ pluuia & minus calido: eo q habet aliquid terrestre admixtum. Et ideo nō eleuat nisi parum & nō fit in tpe magni caumatis nec i tpe magni frigoris. & fit eius conuersio iuxta terrā: qn̄q3 ad latitudinē unius cubiti: uel palmi uel turris uel huiusmodi. Fit .n. conuersio istius uaporis dupliciter. s. p se. & p accidēs p se fit frigore aeris i nocte: qn̄ nō ē reflexio luminis in ipso aere a sole. & iō ēt quia parui humoris est. Cito consumit a sole. Alia ē cōuersio ipsius ex reuolutione multi uaporis i seipsum ad aliquid reflectens ipsum: sicut in olla cooperta reflexus fumus generat aquā & sicut fit i istrumētō. Quo fit aqua rosacea. Vn̄ cum causet in gramine in sero: in crepusculo uespertino fit roratio sub mensa: ad reflexionē uaporis ad mensam. Pruina aūt fit ex uapore eiusdē nature: sed frigus dēpsum in aere terre uicino cōgelat ipm conuertēdo: sicut dictum ē de niue. Quia uero frigus magis dēpsat in corporibus solidis: sicut sunt ligna & lapides. Ideo egrediēs frigus ab illis & tāgēs uaporē circūstantē cōuertēdo: cōstrigit ipm circa se stare. Quod aūt hoc uerum sit signū satis familiare habet. A spirātibus in hieme ad uestē & ad pillos: qd spiramē in hieme humidius fit q̄ in estate

ꝓpter generationē fleumatis: cuius ꝓpria gñatio ē in hieme. Grossus enim uapor spiratus cōuertēdo congelatˀ: & circūstat pilis & uestibus ut pruina. Duritie aūt & rigoris pruine sup̱ niuē cā ē: qa dēpsum frigus circa terrā ex cōdēsatiōe ipsius ī corporibus terrestribus: expellit uersaliter calidū a uapore. Et ideo licet in ip̄a cōuersione cōgeletˀ: fit tñ rigidus eo ꝙ nihil de calore eleuāte ip̄m manet quod resoluendo mollificet ip̄m. Fit ēt q̄dā roris gñatio: plus a pastoribus q̄ a philosophis īuenta. Est aūt uapor ualde spissus quasi olei fumus: uel sepi uel adipis: gñatus ex cōmixtione triū elemētoꝝ. s. terre & aq̄ & aeris. & calidum ignis ē in eo digerens: & efficitˀ humiditas unctuosa & dulcis ualde ad modū mellis: & qñ cadit sup̱ uegetabilia primū efficiuntˀ q̄si melle pfusa. postea aūt euaporāte humido subtili aereo: remanet grossum terrestre. & quia bñ ꝑmixtum & digestum ē uidetˀ sicut farina molēdini uolatilis respsa sup̱ foliis arboꝝ oleoꝝ: & herbaꝝ. & ex siccitate qñqꝫ incuruat & cōtrahit ea & īducit sterilitatē in ipsis. Quādoqꝫ ēt euaporāte calido ex ipso ad sup̱ficiē: trahit secū humidū. & qa ex frigore aeris gñatur pellicula exterius. Ideo īclusus aer conuertitˀ in sp̄m sensibilem aīalem & generantˀ inde uermes & muscc parue. Et ꝓnosticantˀ pastores in his duo accidētia frequēter. s. uel mortē pecoꝝ uel ouium sed ꝓcipue ouium. Et ad hoc due cause possunt assignari. Quaꝝ una ē quia ex dulcedine tātū inde comedūt aīalia. ꝙ fel eoꝝ ex multa colera augmentatˀ. Mel enim calidū & siccū: nutrit colerā: ita ꝙ Kistis felis scinditur: & fel p̱ intestina diffunditˀ & scindit ea: & ex inde aīalia moriuntˀ. Et huiusmodi expimentum uisum ē occisis pecoribus. Alia cā ē quia nimis auide sumēdo dulce: opilatˀ epar. Et multū nutrimētū attractū: ab ipso epate nō pōt ulterius dirigi ad mēbra pp̱ repletionē uenarum putrescit iō in epate & generantˀ exinde sanguisuge: & replēt totū epar Et hoc sepe uisum ē in ouibus. Hec igitˀ dicta sint de generatis ex uapore humido in sublimi. In utrisqꝫ aūt ꝓhabitis. s. generatis ex uapore humido: & generatis ex uapore sicco inflamabili: ē unū accidēs qđ non ē ꝓtereundum. s. ꝙ qñqꝫ subito & tēpestuose descēdunt: & qñqꝫ suauiter cadūt. & ē duplex cā huius. Quaꝝ una ē frigus expellēs calidū sibi cōtrariū: sicut accidit in assub descēdente: & dracōe q mouetˀ ad latus & nō directe īferius. Est enī uapor nō equaliter leuis & grauis: curuās se pp̱ dubiū motum: & īflamatˀ cōfricatiōe: quē ad unū latus pellit frigus obuiās: & ad alteꝝ attrahit calidū cōsimile. Assub aūt cadit ex impulsione sui cōtrarii. Eō ꝙ īclinat se ad unā plagā mūdi: dicūt marinarii ꝙ uētus subtilis flat uel stillat ad illā partē: & puto ueꝝ eē. Alia

aũt cã ẽ fortiſſima expulſio ex duplici expellẽte unũ ẽ frigus loci ut dictum ẽ. Et huius ſignũ ꝙ qñ extinguit̃ ignis in aquã rarã fit ibi expulſio ſubita & impetuoſa unius ab alio. Aliud ẽ uapor ſiccus expellẽs humidum uel ecõuerſo. & iõ tẽpeſtuoſa pluuia ſemꝑ ẽ uento ꝓcedẽte & inuoluẽte & inſpiſſante nimbũ. & hec dicta ſufficiãt de generatis ĩ alto ex uapore ſicco inflamato: & de uapore humido.

De uentis & cauſa ipſorum in cõmuni. Capi. .v.

d Icendum eſt nunc de uentis: & de cauſa uẽtorum materiali: & efficiente: & de loco generationis eorum. Vẽtus igitur fit ex uapore ſiccò groſſo terreſtri naturaliter. Efficienter aũt a calore ſolis hunc uaporẽ eleuante: & non conſumẽte. & huius ſignum ẽ ꝙ uẽti fortes ꝓcipue fiũt in autũno: ſole exñte circa equinoctium hyemale: quia tũc ſol comburẽdo exſiccauit elemẽta: & ideo uapor tunc eleuatus magis ẽ ſiccus & terreus: & ideo autũno dat̃ complexio terre. ſ. frigida & ſicca. Locus aũt generatiõis eius ẽ circa mediam regionẽ q̃ ẽ maximi frigoris. Aſcẽdit. n. illuc uapor terreus. Et cum ſit ꝑ naturam grauis: & calidus: obuiat ei frigus loci & ĩſpiſſat & grauat ipſum: & facit ipſum deſcẽdere aliquãtulũ. Calor ãt ſolis ĩ ipſo ẽt non ẽ de facili ſeparabilis ab ipſo: quia magis confortat̃ in ſicco terreſtri q̃ in uapore humido. & iõ iterum releuat ipm̃ & inde fit inuoluta ĩpulſio aeris: qui flatus uẽti uocatur. Sic ergo determĩata de cauſa materiali & efficiente: & de loco in cõi. Oportet magis ad ſpẽm uẽtorum tranſire ut' ſciat̃. Quare uẽtus nõn uenit de ſublimi queẽadmodũ pluuia ſed ſemꝑ a lateribus. Ratio ẽ quia quia locus generationis uẽti ſecundum ꝙ flare incipit: ẽ in extremis terre & non ſuꝑ ipſam. Cauſa aũt huius ẽ quia reflexio radiorum in extremis terre ẽ debilis: & ĩ medio ẽ fortis. & hoc propter angulum radii: qui in extremis ẽ contingẽtie. Angulus ãt in medio ẽ rectus uel acutus obtuſſus. Cum igitur cauſa efficiẽs uẽti ſit calor debilis euocans tamẽ iõ confortatur a materia uenti in extremis terre noſtre habitabilis: & nõ directe ſuꝑ ipſam flat.

Cauſa aũt quare uentus flat diſcontinue: & facit flatum unũ & ceſſat ad horam uel flat debiliter: ẽ quia in uapore illo frigus loci: & non uaporis ſuperiorem partem ipſius deprimit ualde uehemẽter. Et cum latiſſimus uapor ſit inſpiſſatus a frigore: multum agitat aerem. & dat flatum donec deſcendat conuerſiò: ſuperioris extremitatis ipſius ſuꝑ inferiorem terre extremitatẽ. Deinde reſurgit calor ex radio circa terram calido ſuo eleuante ipm̃ & ſubminiſtrãte ei materiã ex eleuatione pluris uaporis ĩ ipm̃. & iõ confortatus iterum dat aliũ flatum fortẽ aſcẽ-

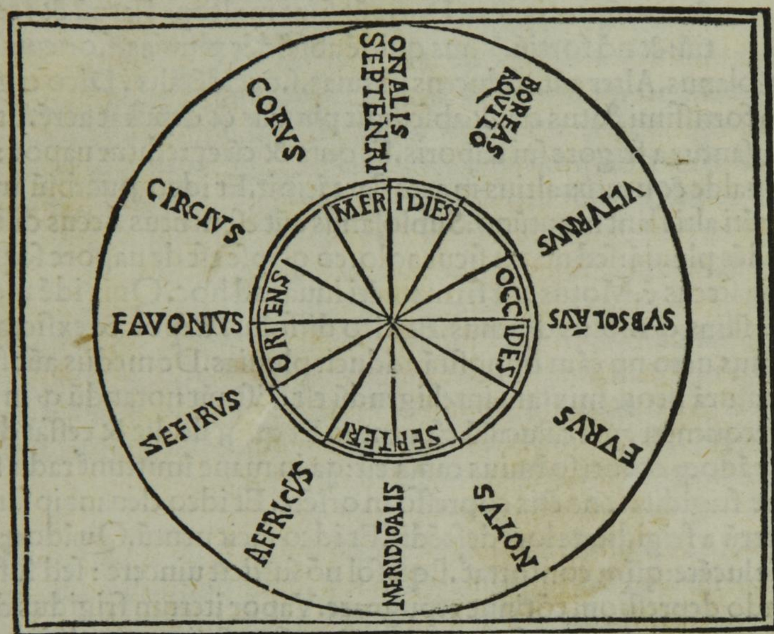
dere. Sciēdū ē enim q̄m uapor terreus nūq̄ ascēdit eq̄liter ī oībus partibus: qa sunt ī eo opposite uirtutes.s.ualde leuis & grauis: & nō eq̄liter ē subtilis uel subtiliabilis pp duritiam sicci uaporis: & iō ascendit sicut pellis extēsa ab inferiori ad supius: cuius latitudo uersa ē ad nos. His uisis facile ē uidere quare unus flatus fortior ē alio: & qs eox. Cū enim supior extremitas īspissata frigore loci descēdat & spissum fortius īpellat aerē: tā rax fortior erit flatus descēsiōis q̄ ascēsiōis. Istā āt ascēsionē & descēsionē uaporis uocāt phi.motū tortuosum terrestris uaporis: sicut ēt uocāt ipm uaporē magis fumū pp sui terrestritatē: & uaporē aqueū magis ꝓprie dicūt uocari ꝓprio noīe uaporē. Sic ēt hoc necessariū ē scire: ꝙ aer ē elemētū obediēs oī īpulsioni faciliter. Cuius motus fit faciliter ad oēm ptē p nām sui. Et signū huius ē ꝓiectio sagittarū ī aquā leui īpulsu uel uiolēto fortissime īpellit aer uel aq̄. & inūdat ps īpellēs ptē usq3 quo cessat uis uiolētie. Si ergo tā paruū īpellēs adeo fortē dat sibi motū: nō ē mirādū si fumus latissimus dat flatum hmōi Hec ē ēt cā soni uēti ad modū undax cōfingētiū se se: eo ꝙ una inūdatio ꝓuenit aliam: & effundit se sup eā. Ex his de plano patere pōt triplex cā abscissionis uētox.s.intēsum frigus ītēsus calor: & hec abscindūt simpliciter. Sequēs pluuia: & hoc abscindit scdm q d. Frigus qppe intēsum ñ pmittit apiri foramīa terre ut eleuet fumus. Calor āt ītēsus cōburit fumū. Sed pluuia ex hoc ꝙ infrigidat aerē: grauat uaporē: ita ꝙ tm̄ descēdit: ꝙ subito nō pōt eleuari a debili calido. Et suphumefacit terrā: & supficiei poros p quos exiuit fumus: obstruit. Et iō ꝓscīdit mā adaugēs uētū. Et qa qcqd nō generat cōtinue cito deficit. iō cessat uētus post magnas pluuias. Sed qa cessante pluuia itex resurgit calidū in aere & ī terra: exsiccādo & eleuādo uaporē & fumū: iō ut frequentius: post aliquā horā uel aliquos dies resurgit itex uentus nisi sit pluuia ualde lōga q̄ p multā frigiditatē facit uictoriā ī fumo uēti. Ex his dictis ēt liquet q̄re uapor uētox nō cōuertitur: ut cadat sup nos terra pluēs sicut cōuertit uapor aq̄ & cadit sup nos aq̄ pluēs hmōi.n. scdm dicta due sunt cāe. Quax una pricipalior ē mā uēti: q̄ ē sicca & nō hñ cōtinuabilis: sed tm̄ hñs aliqd nāe humidi qd ē cōtiuū ut fumus: & iō resoluta ñ p frigus apparet sensibiliter: sed dispet ad modū athomox. Alia cā ē qa uapor uēti nō natat sup nos sed dirigit ad extrēa hīabilis terre nostre: uel cōuexi arcus unius terre & uō cadit sup nos. Dico āt cōuexi arcus unius terre: qa terra rotūda ē & uētus: quādoq3 in terra una ē: & nō ī alia. Et tūc uapor licet nō sit simpliciter ī extremo: ē tm̄ in cōuexo arcus respectu terre insuflat.

De uentis in particulari. Capi. .vi.

Sequitur de uentis in particulari: & loco generatiōis eorum: & de impressione singulorum: & de hoc quod efficiunt in nostra habitabili terra.

De quattuor uētis prīcipalibus simplicibus & de aliis intermediis.

Circius & aquilo borream stipare feruntur.
Affricus atq; nothus sunt austro collaterales.
Et circius corus fauonius inde sequuntur.

Vnt igitur quatuor simplices qui nascuntur uel generantur uersus quatuor angulos solis: supra nostrū orizontē distinctos. Sūt aūt secūdū Ari. Septētrio Meridies: Subsolonus. i. orietalis: & fauonius. Inter quoslibet aūt duos sunt duo alii. Et sic octo sunt medii. Inter septētrionalē & subsolanū: ē borreas propinquior septentrionali. Et uulturnus ꝓpinquior subsolano. Itē inter subsolanum & meridiē. Eurus ꝓpinquior subsolano: & nothus ꝓpinquior meridionali siue austro Item inter austrum & fauoniū. Affricus propinquior austro: & xefirus propinquior fauonio. Item inter fauoniū & septentrionem. Circius uicinior fauonio: & chorus propinquior septentrionali. Et notandū ꝙ noīa uentorum collateralium nō noīantur ab Arum. sed secundum usualem septentrionalē. Duos etiā preter

hos incertos flatus & uagos ponunt quidam. Qui si sunt non deriuantur ab istis: sed potius ex eisdem locis generantur. ita uidelicet ꝙ eleuatio uaporis ĩ giro quasi cõtinua modo hic modo ibi. Et hec que dicta sunt de duodecim uentis patent in presenti figura.

Vperest determinare q̃re unus isto℞ sit magni flatus & ꝑue pluuie & frigide aure. Alter aũt leuis flatus & multe pluuie: & corrũpentis aure. Duo aũt sunt multo℞ flatuũ & frequẽtiũ: & nõ fortiũ. Vnus quidẽ abscĩdẽs pluuias. s. orientalis siue subsolanus. Alter aũt cõducens pluuias. s. occidẽtalis. Dico ergo ꝙ aquilo fortissimi flatus est: & abscindit pluuias & depurat aerẽ. Et hec oĩa causantur a frigore sui uaporis. Et quia & cũ egreditur uapor: siccus est ualde & uentus altius in aere flare ĩcipit. Et ideo ꝓuerbiũ uulgi est ꝙ uẽti alti flant in autũno. Subsolanus aũt est uentus siccus calidus abscindẽs pluuiã: sed nõ tm̃ sicut aqlo: eo ꝙ ipse est de uapore sequẽte solẽ qui siccus ẽ. Motus aũt firmamẽti iuuat ad hoc. Quia idẽ motus est uẽti illius ꝙ motus diurnus. Et ideo dissoluitᷣ uapor & exsiccatur. Fauonius uero ꝑꝑ cãm oppositã adducit pluuias. De mediis aũt secũdum naturã isto℞ mixtam intelligendũ est. Est aũt notandũ ꝙ in mane ut frequenter ante diluculũ est uentus. Et q̃n̄ꝗ de die & cessat de nõcte. Quãdoꝗ ecõuerso huius causa est: qa in mane ĩmittuntᷣ radii solis uapore frigiditate noctis cõpresso in oriẽte. Et ideo eleuant ipsum & ipse: iterũ a frigiditate loci descẽdit. Et ideo facit uentũ. Quãdoꝗ cessat sole lucẽte: q̃n̄ꝗ confortatᷣ. s. q̃n sol nõ sufficit uincere: sed sufficit eleuando depressioni cõtinue repugnare. Vapor iterum frigidus deprimitur nocte: & eleuatur die & uentat. Et ecõuerso uapor ualidior eleuatur de die: & aliquantulũ frigore noctis deprimitur: & proprio calore iterum eleuatᷣ: & ideo uentat nocte. Et hec determinata sint de generatis ex uapore simplici: humido uel sicco & in alto loco.

De causis impressionum compositi uaporis. Capi. vii.

Einde dicendũ est de causis ĩpressionũ cõpositi uaporis sicci & humidi: uel sicci cũ sicco: uel humidi cum lumine solis: & stella℞: uel sicci cũ lumine stella℞. Et sic habemus oĩa que in alto g̃nantᷣ ex uapore. Prima cõpositio est uaporis humidi cũ sicco nõ cõmixtis uaporibus: sed distinctis que cõpositio causat tonitrua & corruscationes. Secũdo assignabimus causam sup terremotũ qui causatur ex uapore sicco nõ cõmixto sed cõcluso in elemento solido & sicco qđ est terra. tertio dabimus causam de uento turbinis. qui

causatur a uẽto sicco obuianti uento opposito. Quarto dicemus cãm yridis & coloris nebium & nebularum: Et de cometa. Et galasia. Dicendum est igit̃ q materia tonitrui. Alia materia est: & alius locus uel uas generationis eius. Materia aũt eius est uapor siccus ualde & calidus. Ille enim de facili totus incenditur. Cuius signum licet turpe sit: tamen conueniens est. In uentositatibus uentris: que quia sicce sunt & terrestres. Ideo emisse: si modicum tangit̃ ab igne statim inflamãtur & crepitant. Et si p pannũ subtilẽ emittant̃ & candela adhibeat̃ tote inflamant̃ flama lata & spsa. Locus aũt uel uas gñationis ẽ nubes aquosa & concaua. Eleuãt̃.n. forti calore solis ambo simul uapores. Cum aũt uapor terrestris nõ sit adeo dilatabilis: ut aqueus constringit̃ in medio sui quasi in uẽtre: & alius expandit̃ circa ipsum quasi tentoriũ. & quia exterior ẽ humidus. Interior aũt siccus ĩterior fugit cõtrariũ in ꝓfundum nubis exterioris. Exterior aũt loci frigiditate etiam contrahit̃ & amplius ĩteriorẽ exagittat: & ĩterior agitatus cõfricat partem ad partẽ & ad latera exterioris. & ex ipso motu & confricatione cõtingit ipm igniri & ignis expellit̃ a cõtrario: & in ui ignis scindit nubẽ aquosam & ĩ scissura illa accidit corruscatio & sonus: que simul sunt tpe: sed nõ simul deprehendũt̃ eo q uisus celerior est q̃ auditus. Exẽplum de muliere lauante pannos. & hec est sententia Aristotelis. Obseruandum tamen ẽ q tribus modis fit sonus & tonitruũ. & tribus modis egressio uaporis unius ab alio: sicut ꝓbari poterit suo loco. & ideo sex hic notanda sunt. Fit enim primo modo qñq egressio uiolẽta per expulsionem unius ab altero: ut dicit Aris. Quãdoq aũt non sic tñ: sed uapor scindens paulatim: qñq nubem suam in qua est euolans inuenit nubẽ aliam cõstrictam siccam & spissam. & impingit in illam. Et ex collisione facit sonum. Quandoq cum corruscatione quando scilicet ex hoc inflãmat̃: & quãdoq sine corruscatione quãdo.s. solum colliduntur. Tertio autem modo egreditur uapor paruus. Rarus inflãmatus ex nube tenui non multum aquosa. & tunc uidetur ille ignis sicut alba flamma per multum fumum & tunc non facit sonum ĩ propria nube. Sed obuiat ei alia nubes ualde aquosa & spissa. Et quia debilis est flamma extinguitur ab illa nube aquosa: susurrando & fumando potius q̃ sonando sicut susurrat & fumat ferrum candẽs in aqua tripliciter etiam uapor egreditur ex propria nube.s. ante inflammationem: quia quandoq incipit comprimi in profundum accumen sui: & ex commotione: eo q siccus est penetrat nubem & egreditur ad aerem & cõmouet ipsum fortiter uel debiliter. Secundum diuersitatẽ sue uirtutis. & hec

est causa quare ante tonitrua sunt uenti calidi & fortes. In ipsa autē in-flammatione quandoq; uterq; est rarus & debilis: & tunc quia non in uenit resistens egreditur sine sono uel uento: qui perueniat ad auditum nostum sicut in estate accidit in serotinis paruis coruscationibus Postq̄ autem inflammatus est q̄nq; est paruus & tunc pulsando latera nubis facit sonum: sed anteq̄ pertrāseat extinguit̄ & tūc auditur sonus scilicet sibilans: sicut q̄n uentus uehemens flat per foramina sibilando sine coruscatione: & iste diuersitates a paucis considerate sunt. sed oēs inueniuntur per experimentū si quis obseruauerit nocte auras in estate. Dicendū est nunc de diuersitate uaporis secundū calorem uel colorem ignis in ipsa nube. Sed prius de diuersitate nubis cōtinentis tonitrua tādem de diuersitate descēsus eius ad nos. Est āt nubes ut frequēter quadruplicis dispositiōis: q̄ cōtinēt forte tonitrua. s. Nigra: rubra Viridis aliquātulum alba: Nigra q̄dem ē nubes spissa ꝓprio frigore. & ideo nō dat locum radiis: ut penetrādo dilatēt ipsam & faciāt ipsam albam. Et ideo spissa fortiter comprimit uaporem & ignit & dat forte tonitruum: si uapor ītrinsecus fuerit multus & spissus. Nubes āt rubescēs ex nigro ē: & de se ualde spissa: sed uapor ignitus iam resultat ꝑ ipsam: & iō illa frequēter dat fortiorem ictum q̄ nigra. Virēs aūt cū nigredine & rubore paruo ē pessima oīum nubium: & timēda si directe sit sup ciuitatem aliquam: qa illa multum hēt igneum uaporē pp rubedinem & multam materiā uaporis pp nigredinem: & pp uirorē multam habet aquā: & iō fit ibi pugna fortissima calidi cum frigido: & humidi cum sicco. In tm̄ ut illa frequēter emittat fulmina magnoꝝ lapidum q deiiciunt turres & edificia: incēdunt ēt hoīes. Albam uero nō oportet timere· qa paꝝ habet de utraq; materia. & iō si flāma eius cadit sup edificia statim extīguit̄ anteq̄ īcendat ea· nisi sint ualde sicca uel cremabilia. Valde enim sunt obseruādi: colores coruscationis qui multiplices sunt. s. Rubeus. Clarus. Albus Flāmeus: & ruffus: q̄si uinosus. Color dicit̄ rubicundus sicut uinum rubeū in uitro sole ꝑlustratū. Primus aūt causat̄ a uapore nō multum sicco. Humidum. n. dat ei colorem rubeū sicut ē flāma lignoꝝ uiridium. Et iste color timēdus est: qa humidam cōtinet materiā: q̄ nō spargit̄: & iō facilius & fortius incendit. Color aūt flāmeus albi coloris ē uaporis ualde sicci: sicut ē flāma lignoꝝ siccoꝝ & ideo spargit̄ cito & nō ledit nisi facile cremabilia sicut ē stuppa uel huiusmodi. Ruffus aūt color uinosus ꝑnotabilis est eo ꝙ ille color ē uaporis ualde conglutinati terrestris: & frequēter simul scindit & īcēdit. Casus aūt ipsius de nube sup inferiora: est q̄ncu-

plex uel fere. Quorum primus modus ē ꝙ cadit uapor iflāmatus ruffus de nube uiridi ꝓfunda. & hic generat lapidem q uocat̃ telum tonitrui hoc mō uaporabilis cōmixtio terrestris uaporis incēdit̃. Et cum tangit uiridem nubē q̄ iam ē in cōuersione ad aquā cōglutinat̃: sicut farina in pastā. Fortissima āt incēsio obuiat ei ita ꝙ humor nubis nō extinguitur. Et ideo conglutinatus uapor fortissime humido: calido decoquitur. Et quia calidū festinat fugere humidū. Ideo in superiori parte acuitur lapis. Vbi primo incipit distillare uapor: & est grossus in parte alia. Et hic lapis scindit & incēdit quicqd īuenit. Secūdus modus eiusdem uaporis qñ minus est conglutinatus & in nube minus aquosa. Et tūc nō cōglutinat̃: sed incēsus egredit̃ cū īpetu: & iterum scindit & incēdit: sed nō scindit nisi ligna & nō lapides nisi raro. Scindit aūt ex ipulsu & īcendit ex iflāmatiōe. tertius aūt modus est uaporis rubri clari q nunq̄ facit lapidē sed tñ sua flāma nō separatur a uapore: & hec nunq̄ scindit nisi ualde cōpacta corpora: que nō sunt magne q̄titatis. Si. n. essent magne q̄titatis resisterēt ei. Et hic interficit hoīes & apparet in eis odor cōbustionis: & nō uidet̃ uulnus. Quia cū sit subtilis subintrat sine uulnere. Et si inueniat aurum in bursa cōminuit aurum & nō ledit bursā quia bursa cū sit quid rarum dat ītroitū de facili aurum uero cōpactum resistit. Et ideo cōminutum est qñq; in partes: qñq; in puluerem. Et hoc modo accidit etiā ꝙ ꝑforat gladium: & nō ledit uaginā. Alius aūt modus eiusdem uaporis magis rari & ex minus aquea nube egredientis. Et ille subintrat & non ledit diuidendo nec aperte incendendo: sed est corruscatio rubea ualde nociua. Et illa nocet uineis sicut dicunt uinitores & precipue botris illis qui multis foliis sunt cooperti. Et tñ per aliquod foramē proicit corruscatio illuc uaporē cū radio suo: eo ꝙ ille uue sese nō possunt euaporare. Et hec corruscatio non solū est nociua corporibus cum directe cadit: sed etiā suus radius nociuus est ei quē tangit & corrumpit: eo ꝙ sit de natura uaporis. Vnde hac de causa quidam aspiciētes inflati sunt in facie: quidā excitati sunt in oculis. Quartus aūt modus est uaporis albi qui egreditur in flamma sicca non coadunata: Et ideo spargitur in aere: sed tamē egreditur cum magno impetu propter profundam nubem in qua est que est aquosa multum & iste scindit & scindendo extinguitur. Ita ꝙ ea que scindit uidentur alba & non apparet in eis signum combustionis. Et qñq; īterficit: & qñq; non. Et hoc quando bene est fortis eius impulsus. Et quandoq; propter sui disgregationem percutit unum in loco uno & non ledit socium suum iuxta eum stantem: & percutit eum qui stat remote. Quādoq;

etiã reflexus a pariete aliquo progredit ad aliũ & pcutit illũ. Et qñq3 est debilior. & qñq3 cõsumit uestem uel calcé sine lesione pedũ & extinguit: & cessat uiolentia & non ledit hominẽ: Quintus modus egressionis eiusdẽ uaporis est ex nube dibilitata: & ille nihil omnino nocet qa statim ad tactũ aeris extinguit & retũdit. Ita q statim cessat simul ĩcendiũ eius & uiolẽtia ĩpulsus. Sed hic adiiciendũ est q ꝓpriũ tẽpus tonitrui est. Aliud in frigidis regionibus.s.in climate quito & sexto & ultra: & aliud in calidis.s.in quarto: & tertio: & secũdo & primo. In regionibus frigidis raro fortiter tonat: nisi sole existente ĩ tropico estiuali: q est ĩ capite cancri uel accedẽte ꝓpe uel recedẽte: eo q tunc fortis existẽs simul eleuat uaporẽ aque & terre: ex qbus iunctis causat tonitruũ. In aliis aũt.s.calidis regiõibus causant tonitrua ĩ equinoctiis hoc est sole existẽte ĩ capite arietis & libre Quãdo.n.est in cancro: tũc potius ĩcẽdit uaporẽ q̃ eleuet ipsum. Nec hoc ẽ cõtrariũ qd supradiximus scilicet sol ĩ estate abscindit cõburendo uapores: hoc.n.uerum ẽ de uaporibus debilibus. Sed cũ fortis ẽ calor nõ põt cõsumere uaporẽ grossum sed eleuat ipsum: sicut magnus ignis eleuat magna ligna incẽsa & facit ea uolare per aerem. Vnde & rustici obseruauerunt: q non puę cõsiderationis esse uidet.s. q qñ in hyemalibus signis sicut in capricorno uel aquario audiunt tonitrua: q tunc initio ueris: & forte p totum ãnum plus uentabit: q̃ in alio ãno. Et huius causa ẽ: quia significat multam materiam uentorum esse in aere: que nõ de facili abscindit etiam per totum annũ. De tonitruo dicit Isidorus in libro ethimologiarum tonitruũ dictũ est eo q sonus eius terrat. Nã totus sonus dicit: qui ideo interdũ tã grauiter cõcutit oĩa: ut celum discidisse uideat. Quia cũ ꝓcella uehementissimi uẽti nubibus se repente ĩmiserit turbine inualescẽte: exitũq3 querente: nubẽ quã exintrauit ĩpetu magno pscindit: ac siccũ horrido fragore defert ad aures. Quod mirari qs nõ debet cũ uescicula q̃uis pua sit. magnũ tñ sonũ displosa emittat. Cũ tonitruo aũt simul & fulgur exprimit. Sed illud celerius uidet: qa clarũ est hoc autẽ ad aures tardius puenit. hec igit dicta ad psens de tonitruo sufficiant.

De tpe impressionũ tonitrui & coruscatiõis. Capi. viiii.

t Empus aũt impressionũ que sunt tonitruũ & coruscatio est precipue in esate. & qñ etiã ẽ magnum cauma: & tpe magni estus. Cuius causa est quia impressiones fiunt de uaporibus grossis spissis & humidis: ex quibus fiunt nubes nigre spisse uel sicce: quia sunt ex uapore terrestri inflamato. Vapor autem huius-

modi eleuatus in superficie terre ubi terra subtilis est aqua subtilis est que per pluuias descendunt ad terram. Sed uapor iste emittitur de profundo terre ubi aqua est impura terrestris spissa: & grossa: & glutinosa materia de terminis uicinis terre. quia ex his proprie fit uapor harum impressionum. Vnde non potest nisi fieri sit calor ualde magnus: & ideo non potest nisi fieri tempore estiuo. Adhuc etiam nõ fit tonitruum nisi de uapore adusto: qui in sui inflãmatione uel adustione incipit inflãmari: sicut antea diximus. Calidũ aũt adurens nõ est nisi tpe estatis: & ideo uapor tonitrui & corruscationis nõ est nisi ĩ frigore fortissime impellẽte nubem aquosam: & comprimente uaporẽ. tale aũt frigus nõ est in aere nisi sit expulsum undiq; p locũ uicini aeris hec aũt ĩpressio non ẽ fortis nisi tpe caumatis: ut patet p iã dicta. Generatio aũt tonitrui & corruscationis per se: nõ est tpe estatis. ex hoc aũt scitur q generatio istorum est post serenitatẽ. Licet in ipsa operatiõe celũ obnubilet quia tpe nebuloso calidũ dispersum est in aere & nõ facit fortẽ operationẽ in loco uno. Sed tamen quia ista non sunt nisi ĩ nubibus: necessarium est ut celum obnubilet & in ipso descẽsu ipsorum. Licet aũt aliquando uideantur nõ esse nubes: tamen micant fulgura sicut in estate in sero uidetur corruscatio celo sereno: precipue ĩ crepusculo: tamẽ ibi nubes sunt: unde emicat corruscatio: & ad nos uenit alteratio splendoris tantũ. Ex dictis etiam scitur facile locus duplex harum impressionũ. s. locus ubi gñantur secũdum formas suas: & locus unde extrahit materia sua. Necesse ẽ enim q generẽtur in loco suo & altiori q̃ alie impressiones humide: quia ille locus superior eo q ad ipsum frigus repellitur ab inferiori calido. Et huius signum ẽ multũ spacium quod est inter auditum nostrum & corruscationem & precipue quando sunt magna tonitrua: quia maius ẽ tunc illud spacium q̃ cum parua sunt tonitrua. Locus autem: unde extrahitur materia est humidus grossus humorem aqueum habens & terrestre cõglutinosum nõ de facili separabile: quia per ignem adurẽtem magis comprimitur & inspissat in nube. Quod autẽ Iuppiter qui ẽ unus de septem planetis habeat uirtutem & proprietatem tonandi. Non alia causa est nisi quia habet uirtutem & proprietatem eleuare fortem materiam siccorum uentorum: & precipue quando coniunctus fuerit in uirtute aliqua cũ Marte tempore estiuo & signis aquilonaribus: quia tunc certissime pdici possunt: q multe stillationes fient in aere. Ita etiam ut periculum sit futurum hominibus propter pestilentiam: ex nimia corruptione futura, pter incẽsos uapores pestiferos immixtos aeri. Quia Iuppiter

cum Sole eleuat eos: & incēdendo corrūpit aerem: & ita fit aer uinosus. & hec de tempore & de loco dicta sufficiant.

De terremotu. Capi. x.

Erremotus aūt causam materialem habet uaporem siccum grossum ualde terrestrem. Efficiētem aūt habet calorem solis penetrantem in ꝓfundum in uentre terre. Locum aūt habet terrā opilatam in superficie. Locus aūt opilat᷑ tribus de causis. s. Aut quia ē non arenosus mari tn̄ uicinus. Ita ꝙ fluxus & refluxus maris sunt apud terminos ipsius: & sic opilat᷑ locus humido maris & concludit᷑ uapor q non pōt exalare qa humidum ē repletiuū pororum aut opilāt᷑ pori cōtinuis pluuiis replentibus poros. Aut qa terra est solida saxosa saxo continuo. In his enim exsiccat᷑ uel excitat᷑ uapora calore solis subtus: & nō pōt exire ꝓpter opilatos poros in supꝑficie. & ideo multiplicāt᷑ ibi uapores in uentre terre. Materia aūt cum sit terrestris uapor diuiditur ꝑ multum & paucum & grossum & subtile & calidum adustiuum: & frigidum temperatum. Ex his igit᷑ duobus. s. ex loco & materia concludit᷑ tempus egressionis & effectus. tempus igitur egressionis ut frequēter: ē tempus equinoctii quia tūc multiplicatur materia uentorum & in terra & extra. & multiplicata materia scinditur terra & extenditur & egreditur. Visus est tamen magnus terremotus durans multo tempore in Lombardia: qui fuit circa tempus tropici hyemalis. & hoc accidit ex eo ꝙ materia fuit multa & profunda in terra: & pori illo tpe ualde opilati ī terra. Ita ꝙ nō potuit euaporare paulatim: & ideo mouit sepe. Erat aūt uapor ille calidus ualde & diffusus ꝑ latitudinem illius prouincie. & quia erat calidus ualde ut frequenter quieuit in die: quia tunc subtiliabatur a sole: ita ꝙ mouere non poterat terram. De nocte aūt frigore noctis inspissabatur. ita ꝙ tunc mouere ualuit. Et ideo precipue mediis noctibus ueniebat & durauit sic fere per. xxxx. dies: Tempus etiam diurnum est magis in mane & meridie: q̄ in alio tēpore & magis in nocte q̄ in die: nisi aliter ueniat ꝑ accidens. Quando enim uapor est calidus sicut frequenter est: tunc nimis subtiliat᷑ in die: & inspissatus mouet terram in nocte. Si āt est frigidus paucus: tunc stat de nocte: & quia paucus est. Primo respectu solis in mane subtiliat᷑ & mouet. Si uero est frigidus & multus & spissus: tunc non subtiliatur ad mouendum nisi sole confortato super ipsum ī meridie. egressus autem eius quādo est paucus subtilis: & pori terre laxi est sine sono & non inducit nisi paruum terremotum siue tremorem. Si autem est subtilis paucus & terre pori constricti: tūc in-

ducit cum paruo tremore sibilum quendam. Si uero ē multus spissus: & terre pori cōstricti: tūc aut ē frigus nō adurens: aut calidus adurens. Item aut ē uapor unius uenti principalis. Aut duorum oppositorum: sicut aqlonis & austri. Siue subsolani & fauonii: Item aut ē in loco ubi sunt aque: aut ubi nō sunt aque. Si ē uapor minus frigidus ī loco nō aquoso & multus & terre pori opilati eleuabit terram: ita q̄ uidebit̄ mons uel collis. & si proiicit̄ ad alium locum ex impetu: tunc iterum residet egresso uapore uel ī toto uel in parte. Si aūt ē frigidus multus in loco opilato. ubi sunt aque. tunc si aque sunt in supficie eleuationis absorbebit eas p tempus: donec resideat quod eleuatum ē. Et ex hac cā accidit hoc qd̄ pro miraculo habitum est in partibus nostris: in necayo: in loco q dicit̄ loysen. Ibi enim absortus fuit necayus fere per unam leucam uno die & non sentiebat̄ minutio aque supra uel infra illam leucā eo q̄ in loco terremotus absorbebat̄: & egrediebat̄ post. & iterum residēte fundo manauit ut prius. Si aūt aqua fuerit in ꝓfundo. tūc quandoq̄ proiicit terram: & facit eam aperiri. Si aūt ē uapor siccus adustiuus: & in loco opilato nō aquoso: tūc egrediēs exsufflat multum cineris combuste terre. Ita q̄ quandoq̄ aperit ciuitates uicinas & destruit eas. Quandoq̄ etiam tam iste q̄ precedens proiiciunt terram uel cinerem in fluuium: & operiunt ita q̄ uidentur absorbere eum. & quandoq̄ etiam obstruendo fluuios in una parte: eogunt apparere uel aperire in alia. Si autem est uapor qui opponitur alii. Hoc est ualde incautum quia tunc facit profundas uoragines. & quandoq̄ unus mouet aquā uenientem a parte una. & alius uenientem a parte alia. & inducunt ex concursu diluuium particulare: & precipue quando obstruunt hostia fluuiorum ad fluxum cōsuetum. Exemplum autem de terremotu ponitur in castanea & ouo. que si ponantur in igne nō fractis corticibus uapor qui est interius excitatus a calore exteriori īcipit subtiliari & uolens exire: cum īueniat resistentiam impetu magno frangit testam. Ita q̄ frequenter proiicit ouum uel castaneam de igne. Signa aūt ꝑcedentia terremotuū sunt frigus ex uapore frigido: & sonus ex motu subterraneo. Sequētia aūt sunt. Caligo & tenebre circa solē uel stellas: pp dispositionem nubium. & hec de terremotu dicta sufficiant.

De uento turbinis. Capi. xi.

Sequitur nunc uidere de uento turbinis. & de illo determinare facile est secundum predicta. Quia non causatur nisi a uentis ex opposito contra se uenientibus: quorum uterq̄ equipotens est alii. effectus autem eius est. Quandoq̄ eleuatio

pulueris. Et quandoq; eradicatio arborum secundũ q fortiores sunt & debiliores. Quandoq; autem unus est debilior altero cum resistentia tamen aliqua: & tunc cedit. & per totam uiam unius flatus semper eleuatur puluis inuolutus secundum circulum. Fit etiam quádoq; turbo per accidens a uento uno tantum: quando repercutitur ad parietẽ aliquam uersus flatum suum.

De generatis ex uapore: & primo de yride. Capi. .xii.

Estat dicere de generatis ex uapore q coniungit cum lumine Solis & Lune & stella𝔵 sicut ẽ yris & circulus solis & lune & comete: & colores nubium & nebularum & galasya.

Sciendũ igit q yris secũdum Aristotelem causat ex radio solis redeunte ad uaporem contrarium nubi. i. stãtem ante nubem sicut quando radius refulgens in aquam relucet ad parietem. & hoc quando rorando incipit descendere tempore pluuie. Oportet autem nubẽ esse tersam & quietẽ. Ex quiete enim ptes cõfluũt cũ sint similes. & sic exterior supficies plana fit ad recipiẽdũ radio𝔵 impressionẽ. & sic radius relucet ad uaporem: sicut speculũ luminosum relucet ad speculũ simile sibi cotra faciẽ positũ. huiusmodi signũ ponit Ari. in libro methaphisico𝔵. Dicẽs q uiro cuidã debilitatus fuit uisus. & dum iret uidit ante faciẽ suã lumẽ. Quia multo humore grosso & turbido in pupilla oculo𝔵 defluẽte: imago eius confusa & pcipue oculorum imprimebat i humore tãq̃ i speculo. Ita q putabat aliũ similem cõtrafaciẽ suam ambulare. Et licet sol cuius imago est yris sit rotũdus: qa tñ longe altior ẽ nubibus: supiorem ptem nubis tangẽs ĩprimit ei formam arculeã. Vnde q̃to sol est ortui uel occasui propĩquior tantò ĩ pte opposita apparet arcus maior. Colores aũt yridis causant ex eo q nubes irradiata a sole ptes quasdã hẽt altiores: & alias demissiores. Itẽ aliquas habet grossiores q̃ ut solẽ transmittãt. & alias subtiliores q̃ ut solẽ excludãt. hec inequalitas alteraturã faciens lucẽ umbrãq; pmiscet & illã mirabilẽ arcus spẽm representat. Sunt aũt colores arcus secundum Ari. tres aut quattuor. s. uinosus siue rubeus extrinsecus sup globositatẽ arcus: post quẽ seqt uiridis q ẽ ĩterior & exterior. Sed medius calor inter hos ẽ ceruleus: quare in supiori uariatus inter album & rubeum ẽ quasi pallens color. Sed in inferiori parte uariatus ĩter album & uiride: ẽ quasi citrinus. Et nõ possunt pictores facere colorẽ similẽ yridi & precipue calore compositũ medium ĩter ĩtrinsecum & extrinsecum. Quidam tñ dicunt yridẽ habere q̃ttuor colores principales ex quattuor elemẽtis. ex qbus ẽt nubem esse cõpositam. Ab igne rubeũ.

Ab aere purpureum: Ab aqua glaucū: a terra pp herbas uirides uiridē

Arcus iste in diuersis tpibus diuersa significat. In meridie enim ortus: magnā uim aquarum esse in aere que in meridie possunt dominari. Si uero circa occasum fuerit: tonabit & leuiter pluet. Sed si ab ortu uel circa surrexerit: serenitatem pmittet. De arcu Ari. dicit post autūnale equinoctiū qualibet hora dici arcum posse fieri. Estate uero nō nisi incipiēte uel inclinato iam die. Cuius rei istam reddit causam. In estate sol circa meridiē calidissimus nubes exurit. Ita q̄ suā in eis imaginē imprimere nō pōt. Sed matutino tpe: aut uergēs in occasum quia minus calet a nubibus sustineri pōt: & suā imaginē in eis iprimere pōt. Itē cum sol nō soleat facere arcū nisi oppositus his nubibus in qbus facit. Cum uero dies breuiores sunt & sup nubes ē sol obliq3 oppositus. & ideo in qualibet pte diei ēt cū sol est altissimus nubibus suā pōt imprimere imaginē. Temporibus uero estiuis sup uerticē nostrū fertur: & tūc media die directe respicit nubes nec eis suā imaginem imprimit. De yride dicit Isidorus i libro ethimologiarum arcus celestis dictus ē ad similitudinē icuruati arcus: yris huic pprium non est. & dicit yris quasi aeris. Quod ad aerē de terra ascēdit: uel qa p aerē descēdit ad terram. Hic aūt a sole resplēdet dum caue nubes ex aduerso radium solis accipiunt & arcus spēm fingūt. Cui uarios colores illa dat res: quia aqua tenuis: aer lucidus & nubes caligantes irradiata ista uarios causant colores.

De circulo qui apparet circa solē & lunam. Capi. xiii.

Circulus aūt qui uidet quandoq3 in circuitu solis siue corona causat ex uapore humido ascendente & multiplicato in aere sup quē cum illuminat sol: relucet splendor eius in aere ultra ipsum uaporem aut in ipso. Deinde reflectitur illud lumen ab aere rediēs sup ipsum uaporem ascedentem & sic uidet circulus siue corona in circuitu solis. Et licet circulus iste uideat solem tangere: nō tamē lōge a terra fit ista effigies. Sed uisus noster imbecilitate deceptus: putat ipum esse circa solem. Et similiter accidit in luna: & in aliis stellis habētibus lumen. Hii circuli in nocte circa lunā & stellas frequētius apparēt: circa solē uero in die rarius: propter fortitudinē caloris illius uaporem resoluēs. Circuli isti si delapsi equaliter in semetipsos euanuerint significant aeris tranquilitatē. Si aūt in unam partē quasi rupti cessauerint: uētum aperte illa flare significant. Si uero pluribus locis rupti fuerint tēpestatē naute in mari expectant. Videtur ēt quādoq3 q̄ calor solis sit parue aut uehemētioris rubedinis: quod cō

tingit ex fumō multō a uapore ascendente ad ipsum. Sicut cōtingit ex fumo ascendente ex lignis uiridibus cōiuncto cum lumine ignis.

De cometa. Capitulum.xiiii.

Omete aūt stelle sunt habentes comas: quod fit propter aerē inflāmantem cōtētum a stellis siue a planetis quinq̧.s. Saturno: Ioue: Marte: Mercurio: & Venere: Isti enim planete propter uelocem motum ipsorum igniunt aerem qui est in circuitu ipsorum: & sic propter aerem inflammatum contentum a stellis predictis cōiuncto lumine earum cū eo uident̄ comete ille stelle. Dico autē ꝙ cometa nihil aliud est q̄ uapor grossus terreus cuius ptes multum sibi cōiacent: paulatim ascendentē ab inferiori parte estus usq̧ ad superiorē eiusdē ubi cōcauitatē ignis cōtingat & ibi fit diffusus & inflāmatus. Et ideo uidetur longum frequenter & diffusus. Dico aūt ꝙ est uapor terreus: ut habeat̄ materia uaporis. & dico grossus quia si esset subtilis necessario haberet euaporari & dissiparet̄. Et dico cuius partes coniacent: quia est bene mixtus uiscosus. hic ascendit ad regionem que dicit̄ estus. Et quia multā cōformitatē habet in partibus suis Primo per calorē ignis diffunditur & postea inflāmatur: & in medio remanet semp spissus ubi nutritur thesauro suo qui est sub eo. & ideo est flāma alta ualde & spissa. Illud aūt quod distat ab imo diffusum ad latera tenue est: & habet flāmam tenuē ad modū nubis albe uidet̄ huius coma. Durat aūt per totū tempus quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. ego autem cum multis aliis. Anno dominice resurrectionis M.cc.quadragesimo. In saxonia uidi trabem quasi iuxta polum septētrionalē: & proiecit radios īter meridiem & occidentē magis dirigēs conus ad orientem & constat ꝙ ibi non sunt alicuius planete.

Quomodo causantur colores nubium. Capi.xv.

c Olores uero nubium siue nebularum causantur ex adiunctione luminis cum ipsis secundum ꝙ magis & minus sunt dyaphāe. Vnde dicit Auerrois. Necesse ē ut color fiat ex adiunctiōe corporis lucidi cum dyaphano. Color igitur albus in nube causatur ex adiunctione luminis clari cum ea si fuerit ipsa nubes multe dyafaneitatis. Color uero niger in nube causatur ex adiunctione luminis cum ea: si fuerit minime dyafaneitatis. Medii aūt coloris inter album & nigrum diuersificat̄ secundum diuersitatem istorum duorum. s. corporis lucidi: & corporis dyafani secundū magis & minus. & iō dicit Auerroys. Color albus & niger sunt elementa colorum. Rubedo uero serotina in nube causatur ex spissitudine ipsi-

us propter adustionē caloris solis: & ob hōc magis & minus dyafanū. Cui dum cōiungitur lumē solis efficit in ea rubeum colorē. Vnde etiā est signū future serenitatis. Matutina āt rubedo in nube causat ex spissitudine ipsius pp uapores humidos aquosos ascendentes qbus dum cōiungitur lumē solis efficit colorem rubeū siue uinosum: sicut cōtingit in fumo resoluto de lignis uiridibus coniuncto cum lumine ignis. Vnde etiam est signū future pluuie. De galasia. Capitulum.

d E galasia dicit Arorum. ꝙ est ignis purus ꝓpinquus orbi inflammatus & lucidus & in locis galasie sunt parue stelle multe. s. spisse: & magne ꝓpinque luminose. Ex coniunctione luminis stellarum sibi inuicem suscipientium etiā splendorem a sole Insup adiuncto lumine ignis puri & inflamati: uidetur lumen ob longum: quod philosophi galasiam dixerunt. Et quia predicte stelle fixe sunt in celo: pp hoc uidetur galasia in uno loco orbis non recedens ab eo. Et hec dicta sufficiant ad presens de generatis ex uapore: qui coniūgitur cū lumine solis & lune & stellarum. Finis.

Incipit quinta pars. s. de anima. Capi. i.

h Ic secūdū ordinē tractatus: dico de elemētatis inaīatis. Dicēdū est de elemētatis aīatis. Sed quia elementatorum aīatorū principiū est aīa: cognitis aūt principiis facilius cognoscunt principiata. Ideo tractare de aīa ꝓponimus. Primo ponētes aliquas diffinitiōes ipsius aīe. Secūdo diuisiones potētiarum ipsius aīe subnectētes. Nota ergo ꝙ aīa diffinitur qñq; prout est spiritus. Quandoq; ꝓut est motor & rector corporis. Quandoq; uero ꝓut est actus & perfectio corporis. Aīa ꝓut est spūs sic diffinita quodā sapientie in libro de motu cordis. Aīa est substantia: incorporea: intellectualis illuminationū q̄ sunt a principio: ultima reualatiōe perceptiua.

In hac diffinitiōe. Substantia ponitur pro genere. Incorporea: ponitur ad differentiam corporum Intellectualis ponit ad differentiam aīe uegetabilis & sensibilis. Illuminationū que sunt a pricipio: ponitur ad differētiā illuminationū que sūt a creaturis. Vltima reuelatiōe perceptiua ponitur ad differētiā angelorum: quia prima reuelatione recipiunt reuelationes aprincipio. i. a deo. Ad quod intelligendum nota ꝙ sicut in isto sole materiali testante Augustino ī libro solilogorum aduertimus tria. s. ꝙ est: ꝙ lucet: ꝙ illuminat: sic & in deo hoc est: cōsideramus. s. ꝙ est: ꝙ intelligit: ꝙ cetera intelligere sua illuminatiōe facit. Quā illuminationē angelus prima relatione. aīa uero ultima relatione percipit: sicut patere pōt p simile. Ignis & aer: a quinta essentia

lumen ꝑcipiunt: ſed differenter. Ignis enim lumen recipit ut cōnaturale ſibi: & coequatum ſiue coeuū: & quō ad eē ſuum. Aer uero recipit lumē non ut naturale: nec coeuū ſibi nec quo ad eſſe ſuum, ſed quō ad bene eſſe ſuum. Eodem mō angelus illuminationē a deo ſtatim in ſua creatione recipit: & hoc nō intelligit̃ de illuminatiōe gratie: uel glorie ſed de illuminatione cōnaturali. Aīa uero & ſi in ſui creatione illuminationē ſuſcipit: nō tñ ꝑcipit: quia non cōprehēdit uidēdo. Similiter catulus: ante nouem dies aliquod lumen ſuſcipit in pupilla ſecūdum ꝙ eſt aptus natus uidere tpe determinato: nō tamē lumē ꝑcipit ante nonum diē: eo ꝙ nō cōprehēdit uidendo. Sic igit̃ pōt intelligi: ꝙ aīa illuminationū que ſunt a principio: ultima relatiōe ſit perceptiua. Angelus uero prima. Item aīa prout eſt mouens & regens corpus: ut motor mobilis: & natura nauis: ſic a remigio diffinit̃. Anima eſt ſubſtātia incorporea regēs corpus. Circa quam diffinitionem. Primo notādum ꝙ incorporeum dicitur duobus modis. Vno modo: qđ nō eſt extēſione ſiue dimēſione ꝓtenſum: nec loco circunſcriptum: q̃uis ſit circūſcriptum uirtute: & ſit in loco diffinitiue: & hoc modo aīa eſt incorporea. Alio mō ē aliq̃d īcorporeū: qđ nec ē dimēſione: uel extēſione ꝓtēſum. nec loco nec uirtute circūſcriptū uel diffinitū: & ſicut dicit Augu. Solus deus incorporeus ē: qa oīo ī circūſcriptus ē. Primo ergo mō aīa ē īcorporea nō ſecūdo. Itē nota ꝙ licet angelus cū aſſumit corpus uniat̃ ei ut motor nō tñ ut rector. Habet. n. ſe ad corpus qđ aſſumit angelus ut motor uolūtarius. Vnde ēt cū deponit illud. Spūs uero humanus habet ſe ad corpus cui unitus ē: ut motor naturalis: & q̃dam neceſſitate naturalis inclinationis alligatus. Et propter hoc ſe habet ut rex & rector: q̃dam neceſſitate amoris & gubernatiōis ipſius regimini alligatus. & ob hoc ꝓdicta diffinitio ſoli aīe cōuenit nō angelo. Itē aīa ꝑ ut ē actus & ꝑfectio corporis. ſic diffinit̃ ab Ariſ. in lib. de aīa. Aīa ē actus primus corporis phyſici organici potentia uitam hñtis. Hec diffinitio ē cōis aīe uegetabili: & ſenſibili & rationabili inq̃tum aīa rōnalis ē corpori unibils. Ad explanationē igit̃ iſtius diffinitōis ſciendum eſt ꝙ actus ibi dicit̃ perfectio. Perfectio aūt ē duplex. ſ. perfectio ſecundum habitū ſicut dicimus pueꝝ ꝑfectū rōnabilitate. & ꝑfectio ſecūdū uſum ſicut dicimus uiꝝ ꝑfectū rōnabilitate: qa pōt rōe uti. & ꝑfectio ſcđm habitum ē actus primus. Perfectio ſcđm uſum ē actus ſecundus. Cum ergo aīa ſit perfectio & forma & actus corporis ē actus primus non ſecundus. De hac duplici perfectione: dicit Ariſ. ſecundo de anima. Hoc quoq; ſicut ſcīa. Illud āt ſicut cōſiderare. Corporis phyſici. i.

naturalis ponit̄ ad differentiam corporis artificialis: ut statua domus & huiusmodi quoꝝ perfectio non ē aīa. Organici ponit̄ ad differentiā seminis: uel partus nūdum formati: q & si sit corpus physicum poten tia uitā hñs. ñ tñ ē corpus organicū. Quod ī ꝑtibus diuisibilibus: diui sibiles uel diuisas seu distinctas habet opatiões: ut sunt corpora aīaliū et plantaꝝ. Vnde Aris. ī secundo de aīa. Organa aūt & plantaꝝ partes sunt ut foliū corticis ē coopimētū. Cortex aūt fructus. i. illius qđ com mestibile ē. Radices uero ori similes sunt uterqꝫ. n. trahūt alimenta. Et nota differēriā īter organū & īstrumentum. Organū enim ē quod ha bet motorē sibi iunctū intus: ut oculus manus pes & huiusmodi. Ocu lus enim habet motorem intra uirtutem uisiuā: manus uirtutē opera tiuam. Pes uero uirtutē ꝓgressiuam: & sic de aliis. Instrumētum uero est illud qđ habet motorem cōiunctū extra ut gladius baculus securis & huiusmodi. Potentia uitam hñtis potētia. s. naturali. Vitā habentis qđ dicit̄ ad differētiā cadaueris qđ q̄uis sit corpus physicū & organi cum: nō tñ habet potētiā. s. naturalē uel ꝓpinq̄ ad uitam ꝓpinq̄ dico: quia materia cadaueris ꝑ multas resolutiones ē potētia uitā habēs: sed nō ꝓpinqua: nec iam erit illud corpus. Vel potētia uitā habētis ponit̄ ut ostēdat̄ qūo corpus se habet ad uitā q̄a. s. in potētia uel ut principiū passiuum siue receptiuū. Aīa aūt ut principium actiuum uite.

De potentiis aīe quot sunt: & quid sunt. Capi. ii.

s Equit̄ de diuisione potentiaꝝ aīe ad quod: primo sciēdum est ꝙ sicut dicit Ioānes dama. Impossibile est substantiā ali quam expertem esse aliqua naturali operatione inter substā tiam aūt & operationem media est potentia. Potentia est qua potens ē oīs aliqđ facere ꝑ quam ipsa substantia operat̄. Illud er go quo mediāte: substantia exit in actum potentia nuncupaturt Et ad hoc facit quod dicit beatus Dionysius Celestis ierarchie ca. xi. ubi dicit Oīs ītellectus ꝑter diuinum diuidit̄ in tria. s. essentiam uirtutem & opationē. Et ꝑ uirtutē: ītelligit potētiam ꝑꝑ hoc inter substātiam & opationes suas potētie sunt medie. Potētia aūt qñqꝫ informat̄ a natura: ad faciēdum & operādū. Et tūc dicit̄ habitus naturalis. Quā doqꝫ uero informat̄ eadē potētia exercitio multaꝝ opationū: & tunc dicit̄ habitus acquisitus de quo dicit philosophus ꝙ in frequenti age re relinquit̄ habitus. Quādoqꝫ ēt informat̄ eadē potentia gratia: & tūc dicit̄ habitus gratuitus siue infusus. Est ūt habitus secūdū Aue roim: quo qs opat̄ cū uult: & Augu. dicit ꝙ habitus est quo quis ope ret̄ de facili. De potētiis ergo aīe ꝓpositū est dicere secūdum tradi

tionē doctoꝝ philoſophoꝝ & theologoꝝ. Vt nō inuenire: ſed melius & ut uerius: fateamur recitare uideamur Sciēdum aūt ꝙ multorum opinio fuit: & adhuc ē: potētias aīe eē idem: ꝙ ipſam aīam: nec differunt: niſi in quadā relatione ad actū: unde potētia relationis ſcd̄m eos eſt aīa relata ad actū ratiocinādi. Potētia iraſcibilis: aīa relata ad ſuū actū: & ſic aīa: ē ſue potētie. Et ſi obiicit̄ eis: ꝙ ſcd̄m hoc erit ſola una potētia: relata ad diuerſos actus: uel una ꝑdicabit̄ de altera: ad minus ſecūdum accidēs. Rn̄dent ꝙ nō ſequit̄: qa potētia: nō dicit ī rectitudinc ipſam eſſentiam aīe: ſed in obliquitate. Dicit. n. relationē aīe ad talē: uel ad talē actū: nō aīam relatā ad actū. Et qa hec relatio nō ē illa ꝑꝑ hoc nō ē ſola una potētia: nec una ꝑdicat̄ de altera: ſi dicat̄ potētia in abſtractione: qa tunc dicit relationē aīe ad actū: nō ipſam aīam relatam ad actū. Iſti ſic opinātes: multū hn̄t ꝓ ſe: qđ Aug. dicit in lib. de ſpū & aīa: ꝙ aīa ē ſue potentie. Ipſe. n. hoc dicit ibi. Sed alii dicunt ꝙ Aug. n̄ cōpoſuit hūc librū: & ratio eoꝝ ē qm̄ ī libro retractationū ubi enumerat oēs libros ſuos nihil dicit de illo libro. ſed plurima hn̄t contra ſe. Vndc alii dicūt ꝙ aīa nō ē ſue potētie: ſed ſunt plures potētie differētes ſcd̄m eſſentiā: licet non ſcd̄m ſubſtātiam. Et hec opinio ſolēnior eſt: & uerior uidet̄. Nā ſicut in aīa differunt quo ē: & quod ē. Ita quo pōt: & qđ pōt. Vnde licet potētie ſint idem in ſubſtātia & ī ſubiecto differūt tn̄ in eſſentia. Eſſentia. n. ē id quo ē res uel nō eſt. i. quo ē rōnaliſ: uel quo ē cōcupiſcibilis &c. Subſtātia uero ē: qđ ſubeſt ꝓprietatibus: a qbus ē inſeparabilis. Subiectum aūt idē cōparatū ad actus: inqtum actus inſunt ei & abſunt: ſine qbus bene pōt eſſe. Vn̄ ꝓpter hoc dicūt: ꝙ potentie aīe: & aīa conueniūt in ſubiecto & ſubſtātia. ſed differunt ut dictum ē in eſſentia. Nunc ad diuiſionem potētiarum aīe ueniamus. Sciēdum ē aūt ꝙ Ari. in ſcđo de aīa diuidit potētias aīe ꝑ qnqȝ differētias: q̄ ſunt uegetatiuū ſenſitiuū appetitiuū motiuum ſcd̄m locū & ītellectiuū: & uocat̄ hic ſcd̄m locū motiuū a quo eſt motus ꝓgreſſiuus in toto corpore non ille q ē dilationis in partibus ſecūdum augmētum: qa talis motus ē ēt in plantis. Auicena uero ī ſexto de aīalibus: ponit tm̄ tres potētias aīe uegetabilē ſenſibilem & rōnalē. Cōprehēdit aūt ſub ſenſibili appetitiuū & motiuū ſecūdum locū. Quare aūt Ari. diuiſit ſenſitiuū cōtra alias. ſ. appetitiuū. & motiuū ſcd̄m locum cū iſte tres potentie ſint aīe ſenſibiles. Ratio huius fuit: qa ſenſibile q̄tum eſt de ui noīs & ꝓprietate. dicit potētiā: apprehēſiuā: & ita paſſiuā. Et ꝑꝑ hoc ponit ex oppoſito: appetitiuū: & ſecūdū locū motiuū: q̄ ſunt actiue & motiue. Auicena āt diuiſit ſecun-

dũ tres differentias aĩe q̃ sunt: uegetabilis: sensibilis & rõnalis. Que cũ sunt ĩ eodẽ: ut ĩ hoĩe: nõ debẽt dici tres aĩe: sed tres potẽtie. Sed ꝓut in diuersis. s. plãta: bruto: & hoĩe: possunt dici tres aĩe. Sed de hoc ĩfra dicet. Damascenus aũt primo ponit bimẽbrẽ diuisionẽ. s. rõnalẽ & irrõnalẽ. Irrõnale diuidit in duo. s. ĩobediẽs: siue ꝑsuasibile rõni. Et in ĩobediẽs: siue ĩpsuasibile rõni. Et uocat ĩobediẽs rõni: qđ est plãtatiue: siue naturalis uirtutis. Plãtatiuũ: naturale: uel uegetabile uocat. Cõprehẽdit etiã sub ĩobediẽte: siue ĩpsuasibili: zoticã siue pulsalẽ: q̃ a medico uocat̃ spũalis. Inobediẽs. n. siue impsuasibilis: plures cõprehẽdit q̃ uegetabilis siue naturalis uirtus Aꝝ. ãt nõ facit mẽtionẽ de pulsali ĩ libro de aĩa: qa forsitã nimis descẽderet. Damascenus ãt ut theologus & medicus de oĩbus agit. Et iõ ponit hoc mẽbrũ. Notãda ãt est hic distinctio q̃dã. nõ. n. est idẽ zodiacha & zotica uirtus: zodiacha. n. uirtus idẽ ẽ ꝙ aĩalis. Vnde & circulus q ẽ in medio celi: cõtinẽs. xii. signa dicitur zodiachus: qa ille sunt figure aĩaliũ. zoica ãt nõ est idẽ qđ aĩalis: ĩmo diuidit̃ cõtra ipsam ĩ li. de celo & mũdo cap. oportet ãt scire &c. Vbi dicit̃ ꝙ uirtutũ. Quedã sunt aĩales: quedã naturales: q̃dã zotice. i. spũales. Et hec eadẽ diuisio fit in medicina ĩ li. Iuanitii ubi dicit̃: qđ uirtus trina ẽ ꝑticio. s. naturalis: spũalis. Et aĩalis. Spũalis aũt idẽ est qđ zotica siue pulsalis: qđ patet: qa officiũ spũalis uirtutis: est dilatare cor: & arterias & iteꝝ restringere. Et hoc est pulsalis uirtutis. Quia sicut dicit philotetus ẽ motio cordis & artheriaꝝ: q̃ scđm sistolẽ & diastolẽ: fit ad refrigerationẽ caloris ĩnati: & egestionẽ supfluaꝝ fumositatũ. Virtus aũt zodiaca: idẽ ẽ qđ aĩalis. Colligit̃ ergo ex predictis quinq; differentias potẽtiaꝝ aĩe esse: secũdum Aꝝ. tres: secundũ Auicenã Dam. ãt & medicus naturalis cõcordãt ĩ littera: & snia. Oẽs ãt in sentẽtia. Vtꝝ ĩ hoĩe uegetatiua sensitiua rõnalis sint tres aut una tm̃. Capi. iii.

Icamus nũc: quod supra ꝓmisimus. s. declarare: ꝙ uegetabilis sensibilis: rõnalis ĩ hoĩe: nõ sunt dicẽde tres aĩe. Aliq enĩ de hoc dubitauerũt: & aliter senserũt: uolebant. n. ꝓbare: ꝙ sunt tres aĩe differentes in hoĩe: scđm subsantiã: hoc modo. Dicit. n. dama. Quoꝝ substãtie: uel nature sunt differentes. Differẽtes habẽt operatiões. Et quorũ substantia eadẽ: & operatio. Ergo quorum non sunt eedẽ operationes: nec substantia est eadẽ. Sed in hoĩe aĩe uegetabilis: & sensibilis: & rationalis non sunt eedem operatiões ergo nõ est eadẽ substantia. Ad idẽ unius cause ĩmediate: est unus effectus: & pluriũ: plures. Sed ꝓpria & per se accidentia. sunt effectus substãtie ergo cum aĩe uegetabilis: sensibilis: & rationals: diuersa sint ꝓpria & ꝑ

accidẽtia ĩnata: necesse ẽ aĩam ponere ptibilẽ & cõpositã: uel eẽ diuer-
sas substãtias. Item uirtus non ẽ sine eo: cuius ẽ uirtus: sed uirtus aĩe
uegetabilis ẽ in embrione. Dicit enim Ari. & embrio uiuit: & forman-
tur membra in embrione scd̃m uirtutem uegetabilẽ: q̃ ẽ in embriõe er
go necesse ẽ ibi eẽ aĩam uegetabilem. Et si dicatꝫ ꝙ uirtus põt eẽ sine
eo cuius ẽ uirtus: quia sicut uult philosophus. Virtus ignis: est in aere:
non tñ est ibi ignis actualiter. Nihilominus tñ põt haberi ꝓpositũ
ꝑ eũdem philosophum: qui dicit ꝙ licet sit ibi uirtus ignis: nõ tñ ope
ratꝫ nisi excitata ab igne. Cũ igitꝫ uirtus uegetabilis operetꝫ in embrio
ne: necesse ẽ ꝙ faciat hoc excitata ab eo: cuius est uirtus. Et ideo neces-
se est ibi esse aĩam uegetabilem actu. Sed nõdum ẽ ibi aĩa rõnalis: ergo
nõ sunt eedem in substãtia. Ad idem q̃cũq; sunt eadem scd̃m sub-
stantiam: si unum ẽ separabile & reliquũ: sed aĩa rõnalis ẽ separabilis.
Aĩa uegetabilis & sensibilis insepabiles: ergo non sunt eedẽ scd̃m sub-
stãtiam. Sed cõtra qcq d põt uirtus ĩferior: põt superior: sed rõnalis
est uirtus superior: ergo põt qcq d alie due pñt in se uel in suis potẽtiis
Cum ergo natura nihil facit frustra: & rõnalis sit sufficiẽs ad eoꝝ opa
tiones: nõ erit in hoĩe nisi una aĩa. s. rõnalis: q̃ habet uirtutem uegetan
di & sentiẽdi uel sensificandi. Item ad hoc facit ꝙ dicit cõmentator su
per librũ de aĩa. qui reprehẽdit Platonẽ ponẽtẽ tres substãtias: & com
mẽdat Ari. ponẽtẽ unã solã. Itẽ Augu. in lib. de spũ & aĩa dicit. Quod
una & eadẽ aĩa. Videt in oculo: audit ĩ aure: imaginatꝫ rõcinatꝫ ĩtelligit.
Itẽ in hoĩe moriẽte. cũ recedit aĩa rõnalis: nõ remanet potẽtia uegetan
di: nec sentiẽdi. Remanerẽt ãt si eẽnt diuerse scd̃m substãtiã ab aĩa ra-
tionali: scd̃m ordinẽ quẽ habuissent ĩ sua gñatiõe uel creatiõe. Quod
n. primũ ẽ ĩ gñatiõe: ultimũ ẽ ĩ resolutiõe. Ad idẽ ẽ: ꝙ uni pfectibili re
spõdet una pfectio. & si pfectibile nõ ẽ aliud scd̃m substãtiã: nec perfe
ctio erit aliud scd̃m substãtiã & essentiã: qa idẽ ẽ substãtia & essentia:
sed idẽ ẽ scd̃m substãtiã. Vegetabile sensibile: & rõnale. Ergo pfectio
illoꝝ triũ: erit eadem scd̃m substãtiam. ergo in hoĩe nõ differunt secũ-
dum substãtiam: uel substantialiter. Vegetabile sensibile & rationale.
Ad idẽ põt adduci rõ theologica. Quoniã cũ anima uacat carnalibus
desideriis. impeditꝫ a contemplatione superioꝝ: ergo eadem ẽ: quia si
diuerse eẽnt scd̃m substãtiam: actus unius: nõ depẽderet ab actu alte-
rius: nec una retraheretꝫ ab actu suo: ꝑ actum alterius: sed cum hoc sit
falsum. Manifestum ẽ ꝙ non ẽ nisi una aĩa in hoĩe. Quod cõcedimus
ad rationes in oppositum respondẽdum ẽ. Ad illud qd̃ primo obici.
Quoꝝ substãtie sunt diuerse &c. Rñderi põt: qd̃ unius subiecti: una ẽ.

operatio pricipalis: plures tñ pñt eē secundarie. uerbi gratia. Sol iste materialis q ē unus & idē in substātia pricipalē habet operationem lucere: plures aūt hēt secūdarias. Sicut illuminare subtiliare cōdēsare liqfacere constrigere & huiusmodi. Similiter pricipalis actio aīe ē aīare: siue uiuificare siue uitā īfluere. Secūdarie uero: uegetare sentire seu uiuificare & rōcinari. Vel pōt dici qđ illud qđ dicit᷑. Quoꝝ nō sunt operationes eedē &c. intelligit᷑ qñ operationes sunt ita diuerse: ꝙ una nō ordinat᷑ ad aliā. Sed aīa uegetabilis & sua operatio ordinationem hñt ad sensibilē: & sensibilis ad rōnalē: īmo materiales sunt ad illam. Vñ non sequit᷑: uel pōt dici ꝙ uegetatio nō solū ē aīe uegetabilis: īmo & superioꝝ. Et sensificatio nō solū ē aīe sensibilis: sed ēt rōnalis. Vñ aīa rōnalis uegetat & sensificat corpus licet non inqͣtum rōnalis. Pōt ēt dici: ꝙ ista ꝓpositio nō hēt locū hic: qa uera ē: cū operatio īmediate exit a substantia nō mediāte potētia: si hoc tamē in aliqua creatura inuenit᷑. Ad scđm dicēdum ꝙ ueꝝ ē ꝙ effectus unus ē cāe unius: sed nō ē idē operatio & effectus. Effectus. n. unus aliqñ relinquit᷑ ex diuersis operationi bus. Ad tertium dicēdum ꝙ uirtus aīe uegetabilis ē in embrioe: nō tñ est ibi aīa uegetabilis: nec sensibilis nec rōnalis. & si opponat᷑: ergo accidēs ē sine subō. Nō ualet qa uirtus & accidēs ē & uirtus & nō semꝑ ē accidēs eius cuius ē uirtus. & iō dico ꝙ ē accñs embriōis & ē ī illo si cut ī subō: nō tñ ē nec dicit᷑ uirtus embriōis. sicut patet de loco qm̄ est alterius locus: & alterius accidēs: est. n. accñs locātis. Vñ ē in locāte sicut ī subiecto: nō tñ ē qͣtitas: siue mēsura uel locus locātis: sed ē qͣtitas & locus mēsurās locatū. Et aliud qđ ultimo oppināt᷑: ꝙ nō opat᷑ talis uirtus nisi excitata cōcedimus: Vnde dicit᷑ ꝙ excitat᷑ ab ipsa uegetabili aīa siue potentia q̄ ē in recipiēte semē. Vnde ēt statim colligat᷑ matri ci. Vnde oportet rūpi illud uiculū anteq̄ nascat᷑ puer. Exēplū in ramo q inserit᷑ trūco: qm̄ uegetatiōe trūci nutrit᷑ & augmētatur ramus: exte riori beneficio accidēte. Ad qͣrtum dicēdum ꝙ cū sit eadem uegetabi lis sensibilis & rōnalis. Vegetabilis & sensibilis separāt᷑. i. illa q̄ ē uegetabilis uel sensibilis: nō tñ sub rōne uegetabilis & sensibilis. Si aūt uellet īferre: ꝙ sepabiles sunt inqͣtū uegetabilis & sensibilis. sophisma est huic simile. Quecūqꝫ sunt eadē scđm substātiā si unū crescit & reliquū Sed sor: puer: & sor: senex sunt unū scđm substātiā ergo &c. Si aūt īue niat᷑ dictū ab Aristo. ꝙ prior ē uegetabilis & sensibilis: q̄ rōnalis. Intelligēdum ē in diuersis uel prior. i. uniuersalior uel ēt in hoīe prior: quia prior ē operatio uegetabilis. Rationes plures eēnt ad utrāqꝫ partē: de quibus supersedeamus ad presens.

De diuisione potentiaꝝ aïe uegetabilis. Capi. iiii.

r Edeamus igit̃ ad diuisionẽ aïe uegetabilis in suas potentias que sunt tres.s.nutritiua augmentatiua & gñatiua. Nutritiue actus est nutrire siue alimẽto uti ad restaurationem depditi. Et potentiam istam & actus eius: semp habet uegetabilis: quia hoc datum ẽ ei ad conseruationẽ indiuidui. Cibus.n. quo res aïata aliter.iuuat ipm humidum radicale: ne a calore radicali uel naturali citius consumet̃. Et ẽ exẽplum in lampade ardẽte: ubi consumeretur cito licinium: nisi eẽt humidum exterius in oleo: quo pascit̃ ignis. Nutritiue sunt ptes q̃ttuor.s.attractiua digestiua retẽtiua & expulsiua. Attractiua ẽ que cibum attrahit: q̃ multum necessaria ẽ plantis. Digestiua ẽ q̃ cibum attractũ digerit & alterat. Vnde a Dama. uocat̃ alteratiua. Retẽtiua ẽ que retinet de cibo digesto qđ aptum ẽ ad nutriẽdum. Expulsiua ẽ que expellit supflua: siue pseceſſum: siue p urinã: siue p sudorem: uel alio mõ. Augmentatiue actus ẽ augmentare siue ad debitã q̃titatem quodcũq; auget̃ pducere: & dixi debitam: qa sicut dicit philosophus. Omnium natura cõstãtium ẽ terminus & ratio magnitudinis: & augmẽti. Generatiue actus ẽ generare. Est aũt gñatiua ad saluationem sui in specie: q̃ nõ poſſet saluari seipso cum sit corruptibile. Et ex hoc saluat̃ in alio: p cõtinuam indiuiduoꝝ multiplicationem. Et sic aliquo mõ participat eẽ diuinum.i.ppetuum. Vnde ẽt in ĩdiuiduis incorruptibilibus sicut ẽ sol & luna & huiusmodi: nõ ẽ generatio: qa in ipsis sufficiẽter species cõseruatur.

De diuisione potentiaꝝ aïe sensibilis. Capi. .v.

p Ost hec dicẽdum ẽ de potentiis aïe sensibilis. Quaꝝ hec est prima diuisio. Quoniã q̃dam sunt apprehẽsiue. & q̃dã motiue. Iste differẽtie ꝓprie nõ cõueniũt uegetabili: qm̃ oïs apprehẽsiua ẽ cognitiua: q̃ nullo mõ ẽ in plantis. itẽ uis apprehensiua: semp apprehẽdit apphẽsibile existẽs in aliq̃ distantia uel sepatiõe: a ui apphendẽte. Sensibile.n.supra sensum positũ: nõ sentit̃: sed unibile ẽ ei mediãte aliquo: ut ĩ uisu cũ apphẽdit colorẽ: q ẽ in distãtia ab organo uidẽdi. Vnit̃ ãt mediãte luce: & ñ recipit̃ color in oculo: sed spẽs coloris. Sed ĩ uegetabili cõiungit̃ potẽtia cũ suo obiecto: ut nutritiua cũ cibo: augmẽtatiua cum eo qđ auget nec spẽs cibi cõiungit̃ cũ corpore nutribili. ĩmo substãtia cibi. Similiter nec ista differentia: que dicit̃ potẽtia motiua: ẽ ĩ plãtis: ꝓut ẽ ĩ aïalibus. Licet enĩ in oĩ gñatione & augmẽto sit motus scđm locũ: nõ tñ ẽ ibi motus ꝓgreſſiuus: sed motus dilatatiõis uel cõstrictiõis: in aïa sensibili uel ra-

tionali est: qa bonũ simpliciter uel appens cũ apphendit᷑: mouet appetitũ. Et qa idẽ bonũ apphẽsum: nõ ẽ cõiunctũ sibi. Ideo datus ẽ ei motus ꝓgressiuus de loco ad locũ ad querẽdũ illud bonũ: & sibi uniẽdũ. Et si obiiciat᷑: ꝙ nõ oẽ aĩal mouet᷑ de loco ad locũ sicut sunt chonche: & ostree: sed hñt motũ dilatiõis & cõstrictiõis: sicut & plãte. Dicendũ ꝙ motus illoꝝ aĩalium nõ solũ est dilationis & cõstrictionis. imo est etiã motus: q aliquo modo sequit᷑ apphensiuã qđ patet: qa ẽ cum delectatiõe uel tristitia sensibili. hec. n. seqtur sensum sicut dicit Aꝝ. Preterea: & si sit dilatatio hic & ibi: ẽ tñ alia hic: & alia ibi. Nã ĩ plãtis ẽ dilatatio ptiũ scđm q̃titatẽ augmẽti. In chonchis aũt ẽ scđm diffusionem spũum circa cor. Sed hoc nihil facit ad ꝓbandũ ꝙ magis ẽ motus ĩ aĩalibus q̃ in plãtis sed facit ad hoc ꝙ ibi est motus qui aliquo mõ sequit᷑ apphẽsionẽ. Itẽ nõ ẽ obiectio de illis aĩalibus: qm̃ aĩalia impfecta sunt sicut ĩtelligit philosophus. Apphẽsiuaꝝ aũt quedã sunt apphẽsiue de foris. Et quedã de ĩtus. Apphẽsiua de foris dicit᷑ que apphẽdit rem de foris in materia subiecta pñte. Et sunt quiq3 sensus uidelicet: Visus: auditus: olfatus: gustus: & tactus. Qui cõueniunt in hoc ꝙ sunt potẽtie aĩe passiue: & sunt receptiui specieꝝ sicut materia. Vnde & pp hoc obiecta eoꝝ dñr passibiles q̃litates que faciũt passionẽ ĩ sensu. Et nota ꝙ ad hoc ꝙ sensus isti sentiant actu: quattuor exigunt᷑. Duo ex pte illius sensus. s. spũs & organũ. & duo extrinsecus. s. obiectũ: & mediũ. Vnde in abstractiõe forma obiecti. primo ẽ in medio. Secũdo in organo. tertio in spiritu. Et cũ ẽ in spũ de facili uenit ad aĩam. Primo ergo fit ĩmutatio ĩ medio post in ipso sensu pticulari. Et sequit᷑ iudiciũ ĩ sensu cõi. Apphensiua de intus dicit᷑: que qđ apphẽdit de ĩtus ẽ uel ipsũ uel eius spẽs. uerbi gratia. Imaginatio accipit a sensu cõi: ĩtellectus ab imaginatiõe: ut ĩfra petebit. Sẽsuũ duo sunt magis necessarii. s. gustus & tactus Gustus ad discernẽdũ cibũ bonũ a nociuo. tactus ad discernendũ ea q̃ corpus corrũpunt exterius: ab eis q̃ soluant. Vnde fugimus cõbustiuũ qa corrũpit. Olfatus aũt: & auditus: & uisus: sũt ad bñ eẽ aĩalis. Et forte pp hoc natura ita ordinauit: ꝫ ĩ illis duobus q sunt magis necessarii Mediũ ẽ ĩtrinsecũ: ne ex pte medii posset eẽ defectus. Alii tres hñt mediũ extrinsecũ. Vñ ꝙ sensus uisus nõ uideat: cõtingit pluries qa mediũ non est illuminatũ. Quõ aũt isti tres sensus ad bñ eẽ aĩalis faciãt manifestũ est. Duo. n. ex illis. s. uisus & auditus: necessarii sunt ad hñdam sciẽtiã: scđm duos modos p quos hẽtur scĩa. Oẽ. n. qđ qs scit: aut discẽs aut inueniẽs nouit. Ad hñdam ergo scientiã p doctrinã: necessarius ẽ auditus ad ĩmediate recipiendũ a doctore. Sed q̃tũ ad hñdam sciam p

innetioem spaliter necessarius e uisus p hoc q uidet hmoi diuersa pul cra & turpia celu stellas &c. Admirat & ex admirari: pcedit philosophari: inqredo naturas & cas rex. Quauis et deseruiat illi mo habedi sciam q e p doctrina: sed hoc e mediatibus scriptis. pterea sciedu q iter oes sensus: uisus magis facit ad sciam: put gnat p abstractione speciei ab obiectis: q patet i potetiis iferioribus: qm fantasia denoiat ab illius actu: & sensus cois dicit: uideo me uidere. Ite p auditu rex noia: sed p uisum: differetias rex cognoscimus. Olfatus aut iter oes sensus minus e necessarius: facit tn ad sanitate aialis. Fugit. n. du sentit corruptione aeris. Cuius corruptio: ut dic medicus plus nocet aiali q cibus corruptus. Ite facit ad sciam occasionaliter siue accidetaliter. Odorifera. n. cu odorant cofortant cerebrum: cuius cofortatio multum facit ad melius ratiocinandum.

De quinq sensibus in particulari: & primo de uisu. Capi. xii.

d E sensibus igit singulis dicedum e. & primo de uisu. Visus itaq obm e color. Color. n. ut dicit philo. Est imutatiuum uisus scdm actum lucidi. Multa aut uident: q colore no habent: sicut celu terra aqua & multa alia. Vnde credimus q lucidum pprie sit obm uisus: nec color sit obm nisi rone luminis qd est ibi. Lux. n. in pprio subiecto qd e corpus luminosum: lux e in dyaphano uel trasspareti lume. In terso depsso spledor in mixto uero color. & sic diffinit. Color e extremitas pspicui in corpe terminato. Radius at addit supra luce directione: qa radius e lux directa: sicut uirtus addit supra gratia qa uirtus e gratia ordinata ad actum siue opus. Medium aut uisus e pspicuum peruium. Vnde nota q sunt qdam corpora solida: & supficialiter opaca: ut terra q impossibile e uisu penetrare uel ptrasire. Item sunt qdam corpora supficialiter pspicua: sed scdm soliditatem opaca: ut aux argentu q similiter sunt uisu intrasibilia. Ite sunt qdam corpora scdm supficiem & scdm pfunditate pspicua: ut aer aq cristallus. & alia huiusmodi & hoc corpus pspicuu & peruium e medium uisus. Instrumetum uero eius siue organu. Quod magis pprie dicit e oculus ad que puenit neruus obticus ptesus a cerebro usq ad pupilla. & io spus uisibilis: q e i illo neruo ad pupillas oculox ramificato: recipit coloris specie ab humore cristallino: q e in pupilla. Et nota q ad hoc q pupilla quelibet colore possit recipe: necesse e ut nullius coloris sit actu: sed cuiuslibet in potetia. Si enim alicuius coloris esset actu: no posset aliu recipe nisi illu. Vnde cum pupilla bene imutata fuerit ab excelleti albo sicut e album niuis: statim et si illa remota fuerit:

uident oīa esse alba. Similiter contingit de excelenti nigro.

De potentia auditiua & eius obiecto. Capi. vii.

a Vditus obm ē sonus q fit in aere ex collisiōe duoꝝ corpo-
rum duoꝝ adinuicē. Et ex illa collisione fit tremor in aere:
q cōtinuatꝰ usqꝫ ad aurē. Vnde ad generationē soni duo exi-
guntꝰ. s. ꝙ sit cōtactus corpis duri ad aliud duꝝ aere medio
Et ꝙ fiat cū ictu uel uiolētia: nam si non fieret cum uiolētia & nō eēnt
corpa dura uel firma nō sonarēt. Sicut Aris. ponit exēplū de spōgia &
pilis. & iteꝝ si cōtactus nō fieret cū uiolentia nō fieret sonus: ut patet
sed cū uiolēter mouetꝰ uelocitate motus inueniēs sibi corpus resistēs:
facit tremorē & cōtinuatꝰ usqꝫ ad aurē: Sic igitꝰ factus sonus diffunditꝰ
ad modū spe: cuius cētrum ē locus pcussiōis. Vn̄ uox ex oī pte auditꝰ:
ut dicit philosophus: Generat aūt tremorē semp debiliorē circulariter
quousqꝫ deficiat. Cuius simile apparet in ꝓiectiōe lapidis in aquā. Me
diū aūt auditus ē aer cōtinuatus aeri posito intra cōcauitatē auris du-
plex. n. aer exigitꝰ ad hoc ꝙ fiat aūt auditus. s. exterior in quo fit sonus
Et interior cōnaturalis auri cōtentus ītra folles auriū. Organū uero au
ditus ē timpanū auris: ad ꝙ dirigitꝰ neruus ꝓtensus a cerebro cōtinēs
spm̄ audibilē: & ē ꝓpriū huius sensus qđ suū sensibile semp ē ī medio.
& ideo caret ꝓpria abstractione ea. s. que ab obiecto.

De obiecto olfatus. Capi. viii.

o Lfatus aūt obiectū in re odorabili ē odor in medio dicitꝰ fu-
mus uel uapor: quē calor resoluit de odorifero. Et idē ē ꝙ
res odorata sepe putrescit cicius: ut pomū. Humores. n. sub-
tiliores cōseruatiui rei p odoratiōes attrahuntꝰ. Mediū āt ol
fatus ē aer. Organa uero sunt due carūcule descēdentes de cerebro: si-
miles duobus capitibus mamillaꝝ p q̄s puenit spūs odorabilis: & sen
sum facit.

De obiecto gustus. Capi. ix.

g Vstus obiectū ē sapor: q ē in re saporifera. Res aūt saporife-
ra: qn̄ cōiungitꝰ humiditati saliuali: ī mutatꝰ ab ea: & median
te carne spōgiosa: q̄ ē in supficie lingue: q̄ ē mediū ītrinsecū:
reddit saporē suū spūi: q ē in neruo īteriori. Vnde fit ꝙ si hu
miditas saliualis fuerit īfecta amaritudīe colere iudicat gustus cibum
esse amaꝝ ēt si sit dulcis. Et in hoc nō fallitꝰ gustus: quia iudicat amaꝝ
percipit. n. amaritudinem. & in ueritate amaritudo ē sed in hoc fallitꝰ:
quia ponit eam ubi nō ē. Medium igitꝰ gustus ē quasi duplex. qa ītrin
secū: & extrīsecum. Intrinsecum ē caro spōgiosa. Extrinsecum ē humi
ditas saliualis. Organum aūt gustus ē neruus descendens a cerebro ad

linguā qa qbuſdam aīalibus diuiſus ē:& ob hoc duas habēt linguas.
In qbuſdā uero unitus uel unicus ē.& hoc tm̄ habēt unā linguam.

De tactu & de eius obiecto. Capi. x.

Actus aūt pōt noīari ab ea re: q̄ ſentit & ſic unus eſt ſenſus:
t uel ab his q̄ ſentiunt̄.Et ſic quattuor apprehēdit.Primo cali
dum & frigidū humidum & ſiccū. Ex qbus ē dur & mol
le:aſper & leue: graue & lene.Har aūt qualitatū nō ē unum
ꝓximū genus:ſicut color ē genus oīum colorum:& qa non ſunt ſub
uno genere ex hac parte.tactus ē plures ſenſus.Vnde Auicena dicit ꝙ
ſenſus exteriores ſunt qnq꜄ uel octo.Obm igit̄ uel potius oba ſunt ca
lidū & frigidum &c.Mediū aūt ipſius ē caro cooperiēs neruoſ. Orga
num uero tactus ē neruus multipliciter ramificatus:& ē admodū ue
ſtis ueſtiens totum corpus:& ideo tactus ē gn̄alis ſenſus.Eſt enī in q̄li
bet parte corporis:& ēt in organis alior ſenſuum magis tamen uiget
in pulpis digitorum precipue indicis.

De mediis communiter. Capi. xi.

Edia uero neceſſaria erūt ad hoc ut fiat ſenſus:quia ſenſibile
m ſupra ſenſum poſitū nō ſentit̄.Senſatio enim fit ꝑ receptio
nem ſpeciei uel ſimilitudinis obiecti non ſcd̄m eſſentiam. Si
enim reciperet ſenſus eſſentiam ſui obiecti: nunq̄ eēt ſenſus
cōtrarior.Et ſic nō cōtingeret uidere album ſimnl & nigrum uel tan
gere calidū & frigidū qđ patet eē falſum.Cōſtat.n.ꝙ oculus nō altera
tus:ſed eodē mō ſe habēs uidēdo recipit albedinē & nigredinē quod
nō eēt ſi reciperet illius obiecti eſſentiā.Sic enim cōtraria eēnt in eodē
ſecūdum eſſentiam.ꝓpter hoc enim ꝙ nō recipit̄ a ſenſu niſi ſpēs ob
iecti neceſſarium ē medium in quolibet ſenſu.

De obiectis ſenſuum communiter. Capi. xii.

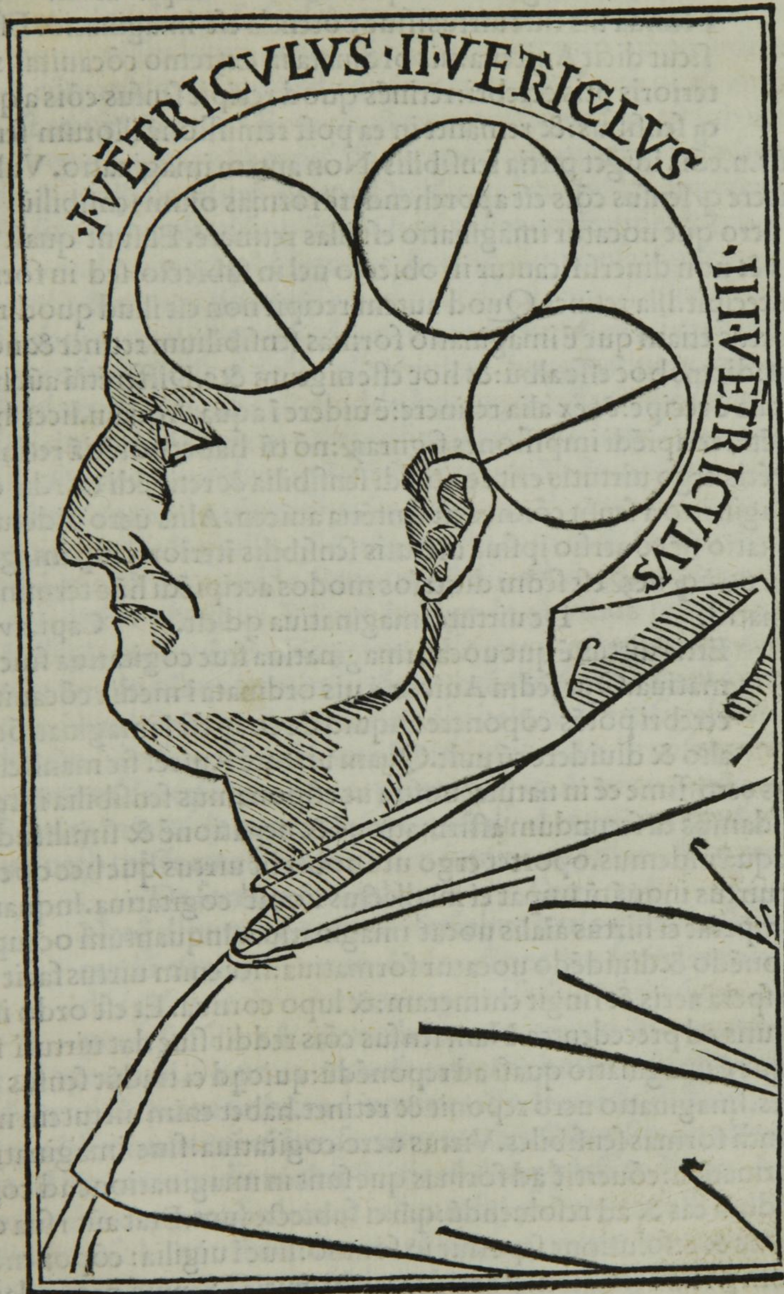
E obiectis ſenſuū dicēdum ē.Quod obm ſenſus ē ſenſibile
d qđ a ſenſu ꝑcipit̄.Nota ergo ꝙ ē ſenſibile ꝑ ſe & ſenſibile ꝑ
accn̄s.Senſibile ꝑ accn̄s ē cū ſenſibile unius ſenſus:dicit̄ ꝑci
pi ab alio.Vt cū dicit̄ dulce uideri ī pomo:qa dulce ē obm
guſtus:dicit̄ āt uideri ꝑ accn̄s:id ē ꝑ aliud.ſ. ꝑ colorē coccineū pomi
ꝑ ſe tn̄ & ꝓprie nō ꝑcipit̄ niſi a guſtu.Sēſibiliū uero ꝑ ſe: qđdā ē cōe:
& quoddā ē ꝓpriū.Cōe ē illud qđ a pluribus ſenſibus ꝑcipit̄. & hoc ꝑ
naturā ſenſus cōis:exiſtētē ī eis:ut magnitudo lōgū latū ꝓfundū mo
tus & qes tp̄s & locus.Hec ſunt ſenſibilia cōia & ꝓprietates eor.Hec
.n.ſunt ꝓprie ſenſus cōis ſiue interioris:de quo poſtea dicet̄ tn̄ qa ſen
ſus cōis nō ē ſeꝑatus ſcd̄m rē a ꝑticularibus ſenſibus:iō hec a ꝑticula

ribus pcipiunt. Inde dicimus uidere magnitudinē lōgitudinē latitudinē ꝓfunditatē breuitatē. Et tāgere dicimus & uidere motū rei & qetē unū uel duo. Alia ī alto uel ī imo q̄ sunt differentie loci: & p se & p accidens. Est. n. obm duplex prīcipale & secūdarium. Prīcipalia aūt multiplicant scđm numerꝝ sensuum. Nā obiectum uisus p se & ꝓprium & prīcipale ē color & differētie colorꝝ. Obiectum auditus ē sonus & differētie sonorꝝ. Obiectum olfatus ē odor: & differētie odorꝝ obiectū gustus est sapor & differentie saporum. Obiectum tactus sunt elementales qualitates: ut caliditas frigiditas humiditas siccitas. Secūdaria uero sunt que non primo sensum attingunt: sed cōsequēter: uerbi gra. Calidū frigidū humidū & siccū. Primo sensum tactus attingunt: & iō prīcipalia dicūt: molle uero & durꝝ rarꝝ & densum. Graue & leue: asperum & lene ex consequenti: & ideo secundaria. Quare aūt sensus sunt quinqꝫ potest summi ratio ex differenti modo sentiendi. Contingit enim sentire dupliciter. Aut secūdum distātiam: aut secundum applicationem. Item secūdum applicationem: duobus modis: aut enim applicatur sensus sensibili secūdum superficiem: & sic est sentire in tactu. Aut secundum profunditatem & sic est in gustu. Vnde gustabile durum frangitur & masticatur: ut gustus intime profunditatis gustabilis ueniat ad sensum. Secūdum uero distantiam ē sentire tribus modis. Aut est respectu sensus & sensibilis: secundū unam partē: & sic cōtingit sentire in uisu. Aut secundum omnem partē. & sic contingit sentire in auditu. Aut secundum plures & non secūdum omnem partem & sic contingit sentire in olfatu.

De potētiis aīe sensibilis apprehēsiuis deintus. Capi. xiii.

Equitur pe potentiis anime sensibilis apphensiuis deintus: que sunt quinqꝫ secūdum Auicenam. Prima ē sensus cōmunis siue fantasia. Secunda est imaginatio. Tertia imaginatiua: siue cogitatina siue formatiua. Quarta extimatiua. Quīta memoratiua siue memoralis. Necessitas uero sensus communis ꝓbatur ex eo ꝙ qlibet sensus particularis nō iudicat nisi de suo obiecto Sicut uisus de colore & suis differentiis. Auditus de sono & eius differentiis: & sic de aliis. Sed constat ꝙ cōmune iudiciū habemus de omnibus. Iudicamus. n. quoniam color nō ē sonus & odor &c. Ergo necesse ē ꝙ habeamus aliqđ cōe iudicatiuū īterius: quod iudicet de sensibilibus oībus quod a philosophis uocatur sensus cōis. Item sunt quedam sensibilia q̄ pcipiunt a pluribus sensibus & per se: ut magnitudo motus: qes &c. Sed constat ꝙ hoc non ē p naturā ꝓpriam: qa secundū

illã differunt. Sed nõ conueniunt in aliquo nisi per naturam sensus cõ munẽ: existẽtem in eis: uel mouentem eos. Est ergo duplex natura sensus. s. particularis exterior. Et cõmunis interior. Preterea ĩ somno consopite sunt uires sensuum exteriorum constat tñ ꝙ operantur queadmodum uis interior. Est ergo una uis sensus interioris que ẽ etiã cõis in quãtum ad ipsam recurrunt uires particulares in somno & in q̃tum ab ipsa sunt: & tanq̃ a fontali uel formali principio fluunt: in uigilando. Item constat ꝙ uidemus formas sensibiles absentes nõ tantum presentes: sed constat ꝙ non uidemus eas sensu exteriori: ergo sensu interiori. Quod igitur uirtus apprehensiua sensibilis interior: siue sensus communis sit manifestum est. Que inquantum consideratur ut natura quedam: & non obediens rationi dicitur fantasia. Sensus ergo communis est uis aĩe sensibilis: ordinata in prima concauitate cerebri: recipiens per seipsam omnes formas: que imprimuntur quinq; sensibus & redduntur. hec autem uirtus: est centrum omnium sensuum particularium a qua deriuantur: ut rami. Et a sensu communi recipit imaginatio spẽs siue idola obiectorum: cum ipsa obiecta presentia nõ sunt habet autem sensus cõmunis secũdum Auicẽam: tres actus. Primus actus est conuertere se super actus particularium sensuum. Vnde dicit uideo me uidere: & sentio me sentire: & in hac uia non apprehẽdit simul: nisi obiectum unius sensus. Alius actus est discernere inter sensibilia diuersorum sensuum. Et per hoc habet iudicare: hoc non esse illud: ut cũ dicit album non est dulce. hoc aũt non potest facere sensus particularis: quia non se extendit nisi ad propria obiecta: ꝙ ideo non discernit ĩter illa. Discernere enim preexigit comprehẽdere. Et isti duo actus sunt ei principales: secundum Auicenam tertius eius actus est comprehendere rem in loco in quo nunc est: & in quo erat. Sicut apprehendit stillã cadentem de tecto usq; ad terram quasi in linea continua: tamen cum stilla est superius non est inferius. Secundum actum istum. Iste sensus ab Auicena dicitur formalis: siue formans: aliis uero placet: ut sensus communis dicatur formalis: ratione sue proprie apprehensionis: que est sensibiliũ cõium q̃ sunt motus: q̃es: nũerus: figura: & magnitudo.

·I·VĒTRICVLVS
·II·VETRICVLVS
·III·VĒTRICVLVS

De imaginatione quid est. Capi. .xiiii:

Ecunda uis siue uirtus: siue potentia est imaginatio. Est aũt sicut dicit Auicena: uis ordinata in extremo cõcauitatis anterioris ꝑtis cerebri: retinẽs quod recipit sensus cõis a quinqꝫ sensibus: & remanet in ea post remissionẽ illorum sensuũ Sensus.n.cõis ĩdiget pñtia sensibilis: Non autem imaginatio. Vult ergo dicere ꝙ sensus cõis est apprehendere formas oĩum sensibiliũ. Virtutis uero que uocatur imaginatio est illas retinere. Et sunt quasi una uirtus & non diuersificantur in obiecto uel in subiecto sed in forma. hec.n.recipit.Illa retinet.Quod autem recipit non est illud quod retinet: uirtus etiam que ẽ imaginatio formas sensibilium retinet & nõ discernit: dicens hoc esse albũ: & hoc esse nigrum &c.Differẽtiã aũt hanc ꝙ ex una ẽ recipe: & ex alia retinere: ẽ uidere ĩ aqua. Aqua.n.licet habeat potẽtiã recipiẽdi impꝛssiones figuraꝝ: nõ tñ habet potẽtiã retinẽdi. Differẽtis ergo uirtutis erit recipiẽdi sensibilia & retinẽdi ea. Alia ẽ ergo imaginatio a sensu cõi.hec est sentẽtia auicen. Aliis uero uidetur ꝙ imaginatio sit cõuersio ipsius uirtutis sensibilis ĩterioris sup imaginẽ. Quoꝝ utrũqꝫ ueꝝ est scđm diuersos modos accipiẽdi hũc terminum imaginatio.

De uirtute imaginatiua qd est. Capi.xv.

Ertia uirtus ẽ que uocatᷣ imaginatiua siue cogitatiua siue formatiua.Que scđm Auicen.ẽ uis ordinata ĩ media cõcauitate cerebri potẽs cõponere aliquid de eo ꝙ est ĩ imaginatiõe cũ alio & diuidere cũ uult.Quam uirtutẽ Auicẽ. sic manifestat. Scimus certissime eẽ in natura nostra ut cõponamus sensibilia inter se & diuidamus ea secundum affirmationẽ & negationẽ & similitudinẽ forme quã uidemus.oportet ergo ut ĩ nobis sit uirtus que hec operatᷣ & hec uirtus inquãtũ imꝑat ei intellectus uocatᷣ cogitatiua.Inquantũ uero imperat ei uirtus aĩalis uocatᷣ imaginatiua. Inquantum occupatᷣ componẽdo & diuidẽdo uocatur formatiua: hec enim uirtus facit castra in spera aeris & fingit chimeram: & lupo cornua. Et est ordo istius uirtutis ad precedentes.Nam sensus cõis reddit siue dat uirtuti formali: que ẽ imaginatio quasi ad reponẽdũ: quicqd ei tradũt sensus exteriores.Imaginatio uero reponit & retinet.habet enim uirtutem multiplicandi formas sensibiles.Virtus uero cogitatiua: siue imaginatiua siue formatiua: cõuertitᷣ ad formas que sunt in imaginatione ad componendum eas & ad resoluendũ: qm̃ ei subiecte sunt.Erat aũt ĩ sua cõpositione & resolutione sepe siue in somno: siue ĩ uigilia: cõponendo sensatum ꝑ se: ad sensatum ꝑ accidẽs.uerbi gratia. Sensus particularis

uel cōis apphēdit rubeū in cupro. Rubeū aūt est sensatū p se. Cupꝝ uero per accidēs. Itē auꝝ & sensatum per accidēs. Sensatū ergo per se: ducit & mouet ad sensatum per accidēs. Vnde percepto rubeo iudicat aurum. & cōuertēdo se: sup illud: cōponit rubeū & dicit hoc est aurū. Et qn̄q₃ est error qn̄q₃ non. Eror est cū memorat̄ quod nō est sub illo sensato p se quod actu apphendit̄. Si aūt memoratum est sub sensato p se quod actu apphendit: nō ē error. Dicit̄ autē hec potētia simplex. quia sepe fit sine argumētatiōe: pōt etiā fieri cū argumētatiōe: & tunc qn̄q₃ est falsa accidentis: qn̄q₃ cōsequētis. Accidēs ē qn̄ sensatū p se: ut rubeū apphendit & mouet potentiā ad cōponēdū cū auro. Cōsequēs autem est cū rubeū mouet non solū ad memorandū aurū: sed etiam cuprū. Et ideo quia sensatū p se uidet̄ inesse pluribus. Imaginatiua uirtus cōponit illa plura: & dicit unū eē aliud. In hoc ergo differētia ē in hac & in ꝓcedēti deceptiōe. Quia in prima nō erat recordatio nisi de uno subiecto: siue sensato p accidens: qđ nō ē ꝑsens in actu & in re: licet sit pn̄s ī mouēdo & excitādo rōne rubei. In scđa uero deceptiōe ē recordatio utriusq₃ subiecti: & de illo qđ ē pn̄s in actu & in re: & ī mouēdo: & de illo qđ ē pn̄s tm̄ in mouēdo. Propter qđ dicit Ari. qđ accidēs ē in uno solo cōsequēs ī pluribus. Vn̄ ego ītelligo in pluribus subiectis. Licet qdā ītelligāt in pluribus cōsequētis. Vn̄ paralogius accidēs sumit̄ ī subiecto uno in oībus terminis: qđ patet cū dicit̄. Oē balneū ā artificiale. Aqua ē balneū ergo aq̄ ē artificiale. Ibi balneū & artificiale sunt idē in subiecto. Similiter aq̄ & balneū sūt idē ī subiecto: In cōsequēti uero semp sumunt̄ diuersa subiecta: ui patet īspiciēti. & nota q̄ qdā uirtutē hāc scđm q̄ mouet̄ de uno fantasmate ad aliud appellāt fantasticā: secūdum uero trāsformatiōes: q̄ sunt in somnis appellant imaginatiuā.

De somno & uigilia. Capi. xvi.

Nteq̄ dicamus de ceteris uirtiubus īterioribus sensitiuis dicendū est aliqđ somno: & de uisione que fit in somno. Sciēdū igit̄ q̄ secūdū Auicen. uigilia est dispositio: ī qua aīa imperat sensibus & uirtutibus exterioribus: & mouet uoluntarie ad operandū. Somnus uero est priuatio huius dispositiōis ī qua aīa cōuertit̄ ab exterioribus ad interiora. Vnde etiā sic diffinit̄. Sōnus est qes aīalium uirtutū cū itensione naturaliū. Cōuersio aūt ab exterioribus ad īteriora accidit multiplici de cā. Aut pp lassitudinem. Aut pp solitudinē. Aut pp inobedientiā instrumētoꝝ. Propter lassitudinē: cū spūs aīalis resolutus uel debilitatus ex nimia exercitatione corporis: refugit ad interiora & sequunt̄ eū uirtutes aīales. Propter solicitudinē

uero accidit cũ ipse solicitationum cure calefaciunt cerebrum facien-
tes humorosam resolutionem: in eo ex quo accidit somnus: dũmodo
nõ sit nimia calefacio. qu: desicet cerebꝝ. Accidit etiã ex sollicitudine
alia ratione: quia cibaria & humores coniungunt intus: & indigẽt ut
ueniãt eis spũs: cũ toto calore naturali ad hoc ut calor possit efficere di
gestionẽ pfectam. Propter inobediẽtiã uero instrumẽtoꝝ accidit som
nus: cũ ĩstrumenta imbibunt & opilant ex uaporibus & cibis: qui dif
fundunt in eis & spũs aĩalis refugit mouere organa: pp multã humidi
tatem. De uisione uero que accidit in somnis notande sunt differentie
scd̃m Augustinũ dicentẽ sic in libro de spiritu & anima. De his que si-
bi uidẽtur uidere dormiẽtes: quinqꝫ sunt genera. s. Oraculũ: uisio: som
num. Insomnium fantasma. Oraculum est: cum in somnis apparens ali
qua sancta grauisqꝫ persona: sicut sacerdos: uel etiã deus: uenturũ qd
aperte uel non euenturum: faciendũ uel euitandũ enunciat. Visio est
cum si quis id quod uidet eo modo apparet & euenit. Somnum figu-
ris est tectum: & sine interpretatione non potest intelligi. Insomniũ est
qñ id quod fatigauerat uigilantem ingerit se dormienti: sicut est cibi
cura: uel potus uel aliqua studia uel artes uel infirmitates: secundum
nanqꝫ studia que quis exercuit: somniat: & solitarum artiũ: simulacra
in presentia mentis impressa apparent in somnis. Iuxta ẽt infirmitatũ
diuersitates: diuersa accidũt somnia & secundũ morum & humorum
diuersitates uariant etiam somnia. Alia enim uident sanguinei. Alia co
lerici: alia melan colici. Illi uident uaria & rubea: isti alba & nigra. Fan-
tasma est qñ quis uix dormire cepit: & adhuc uigilare se extimat: aspi
cere uidetur irruentes in se: uel passim uagantes formas discrepantes:
& uarias: letas uel turbulẽtas. In hoc genere est phialoes: q̃ publica per
suasio quiescentes opinant inuadere: & pondere suo pressos ac sentiẽ-
tes grauare quod non est aliud nisi quedam fumositas a stomaco uel a
corde ad cerebrum ascendens: & ibi uim aĩalem oprimẽs. Nota ergo
ꝙ numerum istarũ differentiarum somnii: qui secundũ modos uiden
di accipitur: aut. n. uidet uerũ aut falsum. Si uerũ: aut uidet tectum fi-
guris & ocultũ: aut manifestũ. Si primo modo uidet est somniũ. Si ue
ro uidet manifestum: aut cum admiratiõe: que accidit ex magna ima-
ginatione alicuius persone sacre: & sic est oraculum. Aut sine tali appa
ritione: parte futurum pernoscitur: & sic est uisio. Si uero quod uidet
est falsum. Aut falsitas est: quo ad rem uisam: & sic est insomniũ. Aut
est falsitas: quo ad actum uidendi: & sic est fantasma: cum dormiens
putat se uidere uigilãdo. Alias differenrias somnii: ponit hieronymus

super Danielem dicens. Sex sunt maneries siue genera somniorũ. Duo sunt que nemo sanctus uitare potest. Ex nimia uentris exinanitiõe: & ingurgitatione. Tertium ex illusionibus nocturnis. Quartũ ex premissa cogitatione: uisione secuta: Quintum per reuelationem spiritus sancti que.s. multis modis fit: ad caput nostrum christum: uel ecclesiã uel membra: ptinenti reuelatione subsecuta. Sextũ ex curis pmissis. Et nota q ad hoc q imaginatiua opet: actu cõponendo & resoluendo: siue in somno: siue in uigilia: necesse ẽ ut aĩa ab exteriori actione quiescat. Et ut idola: siue spẽs in imaginatione retẽte: uel a ui memoratiua reuocate appeant: hinc est q discurentes: & etiam aĩum exterioribus actõnibus immergentes: liberales snĩas tardius addiscunt. Vnde Aristoteles ĩ septimo physicoꝝ. Sedendo & quiescendo: homo fit sciẽs & prudens: hinc est etiã q in bene pransis & bene potatis: pp euaporationes spissas & multas ascendentes ad cerebrum: imaginatiua stati lucide & limpide operari nõ põt: nisi debiliter & cõfuse. hinc est etiam q uinolenti: pp eandem causam precipue in principio somni: non somniant. Postmodum autem subtiliatis fumis & permittentibus species apparere poterunt somniare. Ex eadem causa est: q pueri non somniãt: qa multum & frequenter comedunt: & a lacte: multe & spisse uaporationes ad cerebrum ascendunt. De operatione imaginatiua dicit Aueroys Quod quãdoq accidit: q in somno uidetur homini quasi sentiat per quinq sensus: absq eo q ibi sit aliquod sensibile extrinsecum. hoc autem accidit per cõtrarium motum ei: qui est in uigilia. In uigilia enim ea que sunt sensibilia extrinseca mouent sensus: & sensus: communis mouet imaginatiuam uirtutem. In somno autem quando uirtus imaginatiua fert intentionem quam accepit ab extrinseco. Aut ex uirtute memoratiua reuertitur: mouet sensum cõem: & sensus communis mouet uirtutem particularem: & sic accidit q homo comprehendit sensibilia: licet non sint extrinsecus quia intentiones eorum sunt in instrumentis sensuum: & indifferenter mouent: siue ille intentiones ueniant ab extrinseco: siue ab intrinseco. Et simile huic accidit ĩ habẽte timorẽ & infirmo propter intensionem ĩmaginationis in istis dispositiõibus Motus enim uirtutis imaginatiue intendit in somno: quia ẽ soluta a ligamento uirtutis cogitatiue: & pp debilitatem istius uirtutis.s. cogitatiue in infirmo: & hñte timorẽ accidit eis tale accñs. Et nota q sensus cõmunis: propter assuefactionem recipiendi a sensibus particularibus etiã in somno de facili spẽs recipit a memoratiua redeuntes. Et de hoc ponitur exẽplum ab auctoribus in candela sepe accẽsa: & sepe extincta

Que si sit ppe aliā accensam de facili accendit. Ita in pposito: descendit enim spēs ad sensum cōem. Et ppter hoc credit res tūc eē psens. Si aūt qrat quare nō fit similiter uersus supiorem partē. s. rōnem. Dicendum q ēt aliqñ sic ē. Contingit. n. aliqñ bonos uersus fieri in somnis: & bonos silogismos tñ raro: qa ista nō fiūt p cōpositionē imaginabilis cū imaginabili. imo ē ibi qdam ratiocinatio. Vnde opinio ē: q tūc hoies nō dormiāt oīno. sed natura fessa quiescit nec utit sensibus utit tamen rōne circa illa: in quibus sollicita est.

De uirtute extimatiua: qd est & ubi est q facit. Capi. xvii.

c Onsequenter dicēdum ē de uirtute extimatiua. Est aūt extimatiua sicut dicit Auicena: uis ordinata in summo cōcauitatis medie cerebri: apprehēdens intētationes sensibilium sicut ē in oue diiudicāte q ē a lupo fugiendum: & q cū agno habitādum. Est āt uirtus trāscendēs: qa apphēsio sua nō ē formaꝝ sensibiliū & materialiū. sed immaterialiū: bonitas. n. & maliuolētia cōueniēs & incōueniēs: utile & nociuū: i se nō sunt forme materiales: nec in sensu cadēres exteriori: tñ sunt accidētia sensibiliū: & hoꝝ ē uirtus extimatiua: q qrta ē uirtutū sensibilium īterioꝝ. Nota ergo q extimatio utiliū & nociuoꝝ fit tribus mōis. Primus modus ē ex cā maternali sicut accidit ī puero: q cū eleuatur ad stādū & extimat se cadere statī alicui adheret: & cū oculus alicuius debet purgari a lipiditate statim ille claudit anteq cognoscat qd sibi accidat. Et si ouis timet lupū naturaliter: & aīalia leonē: & aues accipitrē: qa extimāt nociuū. Secūdus modus ē p expientiā: sicut accidit cū aīal habuit dolorē aut delitias ab aliq re. Cuius forma descripta ē ī uirtute formali: siue imagīatiōe: & ītentiōes utilitatis & nocumēti descripte ī memoria: statim ut apparuerit extra: res illa erit ī extimatiōe delitiaꝝ uel nocumēti. Hinc est q canes terrētur fustibus & lapidibus qa extimāt nociua: & alliciunt ossibus qa extimāt delectabilia. Tertius modus ē ad modū similitudinis & p pprietatē cōiūctam sicut res hēt aliquā formam cōiunctā cum ītentione extimatiōis in aliquo sensibilium: sicut accidit ī pomo cum ē coloris coccinei q ē maturum & dulce. & ideo cū uidemus pomum coccineum extimamus dulce.

De uirtute memoratiua sensibili. Capi. xviii.

m Emoratiua uirtus ē uis ordinata in posteriori cōcauitate cerebri: retinēs quod apphendit uis extimatiua de intentionibus sensibiliū. Cōparatio aūt uirtutis extimatiue ad memoriam: secūdum Auicenā: ē talis qualis ē cōparatio imagina-

tionis ad sensum cōem: qa sicut imaginatiō retinet & ē thesaurus for
marꝝ sensibiliū: q̄s apphēdit sensus cōis: sic memoratiua ē thesaurus
cōseruans ītentiōes sensibiliū: quas apprehēdit uirtus extimatiua. Ad
maiorē aūt declarationē uirtutis memoratiue: q̄rendum ē. Que sit dif
ferētia memorie & reminiscētie. An sit recordatio seu reminiscētia irra
tionabilium. Ad quod dicēdum scd̄m Auice. ꝙ ē memoratiua in aliis
aīalibus: sed reminiscētia q̄ ē reuocatio ingenii ad querēdum qd̄ obli
tum ē. Non inuenit̄ nisi in solo hoīe. Cognoscere. n. sibi aliqd affuisse
quod postea deletum ē: non ē nisi uirtutis rationalis. Sed si ē alicuius
uirtutis alterius ꝑter rōnalem poterit esse extimationis: sed inq̄tū de-
corat̄ & īformat̄ rōnalitate. Differētia ergo memorie & reminiscentie
ē qa memoria ē retētio spēꝝ: siue intentionum sensibilium: sed remi-
niscentia ē repꝰsentatio formaꝝ a memoria deletaꝝ p obliuionē p ea
q̄ auertit actu & similia sicut si obliti alicuius ꝑsone quā uidimus: re-
curremus ad locum ad tp̄s & accipimus p q̄ recordamur ꝑsone quam
uidimus tali loco: tali tpe talia faciētem. Notādum quoqꝫ ꝙ ē ēt diffe
rentia īter recordari. & adiscere. Quidam. n. posuerūt ꝙ nihil aliud sit
adiscere q̄ reminisci. Cōueniūt aūt hec duo ī hoc ꝙ utrobiqꝫ ē motus
ad īcognita ad hoc ut sciāt̄. Sed in hoc differūt qa recordatio ē inquisi
tio incognitoꝝ ut cognoscant̄ in pn̄ti uel futuro: q̄ in ꝑterito quoque
cognita fuerūt. Adiscere uero siue disciplina ē extēsio aīe ad cognoscē
da īcognita: q̄ tn̄ nō fuerūt cognita prius. Item ad maiorē euidentiam
Querit̄ pp qd̄ aliqd hoīes facilius adiscūt q̄ recordēt̄ qdā ecōuerso. Et
uniuersaliter pp qd qdā sunt facilioris recordatiōis: q̄ memorie. Alii
ecōuerso. Ad quoꝝ ītelligētiā notādum ē scd̄m Auice. Quod illi q sūt
sicce complexiōis: fortes sunt ī memoriter retinēdo & debiles ī recor-
dādo. Siccitas. n. cōueniēs ē dispositio ad imꝑssionum retētiōnē īha
bilis aūt ē ad motum. & iō sicca cōplexio cōuenit memorie: nō recor-
dationi. Qui uero sunt calide cōplexiōis facile recordant̄. Hi. n. sunt q
magis ꝑcipiūt nutus. Nutus aūt opant̄ motū sensibilium: & qui erit ꝑ
ceptior nutuū erit cicius recordās. Item caliditas cōplexiōis. Cōueniē
tissima ē ad motum dispositio. Illi uero q sunt cōplexiōis humide fa-
cilis sunt disciplīe. Humiditas. n. ē dispositio cōueniētissima ad facili-
tatem susceptiōis īpressionū: q̄ cōuenit facili discipline: & ē contraria
dispositio forti memorie: memorie. n. necesse ē eē materiā: a qua diffi-
culter deleat̄ qd̄ imꝑssum ē in illa: & ad hoc opus ē sicca materia cōple
xiōe. No. ergo ꝙ bn̄ mēores cōtrarie sunt dispositiōis bn̄ adiscētibus.
Illi. n. bn̄ memores sunt quoꝝ aīe nō hn̄t facilē motū: neqꝫ dispergūt̄

cogitatiões cor͡ꝝ. Illa.n.aīa q̄ habet multos motus & multiplices co-cogitatus nō bene memorat. Est enim cōtraria dispositio bone recordationis: bona enim recordatio exigit multiplices motus & agiles cogitationes. Item bene memores sunt sicce cōplexionis: q̄ ē dispositiō difficilis ad suscipiēdum impssiones: & ideo ē ecōtraria dispositio facilis discipline. Bona ergo memoria ē uel ex siccitate complexiōis uel excitatio circa unū uel pauca: nō circa multa. Inde ē ꝙ pueri q̄uis sint humidi: firmiter tñ retinēt. Aīe.n.eoꝝ nō occupant̄ circa multa sicut aīe maturaꝝ psonaꝝ sed sunt fixe circa unum iuuenum aūt pp calorē suum: & pp motus suos agiles: debilior ē memoria: q̄uis sint cōplexionis sicce senibus uero accidit ꝓpter humorem qui preualet in eis nō memorari ea que uident.

De comparatione haꝝ uirium adinuicem. Capi. ix.

e T nota ꝙ uirium intrinsecus apprehendentium. Quedā apprehendunt formas sensibiles: sicut sensus cōis imaginatio: imaginatiua siue cogitatiua: Quedam apprchēdunt intētiones sensibilium: ut extimatiua & memoratiua. Item quedā apprehendunt & operant̄: ut sensus cōmunis: cogitatiua & extimatiua. Quedā uero apprehendunt & non operant̄: ut imaginatio: & memoria. Item quedam apprehendunt principaliter: quedam secūdario. In apprehensione formarum sensibilium principaliter apprehēdit sensus cōmunis: cum sensibus exterioribus: Secundario uero uirtus imaginationis: & uirtus imaginatiua. Similiter in apprchēsione ītentionū sensibilium. principaliter apprehendit uirtus extimatiua. Secundario uero uirtus memoratiua. Hec de potentiis anime sensibilis apprehensiuis dicta sufficiant.

De motiuis anime sensitiue. Capi. xx.

d Icto de uiribus aīe sensibilis apprehensiuis deintus dicēdū est de motiuis. Virtus aūt motiua sensibilis est duobus modis. Nam q̄dam ē motiua motu naturali. Quedā uero motu animali. Et motiuā sensibilem motu naturali: dico q̄ mouet nō secundum apprehensionē nec ē subiecta imperio rationis: q̄lis est uirtus uitalis siue pulsatiua. Est autem hec uirtus in corde sicut ī organo: & ē uis mouens per inspirationem & respirationem: prīcipium existens temperantie caloris cordis & corporis. Et nota ꝙ hec uis nō est cuiuslibet animalis: sed solum animalium respirantium & habentium pulmonem. Non est enim piscium huiusmodi uis nec animaliū imperfectorum & uermium & testudinum. Et huius ratio ē quia ani-

mal perfectum & respirans ē ualde calidum. Calor autem naturalis excellens facit duo. Resoluit enim corpus quãtum ad substantiam. & immutat a propria qualitate naturam quãtum ad accidens. Et ideo ī ualde calido sensibili: sequuntur duo scilicet deperditio & intemperãtia. Contra que nociua: sunt duo cõseruatiua: unum restaurãs. Aliud temperans. Et ideo adhibite sunt due uirtutes conseruantes. Virtus nutritiua: que reparat deperditum per calorem. & uirtus pulsatiua siue uitalis: que temperat calorem. Quia ergo calor in piscibus debilis ē quod patet per hoc: ꝙ saluãtur in elemento frigido: quod ē aqua: & etiã in animalibus imperfectis: quod deprehenditur ex tarditate motus: & non habent dispositionem cordis: quãuis habeant aliquid proportionabile cordi. Inde ē ꝙ calor in eis non facit distemperantiam: inde etiã est ꝙ carent pulsatiua. De motiua motu animali. Capi. xxi.

Onsequenter dicendum ē de uirtute motiua motu animali.
c Motum autem animalem dico qui fit per precedentem apprehensionem boni uel mali: quam apprehensionem in animali: sequitur appetitus: siue motus ad aliqd uel motus ab illo: siue fuga: quod patet in apprehensione boni cibi: uel mali. Necessarium ē igit̃ aliquam uirtutem eē aliam ab apprehẽsiuis sensibilibus: que moueat aīal. Nam apprehẽdentes nihil aliud faciũt q̃ apprehẽdere uel iudicare bonũ uel malũ: siue extimare. hãc aũt philosophi uocãt appetitiuã theologi uero sensualitatẽ que ꝓprie est motiua. Porro eadem dicit̃ sensualitas scd̃m ꝙ in hoīe ē: & habet ordinem rõnem quo ordine põt in ea eē pctm̃. s. primus motus uenialis. Possumus ãt communiter distinguere motiuas. Nam quedam sunt motiue: quia disponentes ad motum: & he sunt motiue secũdum quid sicut fantasia: uel sensus communis: & extimatiua tam enim extimatiua q̃ fantasia: sunt mouẽtes appetitiuam inquãtum representant spẽm boni uel mali: cõuenientis uel disconuenientis. Differenter tamẽ disponunt ad motum extimatiua & fantasia. Nam fantasia disponit ad motũ ex representatione spẽꝝ uel formaꝝ sensibiliũ. Extimatiua uero ex p̄ntatiōe sensibiliũ ītẽtionũ. Formas ãt sensibiles dicimus colorẽ saporẽ &c. huiusmodi. Intentiões uero sensibiliũ. Vtile nociuũ cõueniẽs discõueniẽs. Delectabile tristabile. Motiue uero q̃ sunt cause faciẽtes motum: sunt motiue simpliciter: q̃ subdiuidunt̃: in appetitiuas & effectiuas & motiuas mẽbroꝝ exequẽtes motum. Sed appetitiue sunt imperantes motum. Affectiue uero faciẽtes & exequẽtes motũ ĩteriorẽ spũalẽ. Motiue uere mẽbroꝝ faciũt motũ exteriorẽ corporalẽ. Nota ergo ꝙ sicut

dicit Auicē. Virtutis appetitiue due sunt ptes: uis cōcupiscibilis: & uis irascibilis. Vis aūt concupiscibilis est uis īperās. moueri aut appropinquare ad ea que putantur necessaria aut utilia: appetitu delectādi. Vis uero irascibilis ē que imperat moueri ad repellendū a se: qđ putat nociuū uel corrunpens appetitu uincendi. Ad cognoscendū aūt differentiam uirtutis irascibilis: & cōcupiscibilis. nota ꝙ bonū dicit duobus modis. s. bonū simplex: & bonū expediēs. Bonū aūt simplex hic dicit delectabile: ut cibus. Bonū uero expediēs hic dicit tristabile arduum quod tñ dicit bonū: quia utile: ut medicina uel īcisura pp salutem corporis. Est ergo uis cōcupiscibilis appetitiua boni delectabilis: & dicit bonū delectabile carnis & tpale: uis uero irascibilis ē appetitiua boni ardui expedientis. Et sciendū ꝙ uirtus cōcupiscibilis cū sit in bonū delectabile: habet actus. Cōcupiscere desiderare. Gaudere: letari: amare: diligere. Et cū contraria sint nata fieri circa deū. Erunt actus contrarii his ipsius cōcupiscibilis: ut fastidire: quod ē cōtrariū cōcupiscere. Abhominari: quod est contrarium desiderare. Dolere: quod ē cōtrarium gaudere: tristari quod cōtrariat letari. Odire quod contrariat amare. Cōtemnere: quod cōtrariat diligere. Actus aūt irascibilis cum sint in arduum & difficile: sunt secundū duplicē dispositionē. s. debilitatis & corroborationis. Debilitas ē dispositio: que cōsequit ex discōfortatione uirtutis irascibilis. Corroboratio est dispositio que consequit eius confortationē. Secūdum corroborationē fiunt actus ex imperio irascibilis. Quidā in bonū. Quidā contra malū. In bonū: non secundū quācunq; rōnem: sed secundum rōnem excellētie: uel honoris: secūdū hoc ergo sunt actus irascibilis: Ambitio: spes: superbia: contemptus dñatio. Contra malum: sunt actus secundū corroborationē irascibilis: audere: irasci: insurgere. Secūdum debilitatē seu disconfortationē: fiunt motus ab irascibili per modū fuge. Et hoc dupliciter. Nā quidā sunt motus fuge a bono. Quidam fuge a malo. Et motus fuge a bono non sunt secundū rōnem boni qualiscunq; sed boni ardui siue excellentis. Secundum hoc ergo sunt motus a paupertate spūs despatio: humiliatio: reuerentia. Per modū uero fuge a malo sunt actus secundū debilitatē irascibilis: pnīa: impatia: timor. Organum āt uirtutis irascibilis & cōcupiscibilis ē cor. Sicut enim uirtutis apprehensiue sensibilis. organū principale ē cerebrū. Ita uirtutis motiue: ē cor: sicut dicūt philosophi. Et huius signum est dilatatio cordis: & restrictio: & reuocatio sanguinis & spirituum ab exterioribus ad interiora: uel emissio ab interioribus ad exteriora in motibus cōcupiscibilis & irascibilis. Cum

enim motus fiunt a uirtute cōfortata: tunc fit dilatatio cordis: & emissio sanguinis & spūum a corde ad exteriora. Sed lente cōfortata cōcupiscibili. Impetuose uero irascibili. Discōfortata uero uirtute fit cordis cōstrictio & reuocatio spūum. Sed discōfortata cōcupiscibili lēte discōfortata uero irascibili īpetuose. Ex his igit motibus differētibus cōcupiscibilis & irascibilis dephendit organū uirtutis motiue eē cor.

De uirtutibus affectiuis. Capi. xxii.

d E uirtutibus aūt affectiuis intelligendum ꝙ forte eedē sunt secūdum substantiam cum appetitiuis. sed differūt scđm rationem: ut dicit Auicena. Inq̄tum enim uirtutes appetitiue ītendunt fiunt affectiue: siue desideratiue. Sciēdum ergo ꝙ appetitus ē motus īperii irascibilis & cōcupiscibilis. Affectus uero est motus īterior: cōsequens scđm apphensionē boni & mali. Vnde affectiones multiplicant scđm q̄ttuor differētias: scđm sanctos: & philosophos. s. gaudiū uel leticia. Dolor seu tristicia cupiditas seu spes. Metus seu timor: quaꝝ numerus sumit sic. Nam due sunt ex cōprehēsione boni pn̄tis gaudiū uel leticia. Futuri cupiditas seu spes. Ex cōprehēsione mali pn̄tis dolor uel tristicia. Futuri metus uel timor.

De uirtute motiua exteriori. Capi. xxiii.

c Onsequenter dicēdum ē de uirtute motiua exteriori q̄ consequtur ad affectiuas. Est aūt huiusmodi uirtus īfusa in lacertis & musculis contrahēs ligamēta cōiuncta membris & relaxans. Subdiuidit aūt ī generalem motiuam & particularē. generaliter aūt motiua fundat in extrema parte cerebri & capitis a q̄ oriunt nerui motiui sicut ab anteriori parte nerui sensitiui. Qui nerui motiui ramificant per totum corpus: & consistunt ī lacertis & musculis q sunt īserti membris & hi consistunt super organa uirtutis generaliter motiue corporis. Particulariter aūt motiua subdiuidit: per cōtractiuā & ꝑgressiuam: & per operatiuam & uocatiuam. Contractiuam aūt dico que ē principium motus contrahendi & extendendi mēbra aīalis: ex quo nō ꝑuenit motus totius de loco ad locum. Sicut. n. dicit Auicena. Motus aīalis ē duplex. Quia ē motus animalis de loco ad locum. Et est motus contrahendi & extendendi membra aīalis. Impossibile. n. est ut aīal habeat sensum tangendi & non habeat ī se uirtutem motus aliquo modo. Quomodo. n. sciret habere sensum tangendi: nisi uideret ī eo aliq̄d motus fugiendi contrarium. Vnde possunt comprehendi aīalia esse: sicut nos uidimus ī cōchilibus & conchis ꝙ sunt motus constrictionis & reflexiōis & extensionis ī partibus eoꝝ q̄uis

nō discedát a locò suo: & in hoc cognoscimus ꝙ sentiūt & sunt aīalia. Progressiua uero ē uis sensibilis principiū transeūdi de loco: ad locū. Organū uero huius uirtutis est differēs: scđm differentiā aīalium. Nā quedā gradiunť pedibus: ut gressibilia. Quedā defferunť alis uolādo ut uolatilia. Quedā trahunť costis & uētre reptando: ut reptilia Quedā uero agunť penulis natādo: ut natalia. Operatiua aūt uis ē sensibilis principium operandi: ut in habentibus manum. Organa huius uirtutis sunt manus. In nō habentibus uero ē aliquid loco manuū: ut os: & pedes: sicut ī apibus & araneis. Vocatiua uero uirtus ē principiū emissionis uocis. Nec ē eadē uirtus ista & pulsatiua. Pulsatiua.n.semp & de necessitate: & nō scđm apprehensionē mouet & motu quodā secundū dilationē & cōstrictionē cordis inspirando & respirādo. Vocatiua uero non semper ē de necessitate: sed uoluntarie & scđm apprehensionē. Et hec est uirtus indicatiua affectionum: scđm ꝙ dicit philosophus: ꝙ uoces sūt note eaꝝ que sunt ī aīa passionū. huius uirtutis organū ē pulmo: & uitalis artaria. Vn̄ sola aīalia hn̄tia: pulmonem uoces emittunt. Et hec de uirtutibus aīe: cōis nobis: brutis: & plantis: dicta sufficiát.

De uirtutibus uel potentiis aīe rationalis. Capi. xxiiii.

Equitur de uirtutibus aīe rōnalis: & humanis. Que primō diuidiť: ꝑ apprehēsiuas: & motiuas: siue per ītellectū speculatiuū: & praticū. Sed qa cognitio uiriū ē ex cognitiōe organoꝝ: obiectorum & actuū. Ideo primo dicendū est de organō. Secundo de obiecto. tertio de distinctione uirtutis ītellectiue. ubi etiam tangeť de actibus. Vtrum uirtus intellectiua habeat organum aliquod determinatum in corpore. Capi. xxv.

Vereret ergo aliquis in principio de organo uirtutis ītellectiue: siue in qua parte corporis sit & operať. Si.n.in nulla parte corporis operatur. non uideť esse in corpore. Si uero operatur in aliqua parte corporis: erit habēs aliquam partem in corpore: ut organum sibi determinatum. Sed cōtra omnis uirtus operans per organum. Operať secundum ꝓprietatē organi & possibilitatem tm̄ ut uirtus uisiua que operať per organum: operatur iuxta proprietatem: & possibilitatem illius. Vnde nō iudicat de sapore: & sono. sed de colore: quia color pertinet ad naturam organi: uisus tantū non sapor uel sonus. Nullum aūt organū habet possibilitatē & dispositionem ad incorporalia. Nulla ergo uirtus operās uel cognoscens per organum corporale: est cognitiua: nisi corporaliū. Si ergo uirtus intellectiua intelligit per organum corporale: intelligeret tantū corporalia:

& non spiritualia. Item operatio uirtutis intellectiue: semper est per ab
stractionem a materia & a conditionibus materiæ: sed oīs operatio
est secundum naturā uirtutis a qua egreditur. Igitur uirtus intellectiua
est abstractiua a materia: ergo non habet organum corporale & mate
riale in corpore assignatum. Item nulla uirtus incorporata. i. parti cor-
poris determinata: siue operans per organum est cognitiua sui: quia
non potest reflecti se supra se: cum sit incorporata. Unde oculus nō ui-
det se: nec imaginatio imaginatur se. Cum ergo uirtus intellectiua sit
cognitiua sui. intelligit enim se cum reflectitur supra se: ergo non est in
corporata neq; operans per organum. Item omne quod cognoscitur
uel comprehenditur: est in cognoscente secundum naturam cognoscē
tis: & non secundum naturam rei cognite: ut patet in omnibus & ge-
neraliter. Omne quod recipit' est in recipiente secundum naturam reci
pientis: & non secundum naturam recepti. Cum ergo corporalia &
materialia sint in intellectu secundum modum īmaterialem: erit intel-
lectus īmaterialis: ergo simplex. Item Ar. dicit. iii. li. de animalibus. In
tellectus & intelligentia ab extrinseco: & ipse solus est diuinus quoniā
operatio eius non habet cōicationem cum operatiōe corporali aliquo
modo. Item in. iii. li. de anima. Sensus non potest sentire ex ualde sensi-
bili: ut sensus auditus ex magnis sonis neq; ex fortissimis coloribus &
odoribus uidere: neq; odorare. Sed intellectus cum intelligat ualde in
telligibile: non minus intelligit infima. sed etiam magis. Sensitiuū quo
q; non sine corpore est. hic autem separatus: ergo intellectus īmateria
lis & simplex est. Quod concedendum est. Dicendum est ergo q uir-
tus intellectiua non est in corpore: ita quod determinet sibi partem
corporis: quia nullius partis corporis ē actus: siue perfectio: sicut uir-
tus uisiua oculi: & auditiua auris &c. sed est in toto corpore tota: hec
est perfecta sicut patet ex predictis.

De obiecto uirtutis intellectiue uel rōnalis. Capi. xxvi.

Equit' de obiecto uirtutis intellectiue. Et cū ipsa sit īmateria
lis obiectum eius erit īmateriale: hoc est intelligibile forma.
scilicet abstracta a materia & conditionibus materie. Species
uero siue forme abstracte. Quedam sunt abstracte per natu-
ram ppriam ut omnia spūalia. Quedam uero per actionē ipsius uirtu
tis intellectiue: hoc est per considerationem: non realiter: ut spēs siue
similitudines: qbus cognoscunt' corporalia. Forme autem abstracte a
materia & cōditionibus oībus materie p naturam dnr. Ut forma qua
cognoscit' deus: & angelus: & ipsa aīa: & ea que sunt in ipsa ut i subie-

cto: ut potetie scia uirtutes. Forma uero q cognoscit deus e similitu-
do uel imago prime ueritatis impressa aie a creatore. Propter quod di
cit Ioanes Damascenus oibus cognitio essendi deu: ab ipsa natura iser
ta e: imago enim prime ueritatis impssa aie ducit i cognitione eius cu
ius est imago. Forma aut qua cognoscit ipsa aia uel angelus: e ipsa aia
ronalis: q cum utit se: ut similitudine referendo ad id ad cuius imita-
tione facta e supra se. Sic iter cognoscit deu p modum acqsitiois: aut
utit se ut similitudine referedo ad alter ad cuius imitatione facta no
est sed qd cum imaginatione ipsius e: & sic cognoscit angelu iuxta se.
Et hoc e quod dicit Aug. Quod aia cognoscit deu supra se: se in se: an-
gelu iuxta se. Ad cognosceda uero ea q sunt i ea sicut sunt potetie eius
& uirtutes & scie: utit ipsis ut similitudinibus ad ipa cognosceda. Vn
res q cognoscit: & forma q cognoscit differut solum scdm rone & no
scdm rem. Forme uero q sunt p cosideratione abstracte: sunt forme q
bus cognoscunt corporalia: & ea q i corpibus fundant. Cum. n. natu-
ra itellectus supior sit rebus corpalibus: ptatem habet sup formas cor
porales miro mo coprehededi eas. Abstrahit. n. eas: primo a sensibus.
Postea ab imaginatioe: & coditioibus oibus materialibus. s. ubi figu-
ra sit: & huiusmodi & sic expoliatis oibus coditioibus materie: & sin
gularis substatie: accipit eas abstractas & uniuersales coes & inmate-
riales ut genera spes differetias, ppria & accntia. Abstractio at ista non
fit actu sed cosideratioe. Ordine aut abstractois forme corpalis: scdm
Auice. est uidere hoc mo. Sensus exterior ut uisus non suscipit forma
q in materia: sed eius similitudine: uel ei simile: tn no coprehedit eam
nisi materia pnte uel forma existete i materia. Sensus uero iterior: uel
imaginatio abstrahit forma maiori abstractione: qa apprehendit etia
absente materia. Sed tn imaginatio no diuidit ipsam forma ab accide
tibus materie: ut figura situ: & huiusmodi sub qbus coprehedit eam.
Extimatio aut trascedit illu ordine abstractois. Formas. n. q sunt iten
tiones sensibiliu: no scdm se similitudinem habetes cum formis mate
rialibus: ut bonitas malitia coueniés incoueniés coprehedit. sed tn ex
timatio no apphedit has formas expoliatas ab oibus accidetibus ma
terie eo q particulariter apphendit eas: & scdm natura ppriam: & p
coparationem ad formas sensibiles imaginatas: ut patet ex pdictis.
Virtus uero intellectiua apphendit formam corporale & denunciat: a
materia & ab oibus circustantiis materie & ab ipsa singularitate: & sic
apphendit ipsam nuda & simpliceem & uniuersalem. Verbi gratia si-
cut apprehedit ho q pdicat de pluribus ut una cois natura: & seque-

strat eā intellectus ab oī qualitate: situ ubi & singularitate. Nisi.n. sic cōsideratiōe denudaret᷑: nō posset intelligi ut communis: q̄ diceret᷑ de oībus. Hec ergo ē differētia in ordīe abstractiōis corpalis. Primo ī sensu. Secūdo in imaginatione. Tertio in extimatione. Quarto ī itellectu. Nota tamen scđm Auice. Quod formis materialibus ꝓpter materiā accidūt dispositiōes multe: quas nō habent ex sua essentia. s. ex hoc ꝙ sunt forme. s. particularitas: q̄litas q̄titas situs: & huiusmōi. Verbi gratia forma humana substātia ē: & natura ī qua cōueniūt oīa singularia spēi hoīs equaliter cuius ē una diffinitio. Et qa accipit ei eē in singulari in hoc & in illo. Ideo multiplicata ē: hoc aūt nō inest ei ex natura sui. Si enī ex natura humana esset ut deberet multiplicari: tunc non p̄dicaretur homo nisi de aliquo uno numero. Si enim humanitas istius eēt ex hoc ꝙ ē humanitas non esset alicuius alterius. Relinquitur ergo ꝙ accidit humanitati ex materia. Iste modus multiplicationis & diuisionis ꝙ ē singularibus. Accidit ei ēt aliud p̄ter hoc: qa cum fuerit ī materia: acq̄rit᷑ aliq̄s modus. Qualitatis q̄titatis situs & ubi q̄ oīa abstracta sunt a natura ipsius. Si. n. humanitas ex hoc ꝙ humanitas determīaret sibi accidentia huiusmodi: tunc oporteret unūquēq; hoīem cōuenire cum altero in huiusmodi acn̄tibus cū cōueniant in humanitate inq̄tū huiusmodi essent igit᷑ eiusdē q̄litatis & q̄titatis &c. Relinq̄tur ergo ꝙ forma humana nō habet ex sua essentia huiusmodi accidētia: sed ista ei accidūt pp ipsius cōpositionem ad materiā. Cum igit᷑ sic sine istis apprehēdit᷑ uerissima ē ipsius forme apprehēsio. Nota ꝙ ēt differētia apprehēsionis ē ex differentia abstractiōis q̄ ē ī ipsis formis. Quedā.n. forme sunt simpliciter abstracte a materia & ab oībus cōditiōibus ipsius materie: ut forme sp̄uales q̄ appellāt᷑ a philosophis methaphisice. Quedā uero sunt abstracte a materia: sed nō a cōditiōibus materie: & ideo scđm aliq̄d abstracte sunt: sicut forme mathematice: ut magnitudo numerus. linea. n. uel figura inq̄tum huiusmōi: nō determināt sibi materiā aureā uel lineā: tn̄ determināt situ & positiōe: & iō nō sunt abstracte a cōditiōibus materie scđm se. Similiter numerus nō determinat sibi materiā: ut duo uel tres: sed tn̄ determīat sibi multiplicationē seu diuisionē q̄ cōditōes sunt materie: sicut os̄sum ē. Quedā uero forme sunt īabstracte scđm se sicut forme physice siue nāles sicut ignis: terra caro &c. sed abstrahunt᷑ cōsideratōne: p modum & ordinē q dictus ē a materia & a cōditionibus materie. Prime forme solū comprehendunt᷑ uisione ītellectuali. Illa. n. uisio sicut dicit Ari. cōprehēdit res q̄ nō habēt imagines nisi seipsas. Secunde uero forme comprehendūt

tur uisiõne imaginaria q̃ ẽ sensus cõis: siue interiõris potẽtie: & per abstractionem a conditionibus materie positionis & situs: & huiusmõi apprehendunt̃ uisione intellectuali q̃ ẽ uirtutis ĩtellectiue. Tertie uero forme comprehendunt̃ uisione corporali: que ẽ sensus particularis siue exterioris. & ꝑ abstractionem a materia apprehendunt̃ uisione imaginaria. Deinde ꝑ abstractionem ampliorem ab oĩbus conditionibus materie apprehendunt̃ uisione intellectuali.

De distinctione uirtutis ĩtellectiue apprehẽsiue. Capi. xxvii.

Onsequenter dicẽdum ẽ distinctione uirtutis intellectiue apprehensiue. Sciendum ergo ꝙ ẽ intellectus passiuus: & corruptibilis q̃ dicit̃ ab Ari. materialis. Et est intellectus incorruptibilis & separabilis. De quibus hoc ordine dicemus. Primò de intellectu passiuo: & actibus eius. Secundo de intellectu separabili: & actibus eius. Intellectus ergo passiuus ẽ uis inferior partis intellectiue coniuncta sensibili: que recipit spẽs intelligibiles ĩ fantasmatibus. Oportuit aũt hanc uim esse: ut intellectus q̃ ẽ separabilis spẽs abstractas a fantasmatibus intelligeret. Et hec uis ẽ continuans actus uirtutis intellectualis cum actibus uirtutis sensibilis: hec enim a fantasmatibus affert materialiter spẽs ĩtelligibiles abstrahendas: hec aũt uirtus nunq̃ ẽ aĩe rõnalis: nisi dum cõiungit̃ ad corpus & nominat̃ sicut dicunt alio noĩe rõnalitas: a qua dicta ẽ media celula cerebri logistica siue rõnalis. Dicta ẽ aũt rõnalitas siue ratio q̃a potẽs ẽ accipe uniuersalia a ꝑticularibus: q̃uis nõ uniuersale per modũ uniuersalis.

De uirtute intellectiua separabili. Capi. xxviii.

Ntellectus separabilis assignant̃ differentie scd̃m duos modos. Vnus modus ẽ scd̃m differentiam nature secundum ꝙ distinguit̃ uirtus intellectiua per intellectum possibilem uel agentem. Alius modus ẽ scd̃m differentiam ordinis & secũdum hoc sunt due differentie uirtutis intellectiue. s. ĩtellectus superior & inferior siue ratio superior & inferior. Quãtum ad diuisionem primam. Nota ꝙ duplex ẽ natura intellectus: una ẽ quasi materialis: alia formalis. Vna ẽ possibilis ut tabula nuda ab omni pictura. s. susceptibilis: omnium picturaꝝ nullam habens actu: sed possibilis ad oẽs & hec ẽ intellectus Alia uero agens: ut lumen. Est enim intelligibile lumẽ prime uirtutis nobis ꝑ naturam impressum semp agens sicut lux semper irradians: de quo psal. Signatum ẽ sup nos lumen uultus tui dñe. Et se habet ad species intelligibiles manifestandas sicut lux colores: sicut dicunt philosophi.

De intellectu possibili. Capi. xxviiii.

E intellectu aũt possibili certum ẽ ipsum eẽ. Nam nisi possibilitas eẽt ad susceptionem ĩtelligibiliũ spẽꝝ ĩpossibile esset ĩtellectum eẽ nõ ĩtelligẽtem actu. Nũc ergo pscrutãdum est distinctiones ipsius. Cõstat possibilitatem ad ĩtelligendum esse in pueris & in adultis adiscẽtibus. Et in adultis edoctis nõ tñ actu considerantibus. Et in actu cõsiderãtibus: sed aliter: & aliter. Sicut potentia scribẽdi ẽ in puero: & in adulto adiscente scribere: & in scriptore pfecto in arte: nõ tñ actu scribente: & ĩ actu scribẽte. In primo. n. est potẽtia naturalis. In secũdo potẽtia disposita. In tertio potẽtia pfecta in habitu. In quarto potẽtia in habitu & in usu. Secundum hunc modum ẽ differentia intellectus possibilis quadruplex scd̃m Auice. & alios. Prima ẽ ĩtellectus hñs possibilitatem tñ: & ẽ sicut potentia materialis ad similitudiem materie prime: q̃ ex se nõ habet aliq̃ formã: sed est subiectum oĩum formaꝝ. Secũda ẽ intellectus dispositus uel habẽs dispositionẽ: q ẽ cum aliqs habet in ĩtellectu principia: hoc ẽ ꝓpositiones quas cõtingit credere q̃ non aliunde sed per se sunt note. Sicut omne totũ ẽ maius sua parte. Et si ab equalibus equalia demas: que remanẽt sunt equalia: tertia ẽ intellectus pfectus: cũ iã hẽt ĩtellectus conclusionẽ eoꝝ que sequunt͛ ad principia: sed nõ ẽ cõuersus actu ad illa per cõsiderationẽ. Quarta est intellectus in actu cũ iam cõsiderat actu. Primus dicit͛ intellectus materialis. Secundus dicit͛ intellectus ĩ habitu tertius dicit͛ intellectus adeptus. Quartus dicit͛ intellectus acomodatus. hi. n. sunt ordines intellectus speculatiui possibilis.

De intellectu agente. Capi. xxx.

E intellectu agente quoniam sit sic ꝓbat Auice. Anima humana ẽ intellectus prius in potentia. Postea ẽ ĩtellectus in effectu. Omne autem quod exit de potentia in effectum non exit nisi p cãm que deducit illud de potentia in effectũ. Sed cã dans formam ĩtelligibilem nõ ẽ nisi intelligentia in effectu: ergo necessario ẽ intellectus agens. Vtrum autem intellectus agens sit separatus a sub̃a aĩe uel sit aĩe differẽtia. Et si separatus ẽ: an sit ĩtelligẽtia creata q̃ ẽ angelus: an increata q̃ ẽ deus uidẽdũ ẽ. Quod ergo sit ĩtelligentia ĩcreata q̃ ẽ deus. Sic ꝓbat͛ Augu. in lib. soliloqoꝝ dicit sicut in isto sole materiali tria aĩaduertimus ꝙ ẽ ꝙ fulget: ꝙ illuminat: sic in serenissimo deo tria ĩtelligere debemus: ꝙ ẽ ꝙ intelligit: & ꝙ cetera intelligere facit. Sic ergo deus ẽ intellectus intelligere faciens: ergo intellectus agẽs. Itẽ Ioãnis primo. Erat lux uera q̃ illuminat oẽm hoiem &c.

Illuminatio aũt hec nõ ẽ ad cognoſcẽda ſenſibilia ſed ĩtellibigilia. Erit igit̃ dei filius lux ad manifeſtanda ĩtelligibilia: ergo ẽ ĩtellectus agẽs. Quod aũt ĩtellectus agẽs ſit ĩtelligentia creata: q̃ ẽ angelus ꝓbat̃ qa ſicut dicit beatus Dionyſius. Manifeſtatores ſunt angeli oẽs: & ẽt ad ipſos ꝑtinent oẽs reuelatiões: ut patet ex apoſtolo. Apoc. primo: & Danieli. viii. Sed cõſtans ẽ ꝙ hmõi manifeſtatio: q̃ ẽ ꝑ angelos nõ fit uirtuti ſenſitiue. fit ergo uirtuti ĩtellectiue: ſed non niſi ꝑ irradiationem. Vnde dicunt̃ angeli lucis ĩ quoꝝ ſpẽm aliqñ ſathanas ſe trãſſigurat: ergo ĩtelligẽtia angelica ẽ ĩtellectus agẽs. Item lux ĩtelligẽtie prime ẽ iacceſſibilis prime thy. vi. Deus hĩtat lucem ĩacceſſibilẽ: ergo ea non erit ĩtelligere. Oportet ergo ꝙ ſint ꝓportionabilia. Vidẽs & lux q̃ debet uideri: nõ erit ergo ĩtellectiua diuina ĩtellectus agẽs reſpectu aĩe. Sed cũ ꝓportio ſit lucis ĩtelligentie angelice ad uiſum ĩtellectus humani: & ĩ ꝓportiõabili luce ẽ uidere: ergo erit ĩtelligẽtia angelica ĩtellectus agẽs reſpectu humani ĩtellectus poſſibilis. Quod aũt ĩtellectus agẽs non ſit ſeparatus a ſubſtãtia aĩe. ĩmo ſit q̃dam differẽtia uirtutis partis ĩtellectiue: ꝓbat̃ ꝑ ꝑs. iiii. Signatũ ẽ ſuꝑ nos lumẽ &c. Igit̃ ĩ ſuprema ꝑte aĩe ſuꝑ nos ẽ ſignatio luminis ſimilitudinis diuĩe. Habemus ergo lumen ĩpreſſum a creatore ad cognoſcenda ĩtelligibilia: & hoc ẽ q̃d dicimus ĩtellectum agẽtem. Item cũ ſit aliqs oculus corporalis uidẽs ꝑ lucẽ ĩ ſe exiſtẽtem ſicut oculus chaci: & oculus noctue uidẽs ĩ tenebris nõ ĩdigens luce exteriori multo fortius oculus ĩtellectualis uidebit ꝑ lucem exiſtẽtem ĩ ſe. Lux ergo qa ĩtelligimus nõ erit ſeparata a ſubſtãtia aĩe. Rñdeo ſine ꝑiudicio. Quedã ſunt: ſicut dicit Augu. ſupra ĩtellectũ humanum. Quedã iuxta: q̃dam ĩtra: q̃dam ĩfra. Dicit. n. ꝙ cognoſcit aĩa deum ſupra ſe. Angelos iuxta ſe: ſe ĩ ſe. Quicq d celi ambitu continetur ĩfra ſe. Dicẽdum ergo ꝙ ad ĩtelligendum ea q̃ ſunt ſupra ſe. Sicut ſunt ea q̃ de diuina eſſentia & trinitate ꝑſonaꝝ ĩtelligunt̃ diuino mõ. Indiget aĩa irradiatione ab ipſa luce prime ueritatis & eſſentie ſuꝑ ſupremã uim ipſius: q̃ dicit̃ mens uel ĩtelligentia: de q̃ dicit Augu. ꝙ nulla ĩterpoſita natura format̃ ab ipſa pria ueritate. Reſpectu igit̃ ueritatis ſumme & reſpectu eoꝝ ĩtelligibilium q̃ omnino excedunt ĩtellectum humanum dicitur agẽs deus. Et huiuſmodi illuminatio eſt gratie ĩfuſio ad contemplanda diuina. Ad cognoſcenda uero ea que ſunt iuxta ſe: ut ſunt angelice eſſentie: uirtutis: & ordines & operationes ĩdiget anima reuelatione angelica: ſiue ĩſtructione: & in hac operatione poſſet dici Angelus intellectus agens inquãtũ ĩſtruens reſpectu ĩtellectus humani: ſed hoc nõ reſpicit ſupremam faciem ĩtellectus humani q̃ ẽ eter

ni & increati: sed uirtutem inferiorem secundum ꝙ Augu. distiguit inter ītelligentiam: ītellectum & rōnem. Intelligentia ē spūs increata. Intellectus spūalis creature. Ratio naturaꝝ corporeaꝝ. Ad cognoscēda uero ea que sunt intra aīam: ut ē ipsa aīa: & potētie ipsius habitus: scie & uirtutes nō indiget anima lumine extrinseco: sed lumine īnato Cognoscit. n. se esse: se posse rōcinari: se sentire: scire aliquid: iustū uel iniustum eē p cōuersionem ad se. Et ideo dicit Augu. qđ cognoscit se in se. Ad cognoscēda uero ea q̄ sunt infra se: nō indiget aīa lumīe ītelligentie q̄ sit extra se. Dum. n. intellectus humanus supior sit rebus corporalibus: & ēt īcorporalibus q̄ sunt in subiecto utpote potētie: habitus dispositiones & affectiones ideo ad hec apprehēdenda: non ē necessaria illuminatio substātie separate: sed sufficit lumē interius. s. ītellectus agens. s. uis aīe suppreme de qua fit hic sermo. Nota ergo scđm Auice. ꝙ intellectus agentis operatio ē. Illuminare siue lumē intelligētie diffundere sup formas sensibiles existētes in imaginatione: siue extimatiōe. Et illuminādo abstrahere ab oībus circūstātiis materialibus. Et abstractas copulare siue ordinare in intellectu possibili. Quemadmodum p operationem lucis spēs coloris abstrahit̉ quodāmodo: & pupille copulat̉. Intellectus uero possibilis opatio ē. Primo cōuertere se p cōsiderationem ad formas q̄ sunt in imaginatione: q̄ cum illuminant̉ luce intelligentie intellectus agentis: & abstrahunt̉ denudate ab oībus circūstātiis materie: & imprimunt̉ in ītellectu possibili: sicut supra dictum ē deducit̉ in actum & format̉ intellectus possibilis: & tūc dicit̉ intellectus formatus. Et tunc operatio intellectus possibilis subsequit̉. Prima circa qditates. Secūda circa complexiones primas que sunt principia. Tertia circa cōclusiones. Verbi gratia primo cognoscit qd ē totum. Secūdo ꝓpositionem uel complexionem q̄ ē principium p se notum: ut omne totum ē maius sua parte. Tertio cōclusionē que cōsequit̉. s. ꝙ totum cōtinuum ē maius sua parte. & sic ī ceteris. Per uiam igit̉ inductiōis colligit̉ ꝙ ipa forma uniuersalis abstracta a singularibus qua format̉ intellectus possibilis. Per uiam uero simili pficit̉ operatio intellectus possibilis: iam formati: ut sit duplex modus operationis ītellectus possibilis. Vnus ē quasi inductiuus. Cum conuersio ipsius ē p cōsiderationem ad formas sensibiles: ut abstrahat̉ forma per actionem luminis intellectus agentis: qua informat̉. Alius ē quasi silogisticus: cum cōuersio ipsius ē supra spēs intelligibiles acceptas ad inferendam conclusionem. Et in hoc differt a sensu. Sensus enim uisus recipit per actionē lucis q̄uis nō cōuertat̉ attñ hō iudicat sine conuer-

sione. Intellectus uero possibilis: nec recipit formã intelligibilẽ: nec iudicat sine conuersione. Et hi sunt gradus opationis itellectus possibilis q̃tum ad illa que fiunt ministerio sensus. Est aũt alius modus opationis respectu formaꝝ que non indigẽt abstractiõe sicut uirtutes sciẽtie & alia que sunt in aĩa ut in subiecto. Spẽs.n. istaꝝ nõ abstrahunt a fantasmatibus reꝝ sensibiliũ: quia pticularia hoꝝ uniuersalium non sunt sensibilia. Sed cũ sunt in aĩa ubi possunt esse secũdum rem: nõ indigẽt spẽbus quibus cognoscant: que non sunt ipse res. Ad cognoscẽda igitur hec: nõ requirit nisi cõuersio intellectus possibilis cũ illuminatiõe intellectus agentis.

De diuisione potẽtiaꝝ aĩe scđm ordinẽ. Capi. xxxi.

Onsequẽs ẽ dicere de differẽtia itellectiue uirtutis apphẽsiue scđm rõnem ordinis. Sciẽdũ igit ꝙ itellectiua uirtus subdiuiditur p supiorẽ: & iferiorẽ partẽ. Supior uero intellectiua dicit ab Aug. cũ cõuertit hec uis supma iter apphẽsiuas: ad cognoscẽdũ ueritatẽ increatã scđm imaginẽ: uel spẽm trinitatis sibi a creatore impressam. Et imago trinitatis scđm Auicẽ. determinat secũdum tria. Memoriã: intelligẽtiã: & uoluntatem. Et memoria dicit ipsa uis inq̃tum ẽ cõseruatiua similitudinis prime ueritatis: p impssam similitudinẽ ueritatis a creatore. Intelligentia uero ẽ inq̃tum ẽ cõtemplatiua prime ueritatis: p impssam similitudinem ueritatis a creatore. Volũtas uero scđm ꝙ hic accipit est inq̃tum ẽ amatiua prime ueritatis p ifixũ appetitũ eius a creatore uel aliter. Memoria ut hic dicit: est ipsa uis itellectus supioris: qua rõnalis creatura põt recogitare suũ pricipiũ efficiẽs: p hoc ꝙ nõ semp fuit. Vñ certa ẽ ꝙ ab illo fuit. Intelligẽtia uero ẽ impssa uis itellectus supioris: p quã põt cõtẽplari pñtem primam ueritatẽ: ut pñtem lucẽ sibi & cõtẽplationis cãm. Voluntas.n. ẽ uis itellectus supioris: q̃ dirigit uel inclinat ad ipsam primã ueritatẽ ut ad finem. Nota ergo ꝙ scđm hanc uim sunt nobis impssa iudicia ueritatis circa principia scientiaꝝ. ut de quolibet dicit negatio uel affirmatio: & de nullo ambo simul. Et oẽ totũ est maius sua parte: & huiusmodi: que dicuntur esse manifesta nature cuiuslibet adiscentis: p lumẽ similitudinis prime ueritatis: secundũ illã partẽ nobis impressam. de quo in psalmo. iiii. dicit. Signatũ ẽ sup nos lumẽ &c. Nota ẽt ꝙ hec uis ẽ eadẽ scđm substantiã cũ itellectu agente. Sed scđm ꝙ cõsiderat hec uis ut natura quedã. sic dicit itellectus agens. Secundum uero ꝙ ẽ apphensiua: dicit itelligẽtia siue mẽs. Inferior aũt uis itellectus: si cõsiderat ut natura q̃dam: sic dicit itellectus possibilis. Et actus ipsius sunt dicti supra.

Si uero consideratur ut uirtus apprehensia sic dicitur intellectus speculatiuus: uel ratio. De actu uirtutis itellectiue. Capi.xxxii.

Ota ergo q̄ actus principalis huius uirtutis.s.itellectiue apprehēsiue ē intelligere & hoc per se: tñ preter hūc sunt actus adminiculares inq̄tū.s.hec uis ordinat̄ ad sensibilē. Et scd̄m hoc multiplicant̄ rōne quadruplicis uis in iuentiuā: siue iuestigatiuā: idicatiuā: memoratiuā: & iterpretatiuā: iuentiua aūt & idicatiua nō distingunt̄ nisi inq̄tum ad iuentionē: & iudiciū: scd̄m q̄ distiguit̄ duplex uia.s.itelligendi: q̄ ē i iquisitione ueritatis p se. Et uia iudicii in discussione ueritatis accepte ab alio. Vna ē experiēdi. Altera adiscendi. & expiri ē p se: discere ab alio: uel uia intētionis scd̄m modum cōpositionis: uia iudicii scd̄m modum resolutionis. Siue uia iuētiōis est cū a cognitiōe effectus: puenit̄ ad cognitionem cause. Via uero iudicii ē cū p cognitionē cause cognoscit̄ effectus. Memoratiua aūt & iterpretatiua distinguūt̄: qa memoratiua ē retētiua spēi cognite. Interp̄tatiua uero ē datiua cognitiōis uel aliter pn̄t distigui. Nam iuestigatiua & memoratiua sunt hoīs respectu sui. Sed inuestigatiua uel inuētiua i inq̄rendo icognita & memoratiua retinēdo cognita. Vnde inuentiue deseruit cogitare & itelligere memoratiua ē post itelligere. Item idicatiua & interp̄tatiua sunt respectu alterius. Sed idicatiua in suscipiēdo ab alio cognitionē. interp̄tatiua uero in trāsfundēdo i aliū. Vñ una.s. indicatiua deseruit ueritati itelligende. Reliqua uero.s. iterpretatiua ē post itelligere. Inuētiue uero siue inuestigatiue actus sunt: ingeniare: expiri apphēdere cōcipere rōcinari: ingeniū aūt ē extensio intellectus ad incognitoꝝ cognitionem. Experiētia uero ē certitudo reꝝ facta p sensum. Apprehēsio aūt ē acceptio simplex itellectus: ut hoīs uel animalis. Cōceptio uero ē acceptio cōplexa itellectus: ut qm̄ hō ē aīal hō est risibilis. Ratiocinatio uero arguitiua intellectus ut si hō ē aīal. hō ē sensibilis: & patet numerus. Nam iuestigatio aut se extēdit ad cognoscendū icognita: & tūc ē igenium: aut i uia cognoscēdi p sensum. & sic est experiētia aut uia cognoscēdi p rōnem: q̄ triplex ē. Est enim uia incognitionē simpliciū: ut dictionū: imo coꝝ que significant̄ p dictiones. & hec ē apprehēsio. Et ē uia in cognitionem cōplexoꝝ: ut enūciationū uel ꝑpositionū: & hec ē conceptio. Et ē uia in cognitionem conclusionis: & hec ratiocinatio. Indicatiue uero actus sunt etiam q dicti sunt. Sed secūdum aliam uiam. Nam ad intellectum puenitur: aut per se: ut inquisitione: aut per alium: ut in iudicio siue disciplina. tamen indicatiue iquātum iungitur sensibili: possunt assignari; actus scilicet

discernere ꝑut cõiungitur imaginatiue: dubitare: & opinari inquãtũ coniungitur cogitatiue: & scire. Sed dubitatio ẽ acceptio utriusq; par tis cum formidine falsitatis. Opinatio ẽ acceptio unius partis: cũ for midine alterius. Scire uero: ẽ completus actus intelligentie. Et hic ẽ or do. primo ẽ discernere: hoc ẽ diiudicare. Deinde iudicio deficiente ẽ dubitatio. Proficiente uero iudicio. fit fides siue opinio. ꝑueniente ue ro iudicio ad ĩtellectum ueritatis fit scĩa. Et ẽ dubitatio uacillatio inter uerum: & falsum. Opinio credulitas ueri: scientia uero certa cõprehẽ sio ueritatis. Memorie uero rõnalis triplex ẽ actus. Primus ẽ spẽs intel ligibiles retinere. Secundus est representare. tertius obmissas uel obli tas spẽs reparare: & hoc est reminisci in quo hñdat a sensibili. Nota ꝙ memoria triplex ẽ. Est. n. memoria uis conseruatiua spẽi sensibilis. Est & memoria spẽi intelligibilis. Et ẽ etiam memoria uis cõseruatiua di uine similitudinis indita a creatore de qua dictũ ẽ supra de imagine. In terpretatiue uero que ẽ uis indicatiue ĩtelligentie: duplex ẽ actus. s. Ex cogitatio: & significatio. Et ẽ excogitatio configuratio: uel informa tio cogitationis: ad exprimendũ exterius. Significatio uero ẽ cogni tionis formate ꝑ signa uel uerba demõstratio. Et qa signa in opere cõ fusa sunt: & equiuoca ad intellectũ ad comodandũ alteri. Ideo acõmo data sunt uerba ad manifestationem ĩtellectus: ut signa discreta & pro pria. Et ideo ad significandũ ĩtellectum facta ẽ locutio. Est aũt locutio uerbi interioris mente cõcepti. i. cogitationis ꝑ uerba exterius demon stratio. hec aũt uirtus ẽ eadem cũ uocatiua. i. cũ emissa uocis. Vocatiua enim ẽ sensibilis & irrationabiliũ. Locutiua uero rõnabiliũ. Vñ nec pi ce nec dormientes dñr loqui. Loqui. n. uel dicere: ẽ cũ intentione ꝓfer re. Quia ergo pica uel dormiens & si ꝓferunt uocẽ significatiuã: nihil tñ intendũt: nec loquunt᷑. Solius ergo ꝓferentis cũ intentione ẽ loqui & uirtus locutiua: sed tale ẽ rõnale aĩal. i. homo. Locutiua q̃tum ad in tentionẽ ẽ intellectiue. Quantum uero ad prolationem sensitiue. hec enim duo sunt in eo quod ẽ loqui. s. cum intentione proferre.

De motiua intellectiua. Capi. xxxiii.

Consequenter dicẽdũ ẽ de uirtute intellectiua: motiua: Sicut enim habemus uim intellectiuã ordinatã ad uerum. Sic ha bemus uim intellectiuã ordinatã ad bonum. Nota ꝙ est uis motiua in bonũ. ut natura. Et est uis motiua ꝑ apprehensio nem. Motiua enim in bonũ ut natura simpliciter: ẽ triplex. Est. n. moti uum in bonũ supremũ: quod dicit᷑ sinderesis. Et ẽ motiuum in bonũ infimum: quod dicit᷑ sensualitas. Et ẽ motiuũ in bonũ medium: quod

dicit̃ uoluntas naturalis. Est enim bonum superius. s. bonum rationa-
le quod dicit̃ honestum. Et bonum simplex: quod sua ui nos trahit. &
sua dignitate nos alicit. Et est bonum ĩferius. s. bonum corporale: bo-
num delectabile carnis: qđ ē bonum apparēs: siue scđm qd. Et ē bonũ
medium qđ ē bonum naturale queādmodum eē uiuere. Intelligere &
sentire: & quecũq; sunt substantialia nature. Est igit̃ affixus appetitus
naturalis & inditus aīe boni honesti: & uirtutum & opationũ uirtuo
sarum. Est enī ĩfixus appetitus boni delectabilis carni: ut q̃ sunt circa
cibos: & coitus delectationes. Est ēt infixus appetitus & amor natu-
ralis boni. s. essendi uiuendi sentiendi & intelligēdi. Est igitur syndere
sis uis naturaliter motiua & inclinans aīam rōnalem ad bonum hone
stum: & retrahens ab inhonesto. Sensualitas uero ē uis naturaliter mo
uens & inclinans ad bonum cōseruatiuum nature. Voluntas autem est
uis naturaliter mouens ad bonum substantiale nature. Sic igit̃ distin-
guitur motiua uis ut natura nō p apprehēsionem. Item motiua p ap-
prehēsionem distinguit̃. Quia ē motiua determinata ad incommuta-
bile bonum. Et ē motiua determinata ad mutabile bonum. Et ē mo
tiua indeterminate se habēs ad utrũq;. Motiua determinata ad incom
mutabile bonum ē suprema pars rationis uel ĩtelligētie q̃ ē habēs simi
litudinem summe bonitatis a creatore impressam: secũdum quam ēt
determinat̃ in aīa imago trinitatis. scđm mētem noticiam & amorem
Mens enim ē uis conseruatiua similitudinis summe bonitatis indite a
creatore. Noticia uero ē p speculationem illius. Amor uero p appetitũ
illius. Et sicut suprema pars apprhensiue ĩtellectiue ē imago trinitatis
p similitudinem prime ueritatis inditam. Sic suprema pars ĩtellectiue
motiue ē imago trinitatis p similitudinem summe bonitatis inditam
Vnde ex hac impressione bonitatis nascunt̃ dictamina legis naturalis.
Vt qđ tibi non uis fieri aliis ne facias. Et iterum quecũq; uultis ut fa-
ciāt uobis hoīes: & uos facite illis. Motiua uero determinata ad com-
mutabile bonum ē motiua sensibilis q̃tum ē de se. Pōt tñ considerari
duobus modis in se uel in ordine ad rōnem: uel intellectum. Secundũ
q̧ in ordine sic subiecta ē ipsi rōni: secũdum q̧ patet in concupiscibili
& irascibili & motiua mēbroꝝ. Secũdum q̧ ĩ se: sic ē determinata &
ordiata ad bonum sensibile: qđ ē cōmutabile. Motiua aũt indetermi
nate se hñs ad utrũq; bonum. s. incōmutabile: uel cōmutabile ē uis ra-
tionis post supremā uel liberum arbitriũ đ qua ecclesiastici. xv. Dereli
quit eum in manu cōsilii sui. Et ĩfra ante hoīem uita & mors: bonũ &
malum qđ ei placuerit dabit̃ illi. Manus cōsilii ē potestas arbitrii. Vita

& bõnum aïe ẽ ex cõuersione liberi arbitrii ad bonum incõmutabile
quod est deus. Mors uero & malum aïe est ex auersione a bono incõ-
mutabili: & conuersione ad bonum cõmutabile. Hec aũt uis a philo-
sophis dicta ẽ intellectus praticus: idest operatiuus eo ꝙ principiũ sit
operabilium. Et hec de anima & potentiis eius dicta sufficiant.

Deo Gratias Amen.

Explicit Philosophia Alberti Magni.

Egidius de regimine pricipum libro primo parte tertia de duodecim
passionibus anime.

Vodecim sunt passiones aïe: uidelicet amor odium deside-
rium: abhominatio: delectatio: tristicia: spes desperatio: ti-
mor: audatia: ira: mãsuetudo. Sed nota ꝙ mãsuetudo inter-
dum importat passionẽ oppositã ire & ĩterdum uirtutẽ me
diam: ĩter iram & mãsuetudinẽ passionẽ. Et hoc pp penuriã uocabu-
lorum. Quaꝝ sufficiẽtia siue numerus sic accipi põt passiões ꝓprie eẽ
nõ habẽt nisi in appetitu sensitiuo. Appetitus.n. intellectiuus qa nõ ẽ
in corpore siue nõ ẽ uirtus affixa organo: ab huiusmodi passionibus
est semotus. Appetitus itaq3 sensitiuus diuidit' in irascibilẽ & cõcupi-
scibilẽ. Prime sex ptinent ad cõcupiscibilẽ. Quaꝝ numerus sic accipit'
Omnis motus aïe ptinens ad cõcupiscibilem sumit' uel respectu boni
uel respectu mali. Si respectu boni: hoc tripliciter. Bonum.n. apprehẽ
sum. Primo placet: secũdo tẽdimus in ipsum tertio eo adepto quieta-
mur in eo. Quãtum ad primũ ẽ amor. Quãtum ad scdm ẽ desiderium
Quãtum ad tertium ẽ gaudium uel delectatio. Si respectu mali hoc ẽ
tripliciter malum enim apprehensum. Primo displicet in se. Secundo
recusat' haberi. Tertio si habetur cõtristat. Quãtum ad primũ ẽ odiũ.
Quãtum ad secũdum abhominatio. Quãtum ad tertiũ dolor siue tri-
sticia. Alie sex differũt a p̄dictis. Quia passiões cõcupiscibilis respiciũt
bonũ uel malũ absolute sumptum: sed passiones irascibilis respiciunt
bonum uel malum ut arduũ. Sumũt' ergo uel respectu boni ardui uel
respectu mali. Si respectu boni hoc ẽ dupliciter: uel qa in ipsum tẽdi-
mus sic ẽ spes. Nihil enim aliud ẽ spes: q̃ tendere ad aliquod bonũ ar-
duum: circa enim bona absolute sumpta põt eẽ amor uel desiderium
uel delectatio. Non tamẽ ẽ spes circa aliqua bona: nisi habeant rõnem
ardui. Quare si tendimus in bonum arduum dicitur esse spes. Sed si a
tali bono deficiamus ẽ desperatio. Spes igitur & desperatio sumunt'
respectu boni. Alie uero passiones irascibilis sumuntur respectu mali.
Nam malum dupliciter põt considerari uel ut futurum uel ut p̄sens.

Si cōsideratur ut futurꝫ: hoc ē dupliciter uel ut ipsum aggredimur: & sic ē audacia: uel ab eo refugimus & sic ē timor. Si uero malū sit pñ sens: hoc ē ēt dupliciter uel ex hoc consurgimus ad faciendum uindictam: & sic ē ira uel a tali uindicta refugimus: & sic ē mãsuetudo passio. Ordo pdictaꝝ passionum dupliciter cōsiderari pōt: uel singulariter uel p cōbinationē. Per cōbinationē amor & odium sunt in primo loco: qa oēs alie passiões sumūt originē uel ex amore uel ex odio. qcū qꝫ enim passionatᷣ aliq̄ passione passionatᷣ: sic uel qa amat uel qa odit. In scđo loco sunt desideriū & abhominatio. Nam desideriū īmediate innititᷣ amori. Cum enim amamus aliquid: uel desideramus ipm habere: si ipsum non habemus uel cōseruari in hñdo ipm: si ipm habemus Abhominatio aūt īmediate innititᷣ odio: qa statim cum odimus aliqd abhominamur illud. In tertio aūt loco spes & desperatio: qa sumūtur respectu boni pcedūt timorē & audaciā irā & mãsuetudinē. In quarto uero loco timor & audacia. Nā cū aliqd prius sit futurꝫ q̄ sit pñs timor & audacia q̄ sumuntᷣ respectu mali futuri: pcedunt irā & mãsuetudinē: q̄ sumuntᷣ respectu mali pñtis. Vltime passiones sunt delectatio & tristicia: qa sequuntᷣ ad alias passiones. Nam q̄cūqꝫ alia passione qs passionetᷣ: aut delectatᷣ aut tristatᷣ. Accepte singulariter sic ordinari debēt. Quia amor prior ē odio. Desiderium abhominatione: spes desperatione: timor: audacia: ira mãsuetudine: delectatio tristicia. Quia semper passio sumpta respectu boni scđm qꝫ huiusmodi prior ē passione sumpta respectu mali. Nam appetitus p se & primo tendit in bonum. Si aūt refugit malum: hoc ē ex cōsequenti: inq̄tum fugere malū habet rōnem boni. Amor ergo primus motus ē & prima passio. Odium aūt ex amore sumit originē. Nisi enim amaremus aliquid nihil haberemus odio. Nam quia diligimus bonum & iusticiam: odimus & abhominamur fures & iniustos. Desiderium autē quod innititᷣ amori pcedit abhominationem q̄ innititᷣ odio. Spes uero precedit desperationem. Nam si primū uolitū ē bonum: & quicq̄d cū ē uolitū ē uolitū sub ratione boni passio que magis nos coniungit bono secundum qꝫ huiusmodi precedit alias passiones. Et quia tendere in bonum ē coniungi bono. Et coniungi bono prius est q̄ deficere ab ipo. Spes p quā tendimus in bonū pcedit desperationem p quā deficimus ab ipso timor aūt pcedit audaciam. Nam sicut quia appetitus per se tendit ī bonum. Ideo passio q̄ tendit in bonū ē prior passione que deficit ab ipo: sic & refugere malū habet rationem boni. Ideo timor p quem refugimus malum prior ē audacia per quam aggredimur ipsum. Ita autem

in genere passionum ē prior mansuetudine. Nam mansuetudo ꝓprie non est passio: sed deficere a passione. Delectatio autem que est respectu boni: est prior tristicia que est respectu mali. Harum passionū q̄ttuor sunt principales scilicet spes: timor: gaudium & tristicia. Quod patet: si comparentur ad alias passiones: ad sua obiecta: & ad substātiā scilicet potentias anime. Ex primo patet sic. Nam omnes anime passiones uidentur ordinari ad istas passiones enim que sunt respectu boni. Videntur ordinari ad spem & gaudium. Et que sunt respectu mali: ad timorem & tristiciam. Quia passio sumpta respectu boni. Primo incipit ab amore. postea uadit in desiderium: & terminatur in spem. Dum bonum est futurum. Vltimo in gaudium & delectationem. Dum bonum illud est presens & adeptum. Similiter respectu mali incipit ab odio & procedit in fugam uel abhominationem & terminatur in timorem: si malum sit futurum. Vltimo terminatur in tristiciam uel dolorem: si malum illud sit presens. Ex secūdo idem patet sic. Omnis passio sumitur respectu boni uel respectu mali: que considerantur: ut ī futuro uel ut in presenti. Si ergo bonum sit futurum est spes. Si presens gaudium: uel delectatio. Si autem malum sit futurum timor. Si uero presens dolor uel tristicia. Ex tertio idem patet hoc modo. Concupiscibilis tendit in bonum secundum se. i. bonum ut bonum. Irascibilis uero in bonum ut arduum siue difficile. Cum ergo aliq̄d sit maxime bonum: cum iam est adeptum circa quod est delectatio uel gaudium. Et cum maxime sit malum: cum iam est presens circa quod ē dolor uel tristia. Oportet delectationem: uel tristiciam esse principales passiones respectu concupiscibilis. Spes autē & timor sunt respectu irascibilis principales passiones. Nam cum irascibilis tendat in bonum ut arduum. Tunc maxime reputatur arduum cum est futurum. Circa hoc autem est spes timetur autem malum futurum tanq̄ non facile euitabile. Preter has autem .xii. passiones philosophus secundo ethicorum .vi. alias enumerare uidetur. Videlicet zelum gratiam nemesim: q̄ est indignatio de prosperitatibus malorum misericordiam inuidiā & erubescētiam siue uerecūdiam q̄ tn̄ oēs reducūť ad aliq̄s ꝑdictaꝝ. Zelus. n. reduciť ad amorē qa nihil aliud ē zelus nisi amor intensus. Ea aūt q̄ ītense diligimus uel sunt corporalia uel spūalia. Si sunt corporalia. qa talia cū habēť ab uno nō habēť ab alio. Ideo zelus respectu hoꝝ diffiniri cōsueuit. Quod ē amor ītensus nō patiēs cōsortium ī amato. Vn̄ īuoluit ꝙ aliq̄ dr̄r eē zelotipi. De ꝑsona aliq̄ si nolūt ī ea aliq̄d hēre cōsortiū. intēsus ergo amor corꝑaliū: uideť eē amor ꝑuatus

& reprehensibilis: non patiens consortium in amato. Sed respectu bo norum intellectualium & respectu uirtutum: si sit amor intensus laudabilis & quasi cōis. Nam nunq̄ qs uirtuosus eēt: nec ꝓprie uirtutes diligeret: si nollet in eis habere consortium. huiusmodi ergo zelus respectu honorabilium diffinitur a philosopho .ii. rethoricoꝝ. Quod ē tristicia de huiusmodi bonis: nō qa insunt alteri: sed qa nō insunt sibi zelus ergo reducit̄ ad amorem. Sic ēt gratia ex amore efficit̄ aliqs gratiosus alteri. Gratia enim ut de ea tractat philosophus: & ut est passio nihil aliud ē q̄ qdam motus animi: ꝑ quem inclinat̄ qs ad beneficia cōferēda. Verecūdia reducit̄ ad timorē. dupliciter enim timere pōt. Corruptiones .s. inhonorationes. Qui expauescit mala corruptiua dicitur timidus. Sed q expauescit turpia & inhonorātia dicit̄ uerecūdus. Nihil est aliud uerecūdia q̄ timor inhonorationis: uel timor inglorificationis. Verecūdia etiam erubescētia nominari cōsueuit: qa uerecūdantes cōiter erubescunt: sicut timētes palescūt. Nam ex eo ꝙ aliqs credit se amittere uitam quod ē bonum interius timet. timēdo autē sanguis recurrit ad interiora membra: & remanent palida exteriora. Sed ex eo ꝙ aliqs credit se amittere gloriam & honorem que sunt bona exteriora uerecūdat̄: & sanguis recurrit ad exteriora & facies rubet. timor ergo corruptiui & amittendi bona īteriora: quia non habet spēle nomē retinet sibi nomen cōmune: & dicitur timor sed timor amittendi honorem habet speciale nomen: & dicitur uerecundia uel erubescētia: reducitur ergo ad timorem. Inuidia autem & misericordia & nemesis siue indignatio: reducuntur ad tristiciam quasi eius species. Nam aliquis potest tristari uel de malo alterius uel de bono. Si tristatur de malo & maxime si credit ipsum indigne pati illud: sic ē misericordia. Nā ut secundo rethoricorum dicitur. Misericordia nihil aliud ē q̄ tristitia quedam scilicet apparenti malo corruptiuo uel contristatiuo respectu eius qui indignus ē sortiri malum illud. Si uero sit tristicia non de malo alterius: sed de bono: hoc pōt esse dupliciter uel de bono secūdum se. Et sic ē inuidia: q̄ ut dicitur secundo rethoricoꝝ: nihil aliud ē q̄ tristicia q̄dam suꝑ apparēte actione aliquoꝝ bonoꝝ circa similes nō ut aliqd sed ꝓpter illos. Inuidia enī ē dolor de apparēte bono alicuius nō qa ipse nō habet illud bonum sed qa alter cui inuidet pollet illo bono Et potissime ē inuidia circa similes. Vnde figuli inuidēt figulis: & fabri fabris: & sic de aliis. Si uero sit tristicia de bono alterius nō quocūꝗ mō: sed ut indigne habēt ab eo sic ē nemesis uel indignatio. Nam secūdum philosophū .ii. retho. Nemesis uel indignatio ē tristari de eo

q indigne uidet̃ bene ꝓsperari. Quia aũt secũdum diuersitatẽ passionũ diuersificant̃ actiones & mores diligenter attendẽde sunt:

Finit egidius de passionibus.

De intellectiua.

E collegio ergo quod dictum ẽ de ratione siue ĩtellectu: qa summũ qđ ẽ in ea in mouẽdo dicit̃ synderesis: & uniuersaliter ut dictum ẽ in cognoscẽdo intellectus agẽs stat ĩ uniuersali. Sed notandum ẽ: qa agẽs dicit̃ secundum ꝙ ẽ abstrahẽs ab imaginatione spẽs: & componẽs easdem in ĩtellectu possibili. Synderesis aũt ut dictum ẽ motiua. Dama. aũt uocat eam uoluntatem naturalem: sed differunt ꝓut sic: & uocat̃: qa synderesis solũ respicit bona rationalia. Naturalis aũt uoluntas sicut ipse. Damasce. Vult respicit naturalia rationabilia: & uitalia post illam & supra illam partẽ: rõnis q̃ dicit̃ uir ẽ intellectiua qua intuet̃ diuina siue eterna eo mõ quo põt differũt a synderesi: qm̃ synderesis nihil deliberat ista ãt bene deliberatur. Item synderesis sicut ẽ affectiua communiter in bonum ita ẽ detestatiua mali. Vnde semꝑ murmurat de malo. intellectiua aũt ista nõ respicit malum: quia solum obiectum eius ẽ eternum ubi nihil ẽ mali. Et si dicit̃ ꝙ secũdum hoc debet ꝑordinari. Dicẽdum ꝙ nõ quia ista deliberat & scit qđ unum appetit & semꝑ stat ĩ cõi: post illud ẽ illa ꝑs rõnis q̃ dicit̃ uir: q̃ ẽt extendunt qdem intantum ꝙ cõprehẽdit ipam de qua iam diximus trinitatẽ: & maxime inq̃tũ ẽ imago trinitatis increate: đ qua breuiter dictũ fuit: qa hoc exigit breuitas tractatus. Post illud ẽ mulier que coniuncta est sensualitati: & sepe aliter ab ea habet enim illecebram: iuxta q̃ semꝑ uidet pomum sibi porrigi. Vult̃ autem Augu. ꝙ iste due partes differant solum secundum officium: & nõ sit nisi una potentia. In ista potentia siue in istis duabus partibus ẽ ꝓprie uoluntas in qua ẽ cõsensus. Sed duplex ẽ cõsensus. Vnus in ueꝝ ratione ueri. & sic ẽ cognitio: & sic ẽ opus rationis. s. perfectio uerum secũdum eius quod ẽ potentia cognitiua: uel sic uerum enim secundum ꝙ uerum ẽ ꝑfectio siue bonũ ĩtellectus: cui cõsentit uoluntas: uel potius assentit: quia bonũ ẽ obiectum ꝑfectiuum ĩtellectus. Potẽtie. n. cognitiue ꝓprie ẽ ꝑfectio: siue obiectum cum ei adiungit̃. Ipsius aũt anime ꝑfectio siue cognitio ẽ scĩa ꝑ uiam speculatiuam: & tunc ratio prout ĩ potentia cognitiua ẽ dicit̃ intellectus: sed differunt eo mõ quo dictũ est. Est ẽt cõsensus in bonũ sub rõne ueri: & dico sub rõne ueri: qa eẽ bonum iudicat uel malũ: & sistit ibi: nec amplius ꝓcedit. Si ãt amplius ꝓcedit & iudicat uidelicet eẽ bonum ut fiat: sic ẽ uoluntas motiua primo mõ ad hoc ẽ cognitiua. Item si adhuc nõ solum eẽ bonum iudicat

ut fiat: sed in iudicando afficitur & appetit illud sicut factum est: siue tendat ad factum: tunc dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium comprehendit rationem & uoluntatem. primo modo dictam. Vnde liberum arbitrium est in iudicio & appetitu. Dicendum ergo quod consensus de re que fit uel que non fit: cognitio rationis est: ut fiat: uel non fiat uoluntatis. Sic.n. est processus. Ratio iudicat bonum esse: uel malum: & in isto iudicio consentit consensus rationis: prout est in cognitiua: & sequitur consensus uoluntatis que dicit fiat: uel non fiat & tunc dicitur consensus motiue rationis. Vtriusque autem in uerum & in bonum consensus dicitur liberum arbitrium: uel arbitrii liberi consensus. Vnde liberum arbitrium comprehendit in diffinitione rationem & uoluntatem. Est enim liberum arbitrium facultas rationis & uoluntatis qua bonum eligitur gratia assistente & malum gratia deserente.

Finis

Impressum Venetiis per Georgium de Arriuabenis: Anno Domini. M.cccclxxxxvi. die ultimo mensis Augusti.

Tabula huius operis. Cuius prima pars siue liber declarat breuiter libros physicorum Arist. xvii. capitulis.

Capitula secundi libri. scilicet de celo & mundo.

Capitula tertii libri. scilicet de elemētis.

Capitula quarti libri. s. de elementatis inaīatis uel methauro℞.

Capitula quinti libri.scilicet de anima.

Finis.

a b c d e f g Omnes sunt quaterni preter g qui est ternus.

